

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI

**6.SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ PROGRAMINDA BELİRLENEN
DEĞERLERE, AHLAKİ İKİLEM FORMLARIYLA ÖĞRENCİLERİN
ULAŞMA DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

(Erzincan Örneği)

Yüksek Lisans Tezi

Esin EREL

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi İhsan ÜNLÜ

Erzincan 2018

TEZ BİLDİRİMİ

“Ortaokul 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programında Belirlenen Değerlere, Ahlaki İnkilem Formlarıyla Öğrencilerin Ulaşma Düzeylerinin İncelenmesi (Erzincan Örneği)” isimli “Yüksek Lisans” tezim tarafımca intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim. 18/06/2018

ESİN EREL

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, İlköğretim Anabilim Dalının Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalında jürimiz tarafından **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Dr. Öğr. Üyesi İhsan ÜNLÜ

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Selçuk İLGAZ

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Sena COŞĞUN KANDAL

6.SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ PROGRAMINDA BELİRLENEN DEĞERLERE, AHLAKİ İKİLEM FORMLARIYLA ÖĞRENCİLERİN ULAŞMA DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Esin EREL

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İlköğretim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2018

Tez Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İhsan ÜNLÜ

ÖZET

Bilim ve teknolojide meydana gelen değişiklikler toplumların yaşam tarzlarında ve kültürlerinde de değişimi meydana getirmiştir. Toplumlar bu değişime kendilerinde bir şey kaybetmeden uyum sağlamak için kendi kültürleri kapsamında belirlenen “değerler” kavramına daha fazla önem vermeye başlamıştır. Bu durum ise “değerler eğitimi” kavramını eğitim hayatımızda ön plana çıkarmıştır. Değerler eğitiminin amacı, bireyi içinde yaşadığı toplumun benimsemiş olduğu değerlere uygun olarak yetiştirmektir. Öğrencilere değer eğitimi verilirken kullanılan yöntemler ile öğrencilerin bu değerleri hangi düzeyde kazanabildikleri ve ne düzeyde değerlere sahip oldukları oldukça önemlidir.

Bu sebeple araştırmada , “6.sınıf sosyal bilgiler dersi programında belirlenen değerlere, ahlaki ikilem formlarıyla öğrencilerin ulaşma düzeyleri” incelenmiştir.

Araştırmanın evrenini Erzincan ili merkezinde bulunan devlet-özel-imam hatip ortaokullarında 2015-2016 öğretim yılında eğitim gören ortaokul 6. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Örneklemde ise, 355 öğrenci yer almaktadır. Kohlberg’in yaptığı çalışmalar örnek alınmış olup araştırmada ortaokul altıncı sınıf sosyal bilgiler programında yer alan 7 değer ele alınmıştır. Kohlberg’in yaptığı çalışmalarda elde ettiği ahlaki gelişim evre ve düzeylerine uygun davranışların yer aldığı rubrik

hazırlanmıştır. Belirlenmiş olan örneklem grubuna değer kazanımı ile ilgili ahlaki ikilemler uygulanmıştır. Öğrencilerden toplanan cevaplar ahlaki gelişim kuramında yer alan üç düzey, altı evreye uygun olarak yorumlanmıştır. Öğrencilerle ilgili kişisel bilgiler, öğrencilere uygulanan ahlaki ikilem formunda bulunan kişisel bilgi anketi ile elde edilmiştir.

İstatistiksel çözümlenmelerin yapılabilmesi için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizi SPSS 23 programı ile yapılmış ve %95 güven düzeyi ile çalışılmıştır. Öğrencilerin kişisel bilgilerinin değerlendirilmesinde betimsel istatistiklerden frekans (f) ve yüzde (%) hesabı kullanılmıştır. Araştırmada test tekniklerinden Ki kare testi kullanılmıştır. Ve yine araştırmada ahlaki gelişim evrelerinin ve düzeylerinin demografik değişkenler arasındaki ilişkisi Ki kare testi ile analiz edilmiştir. Verilerin yorumlanmasını kolaylaştırmak amacıyla tablolar kullanılmıştır.

Genel olarak araştırma kapsamında okul türlerine göre değerlerin kazanım düzeyinin değiştiği, sosyo-ekonomik düzey açısından öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerinde anlamlı bir farklılık olduğu ve cinsiyete göre değer kazanım sürecinde öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı sonuçlarına varılması araştırmanın başlıca dikkat çeken noktaları olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Değer, Değerler Eğitimi, Sosyal Bilgiler Programı, Ahlaki gelişim kuramı, Ahlaki ikilem, Ahlaki ikilem formu.

**THE ANALYSES OF THE MORAL DILEMMA OF THE VALUES
FORM OF THE ACCESSING LEVEL OF STUDENTS DETERMINED IN
6TH GRADE SOCIAL STUDIES PROGRAMME**

Esin EREL

Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences,

Department of Middle Education

Master Thesis, June 2018

Thesis Supervisor: Assist. Dr. Öğr. Üyesi İhsan ÜNLÜ

ABSTRACT

The changes that have occurred in science and technology had also made changes in societies lifestyle and culture. In order to adapt these changes without losing anything from themselves, they have started to care more about the `value` concept within their culture. And this fact made the `values education` to move into a foreground in our educational life. Values are the aim of your education, to educate individuals according to the values they have adopted. The most important things are the methods that are used to educate the students with the values, how much do the students gains these values and which level of values do they have inside them.

For this reason, the level of the students reached with the moral dilemma forms of the values determined in the 6th grade social studies program were examined in the research.

The base of the research was formed by 6th grade students of state-private-Imam hatip secondary school at the city center of Erzincan in 2015-2016 school year.

355 students take part in the sample. 7 values, taken as an example from Kohlberg's work, is used for the research in the secondary school social studies programme. A rubric was prepared appropriate to Kohlberg's moral developmental stages and levels. Moral dilemmas about value gaining are applied in the determined sample. The answers collected from the students are interpreted according to the three levels and six stages in the moral development theory. Personal informations about students were obtained with the personal information survey applied to the students, which takes part in the moral dilemma studies.

In order to make statistical analysis, SPSS (Statistical Package for Social Science) package programme has been used. The data analysis was made with SPSS 23 programme and it worked with %95 level of trust. For evaluating the personal information of the students, frequency and percentage calculations were used from the descriptive statistics. Chi square test technique was used in the research. And the relation between the stages of moral development and demographic variables was again analyzed with Chi square test technique. Charts are used in order to make the interpretation of the data's easier.

In general, it has been a major point of research that the level of achievement of values according to school types changed according to school types in general, that there was a meaningful difference in moral development levels of students in terms of socio-economic level and in the result of sedimentary valuation process, there was no meaningful difference in moral development levels of students.

Key words: Value, Value Education, Social Studies Program, Moral Development Theory, Moral Dilemma, Moral Dilemma Form.

ÖNSÖZ

Son yıllarda bilim ve teknolojiye meydana gelen hızlı değişimler beraberinde toplumsal çözümleri de getirmiştir. Bu toplumsal çözülme süreci değerlerin aktarılmasını da etkilemiştir. Bu toplumsal çözülme sürecinde değerlerin gelecek nesillere nasıl aktarılması gerektiği sorusunun cevabı aranmaya başlanmıştır. Aynı zamanda öğrencilerin bu değerleri hangi düzeyde nasıl kazandıkları da merak edilmiştir. Sosyal bilgiler alanındaki bu sürece katkı sağlayacak bu araştırmayı yürütmemde yol gösteren, katkı sağlayan ve anlayışlarından dolayı değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi İhsan ÜNLÜ' ye en içten duygularıyla teşekkürlerimi sunarım.

Tezin hazırlanması sırasında bilgi ve önerileriyle katkıda bulunan, değerli görüşlerini benden esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Erdal AKPINAR' a,

Tez çalışmamda rehberlik eden ve yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Alper KAŞKAYA'ya,

Ayrıca araştırma süresince yardımlarıyla destek olan Arş. Gör. Dr. Alparslan Ay'a,

Araştırma verilerinin analiz edilmesi sürecinde bana destek olan Sayın Doç. Dr. Hüseyin Hüsnü BAHAR' a içten teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Çalışmamın İngilizce dil bilgisi ve yazım kuralları konusunda inceleme yaparak bana yardımcı olan Melike Arslan'a, Çalışmam boyunca her türlü konuda bana yardımcı olan ve manevi desteği ile yanımda olan sevgili arkadaşlarım Özge METİN' e, Sefa ŞAHİN' e ve Esra KOLAT' a çok teşekkür ederim.

Ayrıca araştırma sürecim boyunca büyük fedakârlıklarını benden esirgemeyen ve bu süreçte beni her zaman destekleyen babam İrfan EREL' e ve annem Özcan EREL'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Esin EREL

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
KISALTMALAR	XII
TABLO LİSTESİ	XIII
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

PROBLEM DURUMU	1
I. 1. TÜRKİYE’DE EĞİTİM PROGRAMLARI VE DEĞER EĞİTİMİ	1
I. 1. 1. Araştırmanın Amacı	3
I. 1. 2. Araştırmanın Alt Amaçları.....	4
I. 1. 3. Araştırmanın Önemi.....	4
I. 1. 4. Sınırlılıklar	5
I. 1. 5. Sayıtlar	6
I. 1. 6. Tanımlar	6
I. 1. 7. Benzer Araştırmalar	7

II. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
-------------------------	---

II. 1. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE DEĞER KAVRAMI	9
II. 1. 1. Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerlerin Özellikleri.....	10
II. 1. 2. Değerlerin İşlevleri	10
II. 2. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI	11
II. 2. 1. Spranger'e göre Değerlerin Sınıflandırılması.....	12
II. 2. 2. Nelson'a göre Değerlerin Sınıflandırılması.....	13
II. 2. 3. Schwartz'a göre Değerlerin Sınıflandırılması	13
II. 2. 4. Rokeach'a göre Değerlerin Sınıflandırılması	15
II. 3. DEĞER EĞİTİMİ.....	15
II. 4. DEĞER ÖĞRETİMİ YAKLAŞIMLARI.....	17
II. 4. 1. Değerlerin Doğrudan Öğretimi.....	17
II. 4. 1. 1. Telkin Etme Yaklaşımı	18
II. 4. 1. 2. Davranış Değiştirme Yaklaşımı.....	19
II. 4. 1. 3. Değerleri Açıklama Yaklaşımı	19
II. 4. 1. 4. Değer Analizi Yaklaşımı	20
II. 5. DEĞER ÖĞRETİMİNDE AHLAKİ GELİŞİM KURAMLARI.....	20
II. 5. 1. Psikanalitik Kuram Yaklaşımı	21
II. 5. 2. Davranışçı ve Sosyal Öğrenme Kuramlarına göre Yaklaşımları..	21
II. 5. 3. Bilişsel Gelişim Kuramına göre Yaklaşımlar	22
II. 5. 3. 1. Jean Piaget'in Ahlak Gelişimi Kuramı	22
II. 5. 3. 2. Lawrence Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramı	22
II. 5. 3. 2. 1. Birinci Düzey: Gelenek Öncesi Dönem	24
II. 5. 3. 2. 2. İkinci Düzey: Geleneksel Dönem: Geleneksel Kurallara	
Uyma.....	25
II. 5. 3. 2. 3. Üçüncü Düzey: Gelenek Sonrası Dönem: Kişisel Olarak	
Kabul Edilen Ahlak İlkeleri	25
II. 6. KOHLBERG ve ADİL TOPLULUK YAKLAŞIMI.....	28
II. 7. OKUL PROGRAMLARINDA DEĞER YAKLAŞIMI.....	28
II. 8. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA DEĞER	
EĞİTİMİ.....	30

III. BÖLÜM

YÖNTEM.....	37
III. 1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	37
III. 2. EVREN VE ÖRNEKLEM	37
III. 3. ÖĞRENCİLERİN KİŞİSEL BİLGİLERİ.....	38
III. 3. 1. Öğrenci Cinsiyet Bilgileri	38
III. 3. 2. Öğrencilerin Kayıtlı Oldukları Okul Türü Bilgileri	39
III. 3. 3. Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyini (SED'ini) Bulmaya Yönelik Bilgiler	40
III. 4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	47
III. 3. 4. 1. Ahlaki İnkilem Formu	48
III. 3. 4. 2. Öğrenci Kişisel Bilgi Formu	49
III. 5. VERİLERİN TOPLANMASI	49
III. 6. VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI	50

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR	51
IV.1. ÖĞRENCİ DEĞERLERİNİN CİNSİYETLERE GÖRE DAĞILIMI.....	51
IV. 2. ÖĞRENCİ DEĞERLERİNİN SOSYO-EKONOMİK DÜZEYE (SED' E) GÖRE DAĞILIMI	54
IV. 3. ÖĞRENCİ DEĞERLERİNİN OKUL TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI.....	57
IV. 4. ÖĞRENCİ DEĞERLERİNİN AHLAKİ DÜZEYLERE VE AHLAKİ EVRELERE GÖRE DAĞILIMI	68

V. BÖLÜM

SONUÇ VE TARTIŞMA.....	72
V. 1. ÖĞRENCİ DEĞERLERİNİN CİNSİYETLERE GÖRE DAĞILIMI SONUÇLARI.....	74
V. 2. ÖĞRENCİ DEĞERLERİNİN SOSYO-EKONOMİK DÜZEYE (SED' E) GÖRE DAĞILIMI SONUÇLARI.....	75
V. 3. ÖĞRENCİ DEĞERLERİNİN OKUL TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI SONUÇLARI.....	76
VI. ÖNERİLER.....	79
KAYNAKLAR.....	81
İNTERNET KAYNAKLARI.....	90
EK-1	91
EK-2	93
EK-3	100
EK-4	107

		Sayfa No
--	--	----------

KISALTMALAR

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

SED: Sosyo-ekonomik düzey

f: Frekans

% : Yüzde

N: Veri sayısı

p: Anlamlılık düzeyi

Tablo 12	Spranger' e G6re Değerlerin Sınıflandırılması 2005 Yılı Sosyal Bilimler Öğretim Programı	36	12
	Değer Eğitimi		
Tablo 2	Nelson'a G6re Değerlerin Sınıflandırılması		13
Tablo 3	Schwartz'a G6re Bireysel Değerlerin Sınıflandırılması		14
Tablo 4	Rokeach'a G6re Değerlerin Sınıflandırılması		15
Tablo 5	Kohlberg'in Ahlaki Akıl Yürütme Düzey ve Evreleri		27
Tablo 6	4.Sınıfta Verilen Değerler ve Öğrenme Alanları		32
Tablo 7	5.Sınıfta Verilen Değerler ve Öğrenme Alanları		33
Tablo 8	6. Sınıfta Verilen Değerler ve Öğrenme Alanları		33
Tablo 9	7. Sınıfta Verilen Değerler ve Öğrenme Alanları		34
Tablo 10	Programda Açık Olarak Yer Alan Değerler		34
Tablo 11	Programda Örtük Olarak Yer Alan Değerler		35

TABLO LİSTESİ

Tablo 13	6.Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyetine Yönelik Frekans ve Yüzdeler Tablosu	38
Tablo 14	6.Sınıf Öğrencilerinin Okul Türüne İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu	39
Tablo 15	6.Sınıf Öğrencilerinin Okul Türüne İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu (İmam Hatip Ortaokulları ve Diğer Devlet Ortaokulları)	39
Tablo 16	6.Sınıf Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik Durumlarına (SED) İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu	40
Tablo 17	6.sınıf Öğrencilerinin Kardeş Sayılarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu	40
Tablo 18	6.sınıf Öğrencilerinin Okula Devam Eden Kardeş Sayılarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu	41
Tablo 19	6.sınıf Öğrencilerinin Anne Eğitim Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu	42
Tablo 20	6.sınıf Öğrencilerinin Baba Eğitim Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu	42
Tablo 21	6.sınıf Öğrencilerinin Anne Çalışma Durumuna İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu	43
Tablo 22	6.sınıf Öğrencilerinin Anne Mesleklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu	44

Tablo 23	6.sınıf Öğrencilerinin Baba Çalışma Durumuna İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu	44
Tablo 24	6.sınıf Öğrencilerinin Baba Mesleklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu	45
Tablo 25	Öğrencilerin Ailedeki Birey Sayılarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu	46
Tablo 26	Öğrencilerin Aile Gelir Dağılımına İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu	46
Tablo 27	Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu	47
Tablo 28	Öğrencilerin Ahlak Evrelerinin Cinsiyete Göre Dağılımları ve İlişki Testi	52
Tablo 29	Öğrencilerin Ahlak Evrelerinin Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Dağılımları ve İlişki Testi	55
Tablo 30	Öğrencilerin Ahlak Evrelerinin Okul Türüne Göre Dağılımları ve İlişki Testi (Özel-Devlet Okulu Dağılımları)	58
Tablo 31	Öğrencilerin Ahlak Düzeylerinin Okul Türüne Göre Dağılımları ve İlişki Testi (Özel- Devlet Okulu Dağılımları)	61
Tablo 32	Öğrencilerin Ahlak Evrelerinin Devlet Okulu Türleri Arasında Dağılımları ve İlişki Testi (İmam Hatip ve Diğer Devlet Okulları Dağılımları)	63

Tablo 33	Öğrencilerin Ahlak Düzeylerinin Devlet Okulu Türleri Arasında Dağılımları ve İlişki Testi (İmam Hatip ve Diğer Devlet Okulları Dağılımları)	66
Tablo 34	Öğrenci Değerlerinin Ahlak Düzeylerine Göre Dağılımı	69
Tablo 35	Öğrenci Değerlerinin Ahlak Evrelerine Göre Dağılımı	70

I.BÖLÜM

GİRİŞ

I. 1. Türkiye’de Eğitim Programları ve Değer Eğitimi

Her ülke bireylerine verdiği eğitimle geleceğini şekillendirmeye ve belirlemeye çalışır. Bu süreçte ülkeler geri kalmamak için sürekli kendilerini yenileme çabası içine girer. Eğitim ise, bu değişim sürecinde bireyin kendi kültürünün özelliklerini yeni kuşaklara aktarmasında, toplumuyla bütünleşmesinde bilgi, beceri, tutum ve değerler kazanmasında etkilidir.

Eğitim hayatı boyunca bilgi, beceri, tutum ve değerler kazanan bireyler toplumun birer yapıtaşlarını oluştururlar. Günümüzde bireyin kültürünü oluşturan bu bilgi, beceri ve tutumlar değer olarak adlandırılmaktadır. Burada ise okullara büyük sorumluluklar düşmektedir. Okullar, kültür aktarımında ve değer öğretiminde bireyleri olumlu yönde etkilemektedir.¹

Okul çatısı altından eğitim alan bireyler sadece zihinsel faaliyetlerle ilgili bilgi almazlar, bunun yanı sıra öğrenciler, yardımseverlik, saygılı ve hoşgörülü olma gibi değerlerimiz ile bir problem durumuyla karşılaştığında o problemi çözme gibi becerileri de öğrenirler.² Böylece değerler gelecek kuşaklara eğitim aracılığıyla aktarılmış olur.

Değerlerin kazandırılması sürecinde okul önemli bir yapıya sahiptir.³ Okullar, kültürün gelecek kuşaklara iletilmesinde, bireylerin toplumsal kurallara uymalarını sağlamada, ahlaki bakımdan kendi değerler sistemini oluşturmalarında ve kendi benlik imgelerini oluşturmada katkı sağlamaktadır.

¹ Mustafa Ergün, *Eğitim Sosyolojisine Giriş (Eğitim ve Toplum)*, Ankara 1994.

² Hasan Bacanlı, *Duygusal Davranış Eğitimi*, Ankara, 1999.

³ İ. Evin Ercan, “İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarında Ulusal ve Evrensel Değerler”, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2001.

Ülkeler kültürel özelliklerini merkeze alarak evrensel işleyişe engel olmayan eğitim programları oluştururlar. Ülkemizde cumhuriyetin ilanıyla birlikte eğitim alanında birçok yenilik gerçekleştirilmiştir. Seksenli yıllarda değerler eğitimi programlarda yer almaya başlamıştır.⁴

Türk Milli Eğitimi'nin amaçlarına baktığımızda “Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlaki ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını seven; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek” ve ‘beden, ahlak ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, insan haklarına saygılı; kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek’ olduğunu görüyoruz.⁵ Belirlenen amaç için, değerler eğitime ve onun bir boyutu olan ahlak ve karakter eğitime bağlıdır. Bu amaçlar doğrultusunda Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı’nın yeni müfredatı 2005 yılından itibaren uygulanmaya koyulmuştur. Yapılandırmacı yaklaşım üzerine kurulan bu yeni programla birlikte “değerler” eğitimi ve öğretimi ön plana çıkmıştır. Tüm bu gelişmeler sonucunda dürüst, çalışkan, vatanını ve milletini seven, kişilikli ve ahlaklı fertler olarak topluma kazandırılması hedeflenmektedir. Bu hedeflere ulaşmak için değerler eğitime gereken önem verilmelidir

Sosyal bilgiler dersi programlarında anlayışlı olma, dürüst olma, adil davranma, girişkenlik, iyimserlik, hoşgörülü olma, tutumlu olma, güvenilir olma ve sorumluluk alma gibi toplumsal düzen için belli başlı değerler yer almaktadır. Yeni programda ise milli ve manevi değerlerde yer almıştır. Bunlar: Barışseverlik, vatanseverlik, misafirperverlik, merhamet, kahramanlık gibi değerlerdir Genel olarak dünyadaki eğitim programlarına bakacak olursak değerlerin öğretiminde farklı

⁴ Hasan Bacanlı, *Psikolojik Kavram Analizleri*, Ankara, 2002.

⁵ <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>.

yaklaşımlar benimsenmektedir. Özellikle günümüzde ahlak ve karakter kavramlarının sık sık gündemde yer alması ve geleceğe ahlaklı bireyler yetiştirmeyi amaçlayan ülkeler ahlaki gelişim kuramlarını programlarında uygulamaya çalışmaktadır. Ülkemizde de son yıllarda ahlaki gelişim kuramlarından sıkça bahsedilmektedir. Ayrıca Sosyal Bilgiler ders programında değerlerin öğretiminde ahlaki ikilem yaklaşımına yer verilmiştir.

I. 1. 1. Araştırmanın Amacı

Toplumların kendi kültürlerini gelecek kuşaklara aktarmalarında en önemli görevlerden biri de okullara düşmektedir. Okullar sadece bilgi aktarmakla görevli değildir. Aynı zamanda bireyin topluma uyum sağlamasında ve kendini gerçekleştirilebilmesi adına gerekli beceri, tutum ve değerlerin öğretiminin gerçekleştirildiği yerlerdir. Ancak değer öğretiminde dikkat edilmesi gereken bazı noktalar vardır. Bunlar; öğrencinin yaşı, gelişim özellikleri, ailenin sosyo-ekonomik yapısı ve öğrenciye bu değerleri öğrenebilmesi ve bunu uygulayabilmesi için gereken zamandır. Bütün toplumlarda eğitimin temel görevlerinden biri de toplumun kültürel mirasının aktarılması ve sürekliliğinin sağlanmasıdır.

Ülkemizde verilen eğitim programlarına baktığımızda yıllar boyunca ezbere dayalı, öğretmen merkezli ve öğrencinin sadece dinleyici olarak kaldığını görmekteyiz. Bu programlar öğrenci gelişimi için yeterli değildir. 2005 yılından itibaren yeni bir eğitim anlayışının tercih edilmiştir. Bu programlar artık öğrenci merkezli olup hem teorik hem de uygulamaya dayalı olarak planlanmıştır. Ve programların içinde

‘ Değer’ kavramı daha sık bir şekilde yer almıştır.

Değerlerin benimsenmesi ve bunların uygulanmasında okulların da önemli görevleri vardır. Eğitim sayesinde toplumun kültür ve değerleri bireylere kazandırılır. Okul dönemlerinde verilen kaliteli değer eğitimi, bireylerin değerlerini bilen onurlu kişiler olarak topluma yansır.⁶

⁶ Oktay Akbaş, “Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Yıl 6, S.16, 2008, s.30-40.

Günümüzde hızlı bir şekilde değişen toplumsal şartlara uyum sağlamak için değer eğitime verilen önem giderek artmaktadır. Değer öğretimine verilen önemin giderek artması 'Ahlak' kavramını daha ön plana çıkarmaktadır. Karşılaşılan en önemli sorunlardan biri de ahlak ile değerlerin birbiriyle paralel olarak nasıl öğretileceği sorunudur. Özellikle yeni eğitim sistemiyle birlikte daha erken yaşlarda okula başlayan öğrenciler daha fazla bilgi, beceri, tutum ve değeri bu kurumlarda öğrenip uygulamaya geçiyor. 6.sınıf bilişsel kuramcılara göre somut işlemsel dönemden soyut işlemsel döneme geçiş aşamasına denk gelmektedir. Bu dönemde öğrenciler hem somut hem de soyut durumları anlama kapasitesine sahiptirler. Okullarda verilecek değer eğitimi derslerinde öğrencilerin gelişimsel özellikleri dikkate alınmalıdır. İşte bu çalışma ile Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Kuramı doğrultusunda ahlaki ikilemler içeren hikâyeler aracılığı ile 6.sınıf öğrencilerinin değerlere ulaşma düzeyleri ile ilgili bilgi edinilecektir.

I. 1. 2. Araştırmanın Alt Amaçları

1.3.1. Ortaokul 6.sınıf öğrencilerinin Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre Sosyal Bilgiler dersi programında ifade edilen değerlere ulaşma düzeyleri *cinsiyete* göre farklılık göstermekte midir?

1.3.2. Ortaokul 6.sınıf öğrencilerinin Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre Sosyal Bilgiler dersi programında ifade edilen değerlere ulaşma düzeyleri eğitim aldıkları *okul türlerine(devlet-özel-imam hatip)* göre farklılık göstermekte midir?

1.3.3. Ortaokul 6.sınıf öğrencilerinin Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre Sosyal Bilgiler dersi programında ifade edilen değerlere ulaşma düzeyleri öğrencilerin *sosyo-ekonomik* durumlarına göre farklılık göstermekte midir?

Yukarıda belirlenen amaçlar doğrultusunda bu çalışmanın problem cümlesi, "6.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programında Belirlenen Değerlere, Ahlaki İkilem Formlarıyla Öğrencilerin Ulaşma Düzeyleri farklılık göstermekte midir? "olarak belirlenmiştir.

I. 1. 3. Araştırmanın Önemi

Aile, bireyi topluma hazırlayan en önemli öğedir. Ailenin tutum ve değerleri aldıkları eğitim seviyeleriyle yakından ilgilidir. Çocuklar, okul öncesi ve ilköğretim dönemlerinde aile bireylerinin değer yargılarını kendine örnek alacaklardır. Çocuklar ailelerinin kendilerine verdikleri uygun örnek ve değerleri seçer. Bu seçimi gözlemeyerek, diğer insanlara katılarak, rol alarak ve kendi düşünce ve davranışlarını eleştirerek gerçekleştirir.⁷

Değer Eğitimi, bireyin içinde yaşadığı toplumun farkına varmasını, anlamasını ve toplumsal olaylara duyarlı hale gelmelerini sağlar. Değer eğitimi sayesinde birey toplum içinde kendi statüsünü belirleme, topluma uyum sağlama, topluma faydalı bir birey olma vasıflarını da öğrenmektedir. Ayrıca Değer Eğitimi sadece duyguları içermez; davranış biçimleri de değer eğitimi kapsamının içinde yer almaktadır.

Toplumsal kültürün oluşması; ailenin değerle ilgili düşüncelerinin toplumsal düzeni sağlaması ya da var olan değerlerin kişilere iletilmesi ile olabilir. Okullarda bireylere, yalnızca zihinsel ve hareket becerilerine yönelik içeriğin verilmesi bireylerin duyuşsal becerileri kazanamamasına neden olacaktır. Bundan dolayı, değerler eğitiminin bir eğitim kurumu çatısı altında planlı ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi zorunluluğuna neden olmuştur.⁸ Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, okul ve öğretmen gibi değişkenler değerlerin kazanılması sürecinde büyük bir rol oynamaktadır. Bu nedenle değerlerin eğitim kurumlarında verilmesi değer yaklaşımlarının önemini ortaya koymaktadır. Ahlaki İkilem yaklaşımı da değerlere öğrencilerin ulaşım düzeyleri hakkında bizlere önemli bilgiler sunmaktadır. Bu çalışma ile 6. sınıfta okuyan öğrencilerin ahlaki ikilem formlarıyla değerlere ulaşım düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre anlamlı olup olmadığı tespit edilmek istenmiştir. Ahlaki ikilem yaklaşımıyla 6. Sınıf Ortaokul Sosyal Bilgiler programında bulunan değerlere, öğrencilerin ulaşım düzeylerinin belirlenmesi, gelecek sınıflarda

⁷ Handan Asude Başal, “*Gelişim ve Psikoloji Nasıl Mutlu Bir Çocuk Yetiştirebilirim?*”, İstanbul 2003.

⁸ Kubilay Yazıcı, “*Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış*”, TÜBAR, 2006, C.19, s: 499-522.

öğrencilerin değerlere ulaşım düzeylerinin belirlenmesi açısından bizlere ön bilgi verecektir.

I. 1. 4. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma 2015-2016 eğitim-öğretim yılı, Erzincan ili merkezinde bulunan özel okullarda ve devlet okullarında öğrenim gören 6.sınıf öğrencileri ile sınırlıdır.
2. Değerlere ilişkin ahlaki gelişim düzeyi, öğrencilere sunulan ikilemlerle sınırlıdır.
3. Araştırma, ortaokul 6. sınıf sosyal bilgiler programında yer alan değerlerle sınırlıdır.
4. Araştırma, ölçme araçlarıyla toplanacak verilerle sınırlıdır.

I. 1. 5. Sayıtlar

1. Araştırma için seçilen örneklemin, evreni tam ve doğru bir şekilde temsil ettiği varsayılmıştır.
2. Uygulanan ikilem formlarını, öğrencilerin doğru ve samimi bir şekilde doldurdukları varsayılmıştır.
3. Ahlaki ikilem formunu dolduran öğrencilerin formdaki bilgileri nesnel bir şekilde ifade ettikleri kabul edilmiştir.

I. 1. 6. Tanımlar

Değer: “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan, soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık... Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” olarak tanımlanır.⁹ Çağlar¹⁰ değeri, “bireylerin düşünce, tutum ve eylemlerinde birer standart olarak ortaya çıkan kültürel öğeler” diye tanımlamaktadır (doğruluk, bireysellik, yardımlaşma vs.).

⁹ TDK, 2009 (<http://www.tdk.gov.tr>)

¹⁰ A. Çağlar, “Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi” SEVİNÇ, M (edt.), *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, İstanbul 2005.

Değerler Eğitimi: “Sosyal yaşamı oluşturan, bireyleri birbirine bağlayan, gelişmeyi, mutluluğu ve huzuru sağlayan, risk ve tehditlerden koruyan ahlaki, insani, sosyal ve manevi değerlerimizin tüm bireylere kazandırılması ve aktarılması sürecidir”.¹¹

Ahlak: “Toplu halinde yaşayan insanların kabul gördüğü, yerine getirmekle sorumlu olduğu davranışlar ve görevlerdir.”¹²

Ahlaki Gelişim: “Bireylerin, bir davranışın doğruluğu veya yanlışlığı ile ilgili karar almalarını için rehberlik eden ve kendi davranışlarını kontrol etmelerine olanak veren kuralları elde etme sürecidir.”¹³

I. 1. 7. Benzer Araştırmalar

Güngör¹⁴, değerlerle ilgili yaptığı bir çalışmada Kohlberg’in ikilemelerinden bir tanesi üzerinde değişiklikler yaparak kullanmakla birlikte bireyin kendini değerlendirmesini sağlayan “Öz Ahlaki Değerlendirme Ölçeğini” geliştirmiştir.

Çileli¹⁵, “14–18 Yaşları Arasındaki Öğrencilerde Ahlaki Yargının Zihinsel Gelişim Psikolojisi Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında Kohlberg’in “Ahlaki İkilem Anketi” ve Rest’in “Görüşleri Belirleme Testi” kullanmıştır. Gökçek ise¹⁶, yaptığı bir çalışmada karakter eğitimi ele almıştır. Gökçek, karakter eğitiminde ailelerin yer alması gerektiği sonucuna varmıştır.

¹¹ MEB, Örgün Eğitim İstatistikleri, 2010.

¹² Fatma Başalan İz, “Kohlberg’in Bilişsel Ahlak Gelişimi Kuramına Göre Hemşire Öğrencilerin Ahlaki Yargı Yeteneklerinin Belirlenmesi”, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2009.

¹³ Gönül Karakavak Çınar, “Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yetenekleri ve Ahlaki Yargı Yetenekleri ile Kendini Gerçekleştirme Düzeylerinin Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2006.

¹⁴ Erol Güngör, “Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırma, Ahlak Psikolojisi”, Ahlaki Değerler ve Ahlaki Gelişim. İstanbul, 1981.

¹⁵ Meral Çileli, “14-18 Yaşları arasındaki Öğrencilerde Ahlaki Yargının Zihinsel Gelişim Psikolojisi Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara, 1981.

¹⁶ Seval Gökçek, “5–6 Yaş Çocukları İçin Hazırlanan Karakter Eğitimi Programının İncelenmesi” Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2007.

Balcı¹⁷, yaptığı bir araştırmada;

- 1- Sosyal Bilgiler dersinde değerlere ulaşma düzeyinin ne seviyede olduğu,
- 2- Sosyal Bilgiler dersinde uygulanan değerler eğitiminin öğrencilerin değerlere ulaşma düzeylerinde farklılığa sebep olup olmadığı,
- 3- Öğrenci Çalışma kitabında bulunan değerlere yönelik etkinliklerin uygulanma seviyesi ve sosyal bilgiler öğretiminde değer öğretiminin işlerliğine yönelik öğrenci görüşlerini incelemiştir.

Baydar¹⁸ ise araştırmasında, “İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri ve Bu Süreçte Yaşanılan Sorunların Değerlendirilmesini incelemiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin adil olma, sorumluluk, dayanışma ve tarihsel mirasa duyarlılık değerlerini kazanım düzeylerinin Kohlberg’in ahlaki gelişim kuramına göre geleneksel düzeyde olduğunu görmüştür.

Şirin¹⁹, Gençlerin Değerler Sıralaması üzerine yaptığı bir araştırmasında, bazı değerlerin: sınıf, cinsiyet, bölüm gibi değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterdiği sonucuna varmıştır.

¹⁷ Nuray Balcı, “İlköğretim 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitiminin Etkililiği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Marmara Üniversitesi, 2008, s.35.

¹⁸ Pelin Baydar, “İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri ve Bu Süreçte Yaşanılan Sorunların Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Adana Çukurova Üniversitesi, 2009, s.15-35.

¹⁹ Ahmet Şirin, “Gençlerin Değerler Sıralaması Üzerine Bir Araştırma”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1983.

II. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırma konusunun temeli olan değer kavramı, değer kavramının gerekliliği ve farklı kültürlerde değer kavramının öğretimine ilişkin kuramsal açıklamalara yer verilmiştir.

II. 1. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Değer Kavramı

Gündelik hayatta sergilediğimiz davranışlarımızda değerlerin önemi büyüktür. Bir davranışı gerçekleştirirken ya da başka bir davranışı o davranışa karşı tercih ederken değerlerimize göre hareket ederiz.²⁰

İnsanın olduğu her yerde değer kavramı bulunmaktadır. Bundan dolayı çok farklı şekillerde değer tanımları yapılmıştır. Sosyal bilimlerde de önemli bir yeri olan değer kavramının ilk tanımını İlk defa Znaniecki yapmıştır.²¹ Sosyolojik olarak değer “kişiye ve gruba yararlı, istenilen ve beğenilen şey” denilebilir. Güngör değeri; ‘Bir şeyin arzulanması ya da arzulanmaması hakkındaki inanç’ olarak tanımlamıştır.²² Canatan ise değerleri; bir toplumun idealleri ve hedefleri olarak ele almıştır.²³ Değerlerimize göre, bir şeyin iyi, kötü, çirkin, güzel doğru ya da yanlış gibi yargılarda bulunarak kararlar alırız. Değerler, doğru ve yanlış ayırt etmemize yardımcı olur. Hayatımıza düzen ve anlam katarak, toplumla birlikte yaşamamızı sağlar. Değerler, yaşam kalitemizi artırır ve doğuştan olmayıp, gözlem ve iletişim sonucunda yaşayarak öğrenilir.²⁴

²⁰ Enver Sarı, "Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri", *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 3, S.10, 2008, s.73-87.

²¹ Nuri Bilgin, *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*, İstanbul, 1995.

²² Erol Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul, 2000.

²³ Kadir Canatan, "Avrupa Birliği Ülkelerinde Değerler Yönelimi", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2004,Cilt 2, S.7-8, s.41-63.

²⁴ Akbaş, O. 2004

II. 1. 1. Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerlerin Özellikleri

Ebeveynlerin davranışları değerler tarafından yönlendirilmektedir.²⁵ Değerlere yönelik çalışmalarda değerlerin genel özellikleri olduğu ortaya konulmuştur. Bu özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir. Değer²⁶:

- Davranışları kontrol etmeyi sağlar.
- Duyguları içerir, davranışları belirler.
- İnsanları bir araya getiren olgulardır.
- Zamanla şartlar doğrultusunda değişebilir.
- Bireysel algı ile gerçeğin yorumlanmasını etkiler.
- İnsan kişiliğinin ve ahlaki yönünün özelliklerini kapsar.
- İstenilen ve önem verilen şeylerdir.

II. 1. 2. Değerlerin İşlevleri

Değerler üzerine yapılan araştırmalarla değerlerin işlevleri şöyle belirtilmiştir:

- Bireye yol gösterir, rehberlik eder.
- Sosyal uygulamaların temel özelliklerini belirtir.
- Kişilerin kendi yaptıklarını sorgulamalarını sağlar.
- Bireyin kendi amaçlarını ve toplumun beklentilerini bilmesini sağlar.
- Bireyin toplumsal süreci oluşturan değer ve tutumları ayırt etmesini sağlar.²⁷

Rokeach ise değerlerin işlevlerini şu şekilde ortaya koymuştur:

- **Standart olarak değerler:** Değer kişilerin toplumdaki davranışlarını oluşturur. Birey toplumsal olayları değerlendirirken kendi değerini kullanır.
- **Çatışma ve karar vermede değer sistemi:** Birey çatışma ve karar verme durumuyla karşılaştığında değerler bireye yol gösterir. Burada bir değer

²⁵ Dilmaç, B., Ertekin, E. ve Yazıcı, E. “Değer Tercihleri ve Öğrenme Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 7, S.17, 2009, s.27-47.

²⁶ Deveci, H. Ve Ay, S.T. “İlköğretim Öğrencilerinin Günlüklerine Göre Günlük Yaşamda Değerler”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2,S.6, 2009, s.167-181.

²⁷ Yazıcı, 2007, s.489-522.

değil değerlerin birden fazlası bireye rehberlik eder ve birey bu değerleri kullanarak karar verir ortaya çıkan çatışmayı çözer.

➤ **Değerlerin bilgiyi veya kendini gerçekleştirme işlevi:** Yapılması istenilen şeyler kendini gerçekleştirme işlevindedir. Böylece bireyler kendi yaşam biçimlerine önem verirler.²⁸

➤ **Değer kazanımı:** Değerler öğrenme ile kazanılır. Değer oluşumu, çocukluk çağından ölüme kadar devam eder. Kişi yaşadığı yerin veya ortamın (okul, iş yeri, aile) özelliklerine uygun değerler ortaya koyar.²⁹

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] tarafından belirlenen ortaokul Sosyal Bilgiler programında değerlerin özellikleri şöyle sıralanmıştır:

➤ “Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.

➤ Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.

➤ Değerler bireyin zihninde bulunan ve yaptıklarını yönlendiren olgulardır.

➤ Değerler, normlardan farkı olarak daha genel ve soyut bir nitelik taşır.” Yani değerler normları içerir.³⁰

II. 2. Değerlerin Sınıflandırılması

Yapılan araştırmalarda değerler çeşitli biçimlerde sınıflandırılmıştır. Ancak herkesçe kabul edilen tüm değerleri içeren bir sınıflandırma yoktur. Değer sınıflaması üzerine ilk çalışmaları yapan kişi Spranger'dir. Spranger, değerleri altı bölüme ayırmış ve incelemiştir. Daha sonra bu çalışmaları Allport, Vernon, Lindzey geliştirmiştir. Güngör ise bu altı değer bölümüne ahlaki değerleri de ekleyerek yedi

²⁸ Canay Demirhan İşcan, “İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

²⁹ Baydar, P, s.15-35.

³⁰ MEB, 2005, s.89.

bölüm değer çıkarmıştır. Sınıflandırmaları daha geniş bir şekilde incelemek gerekirse;

II. 2. 1. Spranger' e göre Değerlerin Sınıflandırılması

Spranger, değerleri 6 gruba ayırarak incelemiştir. Bunlar: estetik, teorik (bilimsel), ekonomik, siyasi, sosyal ve dini değer gruplarıdır.³¹ Bu altı değere Güngör ise yedinci değer olarak 'ahlaki değeri' eklemiştir.

Tablo 1

Spranger' e göre Değerlerin Sınıflandırılması

Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
Ekonomik Değer	Yararlı ve kolay olan önemlidir. Fayda sağlaması önemlidir.
Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. 'Sanat Toplum içindir'. anlayışı vardır.
Sosyal Değer	İnsanlara yardımcı olma, saygılı olma ve sevgi gösterme vardır. En yüksek değer insan sevgisidir. İnsan kendisinde olan sevgiyi diğer insanlara sunar.
Politik Değer	Kişinin gücü ve kuvveti önemlidir. Üstünlük kurma yol gösterme vardır. Temel olan şey kuvvettir.
Dini Değer	Dünya bir bütündür insan ise o bütünün içinde yer alır. Kişi dinini her şeyin üstünde tutar

³¹Akbaş, O. , 2004, s.55-56.

II. 2. 2. Nelson'a göre Değerlerin Sınıflandırılması

Nelson değerleri üç gruba ayırmıştır. Bunlar:

Tablo 2

Nelson'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Bireysel Değerler	Bireysel değerler bireyin isteklerini, arzularını ve ihtiyaçlarını içerir.
Grup Değerleri	Grup değerleri, toplumsal bir grup tarafından benimsenen değerlerdir. Örnek: Aile, arkadaş, siyasi grupları gibi.
Sosyal Değerler	Sosyal değerler bireyin toplumsal yapı içinde yaşamını sürdürmesini sağlar. Sosyalleşme, sosyal bilinç, norm ve grup ruhu bu değerler için önemlidir.

II. 2. 3. Schwartz'a göre Değerlerin Sınıflandırılması

Schwartz ise değerleri; bireysel ve kültürel olmak üzere, iki düzeyde incelemiştir.

Bireysel düzeydeki değerler, bireylerin hayatlarını yönlendirir. Kültürel düzeydeki değerler ise toplumun ortak olarak paylaştığı duygu ve düşünceleri içerir. Kültürel değerler toplumun kendisidir. Böyle bir ayrımın yapılmasının nedeni ise bireysel değerler ile kültürel değerlerin farklı özellikleri içermesidir.^{32- 33}

³² Yazıcı, 2007, s.489-522.

³³ İşcan, D.C, 2007, s.26-27.

Tablo 3

Schwartz'a göre Bireysel Değerlerin Sınıflandırılması

Açıklama	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerine denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, zengin olmak, insanlar tarafından benimsenmek.
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, Hırslı olmak, Sözü geçen biri olmak (Zeki olmak)
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke, hazza yönelim	Zevk, Hayattan tat almak
Uyarılım (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, Heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Özyönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak. Bağımsız olmak.
Evrenselcilik (universalizm): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, Toplumsal adalet, Eşitlik, Dünyada barış istemek.
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, Dürüst olmak, Sorumluluk sahibi olmak (Gerçek arkadaşlık, Manevi bir hayat, Anamlı bir hayat)
Geleneksellik (tradition): Kültürel ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, Dindar olmak, Geleneklere saygılı olmak, (Dünyevi işlerden el ayak çekmek)
Uyma (conformity): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, Anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, Kendini denetleyebilmek

Güvenlik (security): toplumun, var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, Toplumsal düzenin sürmesini istemek, Temiz olmak. (Bağlılık duygusu, Sağlıklı olmak)
--	---

II. 2. 4. Rokeach’a göre Değerlerin Sınıflandırılması

Belli bir değere sahip olduğu bilinen bir kişinin, davranışın belli bir biçimi ya da ulaşmak istediği bir amaçla ilgili belli inançları da var demektir. Bu iki grup değerler ‘araç değerler’ (instrumental values) ve ‘amaç değerler’ (terminal values) olarak adlandırılır.³⁴

Tablo 4
Rokeach’a göre Değerlerin Sınıflandırılması

Temel (Amaç) Değerler	İstenilen arzu edilen değerleri ifade eder.	Başarı, özgürce seçim, eşitlik.
Araç Değerler	Temel değerlere ulaşmak için kullanılacak davranış tarzlarını ifade eder.	Cesaret, sorumluluk, gerçeklik, tutku vb.

II. 3. Değer Eğitimi

Toplumsal bir varlık olan insanın hayatı bilim ve teknoloji dünyasında meydana gelen değişimlerden dolayı sürekli değişmektedir. Bu değişime uyum sağlamaya çalışan insanın bu süreçte bir takım hayati sorunlarla karşılaşabilmektedir. Bu hayati sorunlarla baş etme sürecinde değerler de yer almaktadır. Bu süreçte değerlerin doğru bir şekilde öğrenilmesi ve yine gelecek nesillere aktarılmasında değer eğitimi devreye girmektedir. Toplum içinde doğru davranışların artmasını sağlamak, istendik davranış değişikliği oluşturmak ancak

³⁴ Devrani, K.T. “Kişisel Değerlerin Kuramsal Yapısı ve Pazarlamadaki Uygulamalar”, *Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 5, S.1, 2010, s.49-70.

değerler eğitimiyle olur. Değerler Eğitiminin ilk gerçekleştirildiği yer aile ortamıdır. Daha sonra bir program dâhilinde değerlerin öğretimi okullarda gerçekleştirilmektedir.

Okullarda değer eğitiminin etkili ve verimli bir şekilde verilmesi bireylerin hayatlarına önemli katkılar sağlar. İlk başta birey kendi çevresini tanımlar kendini yaşadığı toplumun bir üyesi olarak görür, daha sonra karşılaştığı sorunlara değerler çerçevesinde değerlendirmeler yaparak daha kolay ve hızlı çözümler üretebilir. Bu doğrultuda öğretmenlere değerlerin aktarımı konusunda sorumlulukları büyüktür.³⁵ Ancak değer eğitiminin verilmesi sürecini, yalnızca okul çatısı altında bir program dâhilinde ele almak yanlış olur. Örneğin; Yıldırım'ın değer eğitimiyle ilgili yapmış olduğu bir çalışmaya göre; Öğretmenler, “değer eğitimi” sürecinin ilk olarak ailede başlaması gerektiğini belirtip, çocuğun okul hayatının başlaması ile bu görevin okula geçtiğini ifade etmiştir.³⁶ Yine Akbaş yaptığı bir çalışmada değer eğitimi sürecinde en büyük görevin aileye düştüğünü belirtir ve okul-aile işbirliğinin bu süreçte önemli bir yeri olduğunu ortaya koymuştur. Şayet ailede verilen değerler ile okulda verilen değerler çatışıyor ise bu durumun değer kazanımını olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir.³⁷

Kale'ye göre değerler eğitiminin hedefi “kendini tanımlama, anlama ve tamamlaması ile insana iyi bir hayat yaşamasını sağlamaktır”. Kale'ye göre değerler eğitiminin özellikleri şunlardır: ³⁸

- Bireyleri evrensel (etik) ve kültürel değerlere ve bunların önemine ilişkin bilinçlendirmek,
- Demokratik tutumlarla, hoşgörüyü çok kültürlülüğü ilişkilendirmek,

³⁵ Akbaba–Altun, S, “Eğitim Yönetimi ve Değerler”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, S.1, 2003, s.7-18.

³⁶ Kasım Yıldırım, Türk Sınıf Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine İlişkin Deneyimleri: Fenomonolojik Bir Yaklaşım. *Eğitim Araştırmaları- Eurasian Journal of Educational Research*, Sayı 35, 2012, s.165-184.

³⁷ Akbaş, O, 2004, s.102-104.

³⁸ Kale, N. *Nasıl Bir Değerler Eğitimi*. Kaymakcan, R., Kenan, S., Hökeleli, H., Arslan, Ş., Zengin, M. (eds.), *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul, s. 215-240.

- Tüm değerleri insanın varlık şartları ve olanaklarını geliştirme ölçütüyle değerlendirmek,
- Etik değerlere ilişkin somut problemlerden hareketle hayatı bilgiye ve/veya bilgiyi hayata dönüştürmek.

Okullarda ele alınan değer eğitiminde, öğretmenlerin değerleri bilmesi de önemlidir. Çocuğa öğretmek istenilen değerler, aileler ve diğer öğretmenler tarafından paylaşılmalıdır.³⁹Bu düşünceye katılan Küçükahmet⁴⁰, okullar tarafından çocuğun eksik ve yanlış öğretimlerini gerçek eğitim veren kişiler ile düzeltilebileceğini belirtmiştir.

II. 4. Değer Öğretimi Yaklaşımları

Bilim ve teknolojide meydana gelen değişmeler toplum hayatında birçok sıkıntıyı da beraberinde getirmiştir. Her toplum bu sıkıntıların üstesinden gelmek için değer eğitiminin verilmesi gerektiği kanısına varmıştır. Bu doğrultuda her toplum kendi özelliklerine göre değer öğretimi yapmaya çalışmıştır. Bu durum ise değer öğretiminde farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Doğanay⁴¹; bu konuda kendine ve etrafına yönelik olması gereken değerlere sahip bireylerin, bilgileri ile toplumun faydasına yönelik olmayan eylemler ortaya koyma tehlikesi taşıdığını belirtmiştir. Literatür incelendiğinde değerlerin doğrudan öğretimi ile ilgili dört temel yaklaşım karşımıza çıkmaktadır. Bunlar;

- Değer Telkini Yaklaşımı (Değer Aktarımı)
- Değer Açıklama Yaklaşımı (Değer Belirginleştirme)
- Değer Analizi Yaklaşımı (Değer İletişimi)
- Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı (Değer Geliştirme)

³⁹ Memiş, A. ve Güney, Gedik, E. Sınıf Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 8, S.20, 2010, s.123-145.

⁴⁰ Leyla Küçükahmet, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, Ankara, 2004.

⁴¹ Doğanay, A. “ *Değerler Eğitimi* ”. C. Öztürk (edt.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara, 2007, s.255-286,

II. 4. 1. Değerlerin Doğrudan Öğretimi

Bugüne kadar okullarda değerlerin öğretiminde en çok tercih edilen yaklaşım değerlerin doğrudan öğretilmesidir. Değerlerin doğrudan öğretilmesi daha çok yetişkinler tarafından değerleri benimsetme ve toplumca kabul edilebilir değerlerin aktarılması süreçlerini kapsar.

Değerlerin doğrudan öğretimi yaklaşımı; telkin etme ve davranış değiştirme yaklaşımı şeklinde kendi içinde ikiye ayrılır:

II. 4. 1. 1. Telkin Etme Yaklaşımı (Değer Aktarımı)

Telkin etme yaklaşımı bugüne kadar çok sık kullanılan kullanılan değer eğitimi yaklaşımlardan biridir. Bu yaklaşım 1970’de Blanchette tarafından geliştirilmiştir. Yaklaşımın amaçları, öğrencilere okulun, toplumun belirlediği değerleri aşlamak, benimsenmesini sağlamak, öğrencilerin sahip oldukları bazı değerleri değiştirmektir.⁴² Telkin etme yaklaşımında eğitimciler ve aile ile birlikte: “Çocuklar da dâhil hiç kimse yalan söylememelidir. (dürüstlük) Büyüklerimize karşı yüksek sesle konuşmamalıyız. (saygı) İyi bir öğrenci olmak istiyorsak ödevlerimizi aksatmamalıyız.(sorumluluk)” gibi sözlerle değerler kazandırılmaya çalışılır.⁴³

Telkin yönteminde oldukça çok kullanılan yöntemlerden biri yaşam öyküleridir. Yaşam öyküleri kendimizin istediği değerleri aktarır. Bu öyküler anlatılarak, diğer insanların davranışlarını ahlaki açıdan düşünmelerini sağlar⁴⁴.

Yapılan araştırmalarda bu yaklaşımın, eğitim kurumlarında başarılı bir sonuç vermediği gözlemlenmiştir. Çünkü eğitimciler, öğrencilerle az bir süre içinde birlikte olmaktadır. Bu durumda değerlerin davranışa dönüşmesine engel olmaktadır.⁴⁵

Uygulanması kolay olan telkin yaklaşımında öğretmenler, değerleri öğrencilere sert biçimde aktarmaktan daha çok öğrencilerin değerleri anlama ve onları kendi hal

⁴² İşcan, D.C, s.40-50.

⁴³ Bahadır Kılcan, “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri (Kırşehir Örneği)”, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009, s.40.

⁴⁴ Baydar, P, s.15-35.

⁴⁵ Akbaş, O, 2004, s.20-80.

ve davranışlarına yol gösterecek kurallar olarak ele almalarını sağlamaya çalışmalıdırlar.⁴⁶

II. 4. 1. 2. Davranış Değiştirme Yaklaşımı

B.F Skinner tarafından operant (edimsel) koşullanmadan yola çıkarak bireylerin davranışlarını değiştirmek/şekillendirmek için kullanılan bir yöntemdir. Öğretilmesi planlanan değerlere uygun bir davranış göstermesi için bireylere:

1. amacın ve kuralların belirlenmesi,
2. gerçekleştirilecek yöntemi seçme,
3. belirlenen yöntemin denenmesi,
4. bu yöntemin değerlendirilmesi ve
5. gerekli olduğu zaman yeniden denenmesi,

olmak üzere beş işlem uygulanır.⁴⁷

II. 4. 1. 3. Değerleri Açıklama Yaklaşımı (Değer Belirginleştirme)

1960 ve 1970’li yıllarda kullanılmış bir yaklaşımdır.⁴⁸ Doğanay’a göre bu yaklaşımın temelinde, bireyin değer seçiminde kendi kararları vardır.⁴⁹ Kısacası süreçte birey kendi kararlarını kendi alıp, uygular. Değerleri Açıklama yaklaşımında, bireyin baskıya maruz kalmadan kendi değerlerini oluşturması vardır. Ayrıca öğretmenler değerleri doğrudan öğretmek yerine öğrencilerin kendi değerlerini belirlemelerinde yardımcı olur.⁵⁰

⁴⁶Tuba Çengelci, “İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitiminin Gerçekleştirilmesine Yönelik Bir Durum Çalışması”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, 2010.

⁴⁷Bülent Dilmaç, “Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği ile Sınanması”, Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi, 2007.

⁴⁸ Bacanlı, H, 2006, s.36.

⁴⁹Doğanay, A, . *Değerler Eğitimi*, C. Öztürk, (edt.) *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*, Baskı 2, s.225-256, Ankara, 2012.

⁵⁰ Halil Ekşi, Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 1, S.1, 2003, s.79–96.

Bu yaklaşım değerlerin oluşum süreciyle ilgilidir. Bu yaklaşımda birey kendi kararlarını kendi alır ve uygular aynı zamanda seçim hakkı kendisindedir.

Değer belirginleştirme sürecinde yazı, resim ya da karikatür içeren çalışma sayfaları kullanılabilir. Bu çalışma sayfalarındaki konularla ilgili öğrencilere sorular sorular alınan cevaplarla değer belirginleşmiş olur⁵¹.

II. 4. 1. 4. Değer Analizi Yaklaşımı

Sosyal bilimciler tarafından oluşturulmuştur. Değer Analizi yaklaşımı bireylerin karşılaştığı sorunları mantıklı olarak düşünmesi ve problem çözme basamaklarını kullanarak sorunları çözme sürecini içerir. Değer analizi yaklaşımında, öğrenciler, kendilerinin seçtikleri değerleri öğrenirler. Bu öğrenmeyi mantık yürüterek gerçekleştirirler.

Değer Analizinin belli amaçlarına bakacak olursak;

- Değerlerle ilgili en mantıklı kararları almalarında öğrencilere yardımcı olmak.
- Nesnel kararlar vermeleri için yerine getirilmesi gerekli olan kuralları öğretmede yardımcı olmak.
- Bir grupta bulunan bireylerin hem kendilerinin hem de diğer bireylerin karşılaştığı değerle ilgili sorularının hangi şekilde sonuca ulaştırılacağı konusunda öğrencilere yardım etmekten oluşmaktadır.⁵²

II. 5. Değer Öğretiminde Ahlaki Gelişim Kuramları

Ahlaki gelişim bireylerin topluma uyum sağlama sürecinde kendileri tarafından oluşturulan, kendi uygulamalarını yapmalarına olanak tanıyan bir değerler sistemi sürecidir. Bu süreçte birey, kendi ahlak ilkelerini ve yine kendi ahlaki değerlerini oluşturur.

⁵¹ Baydar, P, s.15-35.

⁵² Yazıcı, K, s.489-522.

Yüzyıllardan beri bilim insanları bireylerin kendi değerlerini oluşturma sürecine dikkat etmiş bu alanda çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bu bilim insanları tarafından ahlak gelişimi ile ilgili birçok alanda araştırmalar yapılmıştır. Ahlaki gelişim üzerinde çalışan kuramcılarının açıklamaları doğrultusunda yaklaşımlar üç başlık altında incelenmiştir. Bunlar:

- Psikanalitik kuram Yaklaşımı
- Davranışçı ve Sosyal Öğrenme Kuramlarına göre Yaklaşımlar
- Bilişsel Gelişime dayalı Yaklaşımlar

II. 5. 1. Psikanalitik Kuram Yaklaşımı

Freud tarafından oluşturulmuştur. Freud kuramında, kişilik ve ahlak gelişiminin temellerinin ilk beş yılda atıldığını belirtmiştir. Ayrıca, ahlak ile ilgili varılan düşüncelerin süper egonun gelişmeye başlamasıyla oluştuğunu belirtmiştir.⁵³

II. 5. 2. Davranışçı ve Sosyal Öğrenme Kuramlarına göre Yaklaşımlar

Sosyal öğrenme kuramında gözlem, taklit ve model almanın ön plandadır, ayrıca bu üç durum çevreyi anlama ve öğrenme üzerinde etkilidir, Çocuklar davranışlarının büyük bir kısmını ebeveynlerini ve çevrelerinde bulunan kişileri gözlemleyerek edinirler. Örneğin; çocuk sevgi ve saygı davranışlarını gözlemliyor ve de gözlemlerini daha sonra taklit yoluyla pekiştiriyor ise davranış kalıcı olarak öğrenilir. Kısacası, çocuk neyi gözlemliyorsa onu taklit edip öğrenir.⁵⁴

Davranışçı ve sosyal öğrenme üzerinde çalışan bilim insanları pekiştiricilerin değerlerin öğretilmesi sürecinde önemli bir rolü olduğunu vurgulamıştır. Bu kurama

⁵³ Topbaşı, F, “Okul Öncesi Dönem 6 Yaş Grubu Çocukların Törel (Ahlâki) Gelişiminde Dramanın Yeri ve Önemi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

⁵⁴ Esmâ Arslan Parlak, “Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatında Ahlak ve Değerler Eğitimi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

göre, çocuk ahlaki davranışları; pekiştirme, model alma ve ceza verme gibi toplumsal değişkenlerle öğrenir.⁵⁵

II. 5. 3. Bilişsel Gelişim Kuramına göre Yaklaşımlar

Bilişsel Gelişim kuramına göre; ahlak gelişimi, bilişsel gelişim ile birlikte ele alınır. Bu alanda çalışan uzmanlar; bireyin aklı, hayal gücü, düşünme ve problem çözme becerisi gibi bilişsel süreçleri ahlak gelişimi ile bir arada inceler.

II. 5. 3. 1 Jean Piaget' in Ahlak Gelişimi Kuramı

Piaget'e göre; bilişsel gelişim süreci çevremizin farkına varma ve karşılaşılan farklı bir duruma uyum sağlama ve denge kurma sürecidir. Burada önemli olan denge durumunun bir kesintiye uğramamasıdır.⁵⁶

Piaget; çocukların toplumsal kurallara uymanın, saygı duymanın ve kuralları korumanın önemini bildiklerini belirtmiştir. Gözlem ve uygulamaları sonucunda Piaget, Ahlaki Yargı Gelişimini iki dönem olarak incelemiştir:

1. Bağımlı (Heteronomi) Ahlak Dönemi

İşlem öncesi ve somut işlemler dönemini içermektedir. Aydın'ın dediği gibi 4 ile 8 yaş aralığındaki çocuklar, yalan söylememek, hırsızlık etmemek gibi emirleri vicdanen hissetmezler ancak bunları bir görev olarak algılar ve yerine getirirler.⁵⁷ Örneğin; Bilmeyerek daha fazla tabak kıranı bilerek bir tabak kıran kişiden daha çok suçlu olarak görecektirler.

2. Bağımsız (Autonomi) Ahlak Dönemi

Bu dönem 8-12 yaş aralığını kapsayan dönemdir. Empati yeteneği gelişen çocuklar davranışın ardında yatan nedeni irdelemeye başlar. Kurallara doğrudan inanmazlar. Davranışla ilgili bir yargıya varmada niyetler önemlidir.

⁵⁵ Parlak, F, 2011.

⁵⁶ Senemoğlu, N, 2005.

⁵⁷ Aydın, S.A, "Ergenlerde Stresle Basa Çıkma Tarzları ile Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Arasındaki İlişki", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2003.

II. 5. 3. 2. Lawrence Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramı

Ahlaki gelişim konusunda önemli çalışmalar yapan Kohlberg ahlaki muhakeme yaklaşımının kurucusudur. Kohlberg tarafından belirlenen bu yaklaşıma göre; değerler ahlaki ikilemler yoluyla belirlenebilir. Bu yaklaşım öğrencilere ahlaki ikilem içeren hikâyelerin anlatılmasını ve öğrencilerin hikâyelerdeki ikilemler doğrultusunda kendileri için en uygun seçimi yapıp, kendi değerlerini belirlemesini içerir. Bu yaklaşımda öğretmenin görevi, öğrencilere ikilem yaratacak hikâyeler anlatması ve öğrencilerin kendilerinin cevaba ulaşmalarını sağlamaktır. Bu yaklaşımda öğrencilerin verdikleri cevapların sonuçları önemli değildir. Asıl önemli olan öğrencilerin çözüm yaparken üzerinde durduğu önem verdiği noktalar ve yaptığı değerlendirmelerdir. Öğrencilere belli değerler benimsetmek yerine, ikilem içeren hikâyeler aracılığıyla, yol gösterilir ve ahlaki kurallar kazanmaları amaç edinilir.⁵⁸

Bu yaklaşımda esas olan düşünme ve analiz yapabilme becerilerinin kazandırılmasını sağlayarak değer öğretimini gerçekleştirmektir.⁵⁹

Doğanay'a göre etkili bir ahlaki tartışmanın şu sırayı izlemesi gerekir:

- 1- Gerçek hayattan alınan ahlaki ikilem sunulur.
- 2- İkileme geçici yanıtlar alınır. Bu yanıtların gerekçesiyle açıklanması istenir.
- 3- Yanıtlar, oluşturulan küçük gruplarda tartışılır.
- 4- Her küçük grup görüşünü, seçtiği bir sözcü aracılığı ile sınıfa sunar. Daha sonra sınıf tek sınıf olarak tekrar düzenlenerek, tahtaya iki farklı seçenek için öğrenci görüşleri yazılır.
- 5- Tavsiyeler bir daha incelenir ve bir karara varılır.⁶⁰

⁵⁸ Karatay, H. Karakter Eğitiminde Edebi Eserlerin Kullanımı. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol 6, S.1 2011, s.1398-1412.

⁵⁹ Mercin, L, Piaget ve Kohlberg'in Ahlak (Moral) Gelişim Kuramlarının Özellikleri ve Karşılaştırılması. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S. 5, 2005, s.73-86.

Kohlberg, Ahlaki gelişim kuramıyla ilgili üç temel düzey ve altı alt evre belirlemiştir. Evrelerin hepsi öğrencilerin karar verdiği seçimlerin nedenleri ve bu kararlarla ilgili açıklamalar hakkında bize bilgi verir. Her bir düzey kendisinden önceki ve sonraki ile ilişkilidir. Evrelerin hepsi belli bir sıra içerisinde olup ve her evre farklı içeriğe sahiptir. Kohlberg'e göre; her bir düzey, çocuk tarafından iyice özümlemeli daha sonra diğer düzeye geçilmelidir.⁶¹

II. 5. 3. 2. 1. Birinci Düzey: Gelenek Öncesi Dönem

İlk dönem olan Gelenek Öncesi dönemde çocuklar, toplumsal kurallara ve kültürel değerleri almaya açıktır. İyi-kötü ya da doğru-yanlış olarak davranışlara yön veren kişinin bedensel dayanıklılığına veya davranışın sonucuyla ilgili ödül-ceza ilişkisi doğrultusunda hareket eder.⁶² Kuralları koyan ve bu kuralları onaylayan kişiler tarafından verilecek olan ödül ya da ceza, bireyi değerlerini oluştururken etkiler.⁶³ Çocuğun kendi gereksinimleri ve çıkarları ön plandadır. Bu düzey iki alt evreye ayrılır:

5. 3. 2. 1. 1. Birinci Evre: Uyuma ve Ceza Eğilimi

Bu evrede bireyin bir davranış karşısında verdiği karar o davranışı ceza ya da ödül olarak görmesine bağlı olarak değişir. Birey ceza almaktan kaçır ve kural koyucu otoriteye itaat eder.

5. 3. 2. 1. 2. İkinci Evre: Bireysellik ve Araçsal Amaç Eğilimi

Bu evrede birey kendi ihtiyaç ve çıkarlarını ön plana alır. Birey, ödül kazanmak için kurallara uyar. Birliktelik ve bu birliktelikle beraber karşılıklı paylaşma duyguları olmasına rağmen bu durum belli bir amaca, çocuğun kendi

⁶⁰ Doğanay, 2012, s.225-256.

⁶¹ Aydın, S. A, 2003.

⁶² Gümüş, E, "Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Kuramına Göre Ortaokul Öğrencilerinin Ahlaki Gelişim Düzeyi İle Cinsiyet Rollerinin İncelenmesi", Erzurum Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, s.23.

⁶³ Çinemre, S, s.29.

çıkarlarını gözetmesine dayalı bir karşılılık taşır. Birey için, çıkarıcılık ve kendisi ön plandadır. Birey, ödüle ulaşmak için kurallara uyar.⁶⁴

Bu evreye bir örnek vermek gerekirse; ‘Eğer bu akşam arkadaşlarımla bahçede oyun oynamama izin verirsen, ben de ödevlerimi şimdi yapacağım’. olabilir.

5. 3. 2. 2. İkinci Düzey: Geleneksel Dönem: Geleneksel Kurallara Uyma

Bu evrede birey, ailesinin, içinde bulunduğu grubun veya toplumun isteklerini kendi yanıtları olarak ele alırlar. İçinde bulunduğu gruba ya da topluluğa içten sağlam bir şekilde bağlanır. Bu düzeyde en önemli özellik empati becerisinin gelişmesi ve rol alma düzeyinin artmasıdır.⁶⁵

5. 3. 2. 2. 1. Üçüncü Evre: İyi Çocuk Eğilimi

İyi Çocuk Eğilimi evresinde, birey için önemli olan şey içinde bulunduğu toplum tarafından onaylanmak ve onlarla iyi geçinmektir. Birey, arkadaşlarıyla ya da içinde bulunduğu toplumsal grupla işbirliği içindedir. İçinde bulunduğu toplumsal gruba ve diğer insanlara yardımcı olmak ya da onları mutlu etmek birey için iyi davranış demektir. Birey, kurallara kendisi için değil aynı zamanda başkalarını mutlu etmek veya onlarla iyi geçinmek içinde uymaya çalışır.⁶⁶

5. 3. 2. 2. 2. Dördüncü Evre: Otorite ve Toplumsal Düzeni Sürdürme Eğilimi

Bu evrede toplumsal gelenek ve kurallara uymayı sorgulamadan benimseyen birey, toplumdan onay almamaktan kaçındığı için toplumsal kurallara uymak gerektiğine inanır.⁶⁷Toplumun mutluluğunu sağlayan, toplumun düzenini sağlayan davranış birey için doğru davranıştır.⁶⁸

⁶⁴ Çoban, G. İ ve Türer, S. “Ahlaki Gelişim ve Hemşirelik”, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, Cilt 3, S. 3, 2014, s.951.

⁶⁵ Güven, A, s. 60.

⁶⁶Çoban, G. İ. ve Türer, S. 2014, s.952.

⁶⁷Baydar, P, s.33.

⁶⁸ Minnameier, G. “Ahlaki Gelişim Teorisinde Yarımardan Bütünlere,” *Değerler Eğitimi Dergisi*, (çev). İbrahim Kapaklıkaya, Cilt 1, S.1, 2003, s.160.

5. 3. 2. 3. Üçüncü Düzey: Gelenek Sonrası Dönem: Kişisel Olarak Kabul Edilen Ahlak İlkeleri

Bu düzey Kohlberg'in kuramının son dönemi olan Gelenek Sonrası Dönem olarak adlandırılmaktadır. Bu düzeyde birey doğru ya da yanlış kendi değer sistemi doğrultusunda geliştirdiği ahlaki ilkelerle açıklamaktadır.⁶⁹ Bu düzeyde olan birey kendi ahlaki kontrol sistemini geliştirir ve diğer insanların haklarına saygı duyar. Aynı zamanda kurallar bu düzeyde bulunan bireyler için insanlığın ortak faydası doğrultusunda değiştirip düzenlenebilir.

5. 3. 2. 3. 1. Beşinci Evre: Sözleşme Ahlakı, Bireysel Haklar, Demokratik Olarak Kabul Edilen Yasalar Eğilimi

Bu evrede ahlaki olarak alınan kararlarda esneklik görülmektedir. Yasalara ve kurallara tam olarak bağlılık yerine, toplum yararını ön planda tutan yasa ve kurallara yönelim bulunmaktadır.⁷⁰ Bu evrede bulunan bireyler yasaların ve kuralların değişebileceği ilkesine sahiptir. Alınan kararların toplumun yararına olacak şekilde çoğunluğun aldığı kararlar doğrultusunda değiştirilmesi gerektiğine inanılır.⁷¹

5. 3. 2. 3. 2. Altıncı Evre: Bireysel İlkeler ve Vicdan Eğilimi

Bu evre, Kohlberg'e göre ahlak gelişiminde ulaşılabilecek en üst düzeydir ve alınan karar, evrensel ahlaki ilkelere dayanır.⁷² Kararlar adalet, eşitlik ve başkalarını anlama gibi soyut ilkelere göre verilir. Diğer insanların duygu ve düşüncelerine saygılı olmak esastır.⁷³ İnsan haklarına tam bir inanç gösterir.⁷⁴

⁶⁹ İz, B.F. 2009.

⁷⁰ Yıldız, A. "Sokakta Çalışan Çocuklarda Ahlaki ve Dini Duyguların Gelişimi", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

⁷¹ Erden, M. ve Akman, Y. *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara, 2005.

⁷² Aydın, S. A 2003.

⁷³ İnanç, B, Bilgin M., Atıcı, M., *Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Adana, 2004.

⁷⁴ Erden, M. ve Akman, Y. 2005.

Tablo 5

Kohlberg'in Ahlaki Akıl Yürütme Düzey ve Evreleri

Düzeyler ve Evreler	Davranış Tanımı
1- Gelenek Öncesi 1.1 Ceza ve İtaat Evresi 1.2 Araşsal Görecelik Evresi	Ceza almamak için kurallara uyar. Ödüle ulaşmak için kurallara uyar.
2- Geleneksek Düzey 2.1 İyi Çocuk Evresi 2.2 Yasa ve Düzen Evresi	Diğer insanlar tarafından kabul edilmek ve onlar tarafından onay almak için kurallara uyar. Otoriteye, sosyal kurallara ve yasalara, suçluluk ve dışlanma kaygılarından korktuğu için uyar.
3- Gelenek Üstü Ahlaksallık 3.1 Sosyal Anlaşma Evresi 3.2 Evrensel Ahlak İlkeleri Evresi	Toplumun refahı ve mutluluğu için kurallara uyar. Davranışlarına, insan hakları, demokrasi, eşitlik, özgürlük gibi evrensel ilkeler yön verir.

Kohlberg ahlaki gelişim kuramının genel niteliklerini şu şekilde belirtmiştir:

1. Ahlaki gelişim evreleri düzenli bir sıra izler, birey bir önceki evreyi atlattıktan sonra bir sonrakine geçer.
2. Her bireyin ahlaki gelişimi farklı bir evrede sonlanabilir.
3. Bireyin ahlaki gelişimi önceki evreye döndürülemez ancak bir üst evreye yönlendirilebilir.

4. Yaş her zaman gelişim göstergesi olamaz. Çünkü bazı gençler yetişkinlerden daha yüksek seviyeye çıkabilir.
5. Bilişsel gelişim ahlaki gelişim için gereklidir ancak yeterli değildir.
6. Empati ahlaki gelişim için gereklidir ancak bu da yeterli koşul değildir.⁷⁵

Kohlberg, kuramını çeşitli dönemlere ayırarak incelese de bu kuramın da bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu kuramın en önemli sınırlılığı, gerçek davranışı gözlemekten çok, ahlaki usavurma ile ilgilenmesidir. Kohlberg, ABD, Meksika, Tayvan ve Türkiye’de yaptığı çalışmalarda daha çok erkek bireyler ön planda yer almış ama çalışmalarını tüm insanlığa genellemiştir. Kohlberg’in ahlaki gelişim kuramına göre dönemleri aynı olan kişiler farklı davranış biçimleri gösterebilmekte ya da dönemleri farklı olan kişiler aynı davranış biçimlerini sergileyebilmektedir. Bu durum Kohlberg’in kuramının evrenselliği ve evrelerinin değişebileceğini göstermektedir.⁷⁶

II. 6. Kohlberg ve Adil Topluluk Yaklaşımı

Adil topluluk yaklaşımı, okulda bulunan bütün personelin bir araya gelerek kuralların oluşturulduğu, sorumluluk ve görevlerin herkesçe paylaşıldığı, demokratik bir okul sürecinden meydana gelmektedir.⁷⁷ Bu yaklaşım öğrencilerin, okul içinde demokratik olarak karar alma sürecine katılmalarını ve böylece demokratik ilkeleri öğrenmelerini içermektedir. Adil topluluk yaklaşımı süreç içinde çocukların demokratik değerleri kazanmalarına katkı sağlamış fakat bu yaklaşım ve bu yaklaşımın sonucu ortaya çıkan okullar çocukların ahlaki düzeylerini daha fazla artırmadığı ortaya çıkmıştır.⁷⁸

⁷⁵ Kohlberg, 1971 akt. Akbaba, 2008, s.177.

⁷⁶ Senemoğlu, N. Gelişim, Öğrenme ve Öğretim Ankara, 2010.

⁷⁷ Doğanay, A. 2006.

⁷⁸ Doğanay, A. 2006.

II. 7. Okul Programlarında Değer Yaklaşımı

Toplumların varlığını devam ettirebilmesi ve gelecek nesillere kültürlerini, yaşam biçimlerini aktarmalarında değerlerin aktarılmasının önemi büyüktür. Bu değer aktarımı süreci ilk önce aile içinde başlamaktadır. Ancak planlı bir şekilde değerlerin aktarılması okul çatısı altında gerçekleştirilmektedir. Değerlerin yardımıyla toplumsallaşmanın hızlanmasının yanı sıra toplumsallaşmayı engelleyen değer aktarımının olmadığı insan ve ya insan gruplarıdır.⁷⁹

Temel bilgi ve becerileri okullarda öğrencilere aktarmanın önemi ne kadar fazla ise günümüzde çocukların değerleri kazanım sürecine yardımcı olmak ta çok önemlidir.⁸⁰

Platon ve Aristo'dan başlayarak günümüze kadar değerlerin bireylere aktarılması süreci hep ön planda yer almıştır. Değerler ve karakter eğitimi programları modern dönemlere gelinceye kadar formal eğitimde fazlaca yer almıştır.⁸¹ Doğanay' a göre; eğitimin temel amaçları arasında her zaman değer eğitimi bulunmuş fakat değerlerin nasıl öğretileceği belirtilmediği için bu kısmı eksik kalmış, sadece planlı olarak değil az da olsa örtük bir yapıda formal eğitim içinde görülebilmektedir. Değerlerin aktarımının program içinde planlı olarak gösterilmemesi okulda değer eğitiminin gerçekleşmediği anlamına gelmemelidir.⁸²

Zorunlu eğitimini tamamlayan öğrencilerin öğrenim süreci ortaokul kademesinde son bulmaktadır. Ortaokul döneminde kazanılan bilgi, beceri ve değerler diğer eğitim dönemlerinin de temelini oluşturmaktadır. Bu süreç içinde öğrencilerin edindikleri bilgi, beceri ve değerler yaşamlarının tamamını kapsamaktadır. Bundan dolayı, ortaokul kademesinde edinilen değerler çok daha

⁷⁹ Bolat, Y, s. 13-27.

⁸⁰Fidan, K. N , “Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi: Nitel Bir Araştırma”, International Journal of Social Science, Cilt 6, S.3, 2013, s.361-388.

⁸¹ Kenan, S.” Modern Eğitimde Kaybolan Nokta: Değerler Eğitimi”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 9, 2009, s.275.

⁸² Doğanay A. , s.255-286.

önemli hale gelmektedir.⁸³Bu süreç içinde değerler eğitimi sürecinde karşılaşılan sorunları en aza indirmek için ilk yapılacak olan şey, etkili bir değerler eğitimi programının hazırlanmasıdır.⁸⁴

Küreselleşme ve sosyal medya geleneksel değerlerin etki alanını azaltmakta ve bireyler neye karar vereceğini bilememektedir. Bu durum değerlerin eğitimini de okul içinde ve eğitim programlarında yeni değerlerin yer almasını zorunlu hale getirmektedir.

II. 8. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değer Eğitimi

İnsanın günlük hayatta kullandığı onun rahat, huzurlu bir hayat sürmesini sağlayan, kendini gizil güçleri doğrultusunda geliştirmesini sağlayan tüm toplumsal durumların ve ilişkilerin, bir açıdan bütün sosyal bilimlerin, sosyal bilgiler kavramının kapsamına girdiğini söyleyebiliriz.⁸⁵ Sosyal bilimler insanlık tarihinin ilk dönemlerine kadar uzanmakla beraber, bir öğretim programı olarak sosyal bilgiler, oldukça yeni bir kavramdır.⁸⁶ Disiplinler arası ve çok disiplinli bir alan olması Sosyal Bilgilerin tanımlanmasını da zorlaştırmıştır.⁸⁷

Erden; sosyal bilgiler “ilköğretim okullarında iyi ve sorumluluk sahibi bir vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili, temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı çalışma alanıdır” diye tanımlamıştır.⁸⁸ Sönmez’e göre ise sosyal bilgiler, “Toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunu sonunda elde edilen dirik bilgilerdir ”.⁸⁹

⁸³ Özmen, C., Er, H. ve Gürgil, F, 2012, s.299.

⁸⁴ Yazıcı, K, s.489-522.

⁸⁵Sönmez, V. Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuz Kitabı. İstanbul Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1999.

⁸⁶ Öztürk, C. Küreselleşme ve Bilgi Çağında Sosyal Bilgiler Öğretimi. Oktay, A. ve Polat, Unutkan, Ö, (eds.), *İlköğretimde Alan Öğretimi* İstanbul, 2007, s.101-142.

⁸⁷Doğanay, 2002, s.16.

⁸⁸ Erden, M. (Tarih Yok). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, İstanbul.

⁸⁹ Sönmez, V. 1999.

Ülkemizde sosyal bilgilere yönelik yapılan kapsamı en geniş tanımını 2005'te değişen sosyal bilgiler dersi programını hazırlayan komisyon yapmıştır.⁹⁰ Tanıma bakacak olursak;

“Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir”.

Değerler eğitimi kavramına doğrudan ilk defa 2004 yılında yayınlanan yeni sosyal bilgiler programında yer verilmiş olup ve değerlerin öğrencilere aktarımında kullanılacak yaklaşımlar ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Esasici yaklaşımın terk edilip yapılandırmacı yaklaşıma geçilmesi, programa pek çok özellik getirmiştir. Bu değişiklik ile değer yaklaşımlarına programda ayrıntılı bir şekilde yer verilmiş olup aynı zamanda ayrı bir başlık altında incelenerek programdaki önemi de vurgulanmıştır

Değer, Sosyal bilgiler programında “Bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlâkî ilke ya da inançlardır”.⁹¹

Bu alan içinde Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında her ünite için öğrencilere kazandırılması gereken değerler belirlenmiştir.⁹² Bu değerler şunlardır;

- Adil olma
- Aile birliğine önem verme

⁹⁰ Safran, M. Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış, B. Tay ve A. Öcal, (eds.) *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara, 2008, s.1-19.

⁹¹ Milli Eğitim Bakanlığı, (2005a). İlköğretim Sosyal Bilgiler 4.-5. Sınıf Programı. Ankara, MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (03.07.2014) .

⁹² Milli Eğitim Bakanlığı, (2005b). İlköğretim Sosyal Bilgiler 6.-7. Sınıf Programı. Ankara, MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (03.07. 2014).

- Bağımsızlık
- Barış
- Bilimsellik
- Çalışkanlık
- Dayanışma
- Dürüstlük
- Estetik
- Hoşgörü
- Misafirperverlik
- Özgürlük
- Saygı
- Sevgi
- Sorumluluk
- Vatanseverlik
- Yardımseverlik

Bu değerlerden başka programda başka değerlerde bulunmaktadır. Bunlar demokrasi, kültür, milli kültür, gelenek, millet sevgisi değerleridir. Programda belirtilen değerlerin öğretiminde kullanılacak yaklaşımlar da belirtilmiştir. Telkin yöntemi, değer analizi, değer açıklamak, ahlaki muhakeme ve gözlem yoluyla değer öğretimi bu yaklaşımların bazılarındandır. Sosyal bilgiler ders programında değerler, üniteler ve öğrenme alanları aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 6

4.Sınıfta Verilen Değerler ve Öğrenme Alanları

DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER	ÖĞRENME ALANI
SAYGI VE HOŞGÖRÜ	BİREY VE TOPLUM
AİLE BİRLİĞİNE ÖNEM VERME, VATANSEVERLİK	KÜLTÜR VE MİRAS

DOĞA SEVGİSİ	İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER
TEMİZLİK VE SAĞLIKLI OLMAYA ÖNEM VERME	ÜRETİM, TÜKETİM VE DAĞITIM
BİLİMSELLİK	BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM
YARDIMSEVERLİK	GRUPLAR, KURUMLAR VE ÖRGÜTLER
BAĞIMSIZLIK	GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM
MİSAFİRPERVERLİK	KÜRESEL BAĞLANTILAR

Tablo 7

5.Sınıfta Verilen Değerler ve Öğrenme Alanları

DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞERLER	ÖĞRENME ALANI
SORUMLULUK	BİREY VE TOPLUM
ESTETİK	KÜLTÜR VE MİRAS
DOĞAL ÇEVREYE DUYARLILIK	İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER
ÇALIŞKANLIK	ÜRETİM, TÜKETİM VE DAĞITIM
AKADEMİK DÜRÜSTLÜK	BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM
DAYANIŞMA	GRUPLAR, KURUMLAR VE ÖRGÜTLER
ADİL OLMA, SAYGI	GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM
TARİHSEL MİRASA DUYARLILIK	KÜRESEL BAĞLANTILAR

Tablo 8

6.Sınıfta Verilen Değerler ve Üniteler

DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞERLER	ÜNİTE
------------------------------------	--------------

BİLİMSELLİK	SOSYAL BİLGİLER ÖĞRENIYORUM
DOĞAL ÇEVREYE DUYARLILIK	YERYÜZÜNDE YAŞAM
KÜLTÜREL MİRASA DUYARLILIK	İPEK YOLU'NDA TÜRKLER
YARDIMSEVERLİK	ÜLKEMİZ VE DÜNYA
SORUMLULUK	ÜLKEMİZİN KAYNAKLARI
HAK VE ÖZGÜRLÜKLERE SAYGI	DEMOKRASİNİN SERÜVENİ
ÇALIŞKANLIK	ELEKTRONİK YÜZYIL

Tablo 9

7. Sınıfta Verilen Değerler ve Üniteler

DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞERLER	ÜNİTE
FARKLILIKLARA SAYGI	İLETİŞİM VE İNSAN İLİŞKİLERİ
VATANSEVERLİK	ÜLKEMİZDE NÜFUS
ESTETİK	TÜRK TARİHİ'NDE YOLCULUK
DÜRÜSTLÜK	EKONOMİ VE SOSYAL HAYAT
BİLİMSELLİK	ZAMAN İÇİNDE BİLİM
ADİL OLMA	YAŞAYAN DEMOKRASİ
BARIŞ	ÜLKELER ARASI KÖPRÜLER

Programda yer alan ve örtük olarak bulunan değerlerin tamamı ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 10

Programda Açık Olarak Yer Alan Değerler

PROGRAMDA VAR OLAN DEĞERLER	
Dürüstlük	Aile birliğine önem verme
Estetik	Sağlıklı olmaya önem verme
Yardımsverlik	Bağımsızlık
Vatanseverlik	Özgürlük
Barış	Hak ve özgürlüklere saygı
Çalışkanlık	Farklılıklara saygı
Sevgi	Kültürel mirasa saygı
Adil olma	Temizlik
Duyarlılık	Hoşgörü
Misafirperverlik	Sorumluluk
Dayanışma	Bilimsellik

Tablo 11

Programda Örtük Olarak Yer Alan Değerler

PROGRAMDA ÖRTÜK OLARAK YER ALAN DEĞERLER	
Millet sevgisi	Demokrasi
Gelenek	Kültür
Milli kültür	Paylaşım
Topluma duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık

Farklı inançlara saygı	Topluma duyarlılık
------------------------	--------------------

Tablo 12

2005 Yılı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Değer Eğitimi

2005 YILI SOSYAL BİLGİLER PROGRAMI
“Programın genelinde içeriğin uzun ve ayrıntılı verildiği, örnekler ve etkinlikler yoluyla zenginleştirildiği görülmektedir.
Değer eğitimi programda açık ve net bir şekilde yer almakla birlikte hangi değerlerin hangi ünitelerde verileceği de açıkça belirtilmiştir.
Değer eğitimiyle ilgili ayrı bir başlık, içerik ve etkinlik örnekleri olmakla birlikte, değerlerin hangi yöntemlerle öğretileceğine de yer verilmiştir.
Yapılandırmacı olan programda açık olarak yer alan değerlerin uygulanması konusunda öğretmenlere bir takım görevler düşmektedir.
Öğretmen daha bilinçlidir. Çünkü her bir ünite de hangi değer verilmeli gerektiği belirtilmiştir.

2005 yılı programında yer alan değerlerin büyük bir kısmı 1998 yılı programında yer almakla birlikte programda açık belirtilen değerlerin yanı sıra gizli değerlere de ulaşmak mümkün olmuştur”.

III. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, çalışma evreni ve örnekleme, verilerin toplanması, veri toplama araçları, verilerin çözümü ve yorumlanmasına yer verilmiştir.

III. 1. Araştırmanın Modeli

Bilimsel araştırma; problem çözmeye yönelik, belli aşamalardan oluşan, planlı, tarafsız, sistemli çalışmalar sürecidir.⁹³

Bu araştırma; “6.sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlere, Ahlaki İnkilem Formlarıyla Öğrencilerin Ulaşma Düzeylerinin İncelenmesi” amacıyla tasarlanmış olup betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte yaşanmış olan ya da şu andaki bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlar ve genelleme yapmak amacıyla evrenin tümünde ya da bir örneklem üzerinde kullanılır.⁹⁴

Betimsel tarama modeli ile ortaokul altıncı sınıf öğrencilerinin oluşturduğu örneklem grubunun değer kazanımı sürecinde; sosyo-ekonomik düzey, okul türü ve cinsiyetin etkisi incelenmiştir. Bulgular neden-sonuç ilişkisi göstermekten çok, değişkenler arasındaki anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Bu sosyal araştırma sürecinde nicel araştırmaya yönelik eleştiriler en alt seviyeye indirgenmeye çalışılmıştır.

⁹³Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S., *SPPS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Sayı 2, Ankara, 2007.

⁹⁴ Karasar, N. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Baskı 19, Ankara, 2009.

III. 2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Erzincan ili merkezinde bulunan devlet-özel-imam hatip ortaokullarında 2015-2016 öğretim yılında eğitim gören ortaokul 6. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Erzincan genelinde altıncı sınıfa giden öğrenci sayısı 2893 olmakla birlikte, merkezde öğrenim gören altıncı sınıf öğrenci sayısı ise 2069'dur. Erzincan merkezi esas aldığımızda evrenimiz 2069 kişi ise %5'lik bir hata miktarıyla örneklemimiz 355 öğrenci olmaktadır. 355 öğrencinin ahlaki ikilem formu kayda alınmış ve değerlendirilmiştir. Belirlenen örnekleme, değer kazanımı ile ilgili ahlaki ikilemler uygulanmıştır. Öğrencilerle ilgili kişisel bilgiler, öğrencilere uygulanan ahlaki ikilem çalışmasında yer alan kişisel bilgi anketi ile elde edilmiştir.

Araştırmanın örnekleminde bulunan ve uygulama yapılan ortaokulların listesi aşağıda verilmiştir.

Ortaokul	İlçe
Cumhuriyet Ortaokulu	Merkez
Binali Yıldırım Ortaokulu	
Bahçelievler Ortaokulu	
Özel Doğa Ortaokulu	
Özel Fidem Ortaokulu	
Terzi Baba İmam Hatip Ortaokulu	
Erzincan İmam Hatip Ortaokulu	

III. 3. Öğrencilerin Kişisel Bilgileri

III. 3. 1. Öğrenci Cinsiyet Bilgileri

Tablo 13'te araştırma kapsamına ortaokul altıncı sınıf öğrencilerinin cinsiyet bilgileri verilmiştir.

Tablo 13

6. Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyetine Yönelik Frekans ve Yüzdeler Tablosu

Cinsiyet	Frekans	%
Kız	174	49,7
Erkek	176	50,3
Toplam	350	100

Öğrencilerden 174'ü (%49,7) kız iken, 176'sı (%50,3) erkektir. Öğrencilerin çoğunluğu erkektir.

III. 3. 2. Öğrencilerin Kayıtlı Oldukları Okul Türü Bilgileri

Tablo 14'te ortaokul altıncı sınıf öğrencilerinin kayıtlı oldukları okul türü bilgileri verilmiştir.

Tablo 14

6. Sınıf Öğrencilerinin Okul Türüne Yönelik Frekans ve Yüzdeler Tablosu

Okul Türü	Frekans	%
Özel	54	15,2
Devlet	301	84,8
Toplam	355	100

Tablo 14'te öğrencilerin özel ve devlet okul dağılımı görülmektedir. Öğrencilerin 301'i (%84,8) devlet okulunda iken 54'ü ise (%15,2) özel okuldur. Tabloya göre devlet ortaokullarında eğitim alan öğrenciler diğerlerine oranla daha fazladır.

Tablo 15

6. Sınıf Öğrencilerinin Okul Türüne Yönelik Frekans ve Yüzdeler Tablosu

(İmam Hatip Ortaokulları ve Diğer Devlet Ortaokulları)

Okul Türü	Frekans	%
İmam Hatip	181	60,1
Diğer Devlet Okulları	120	39,9
Toplam	301	100

Tablo 15’te öğrencilerin İmam hatip okulu ve diğer devlet okulları arasındaki dağılımı görülmektedir. Öğrencilerin 181’i (%60,1) İmam hatip okullarında iken 120’si (%39,9) ise diğer devlet ortaokullarındadır. İmam Hatip ortaokullarda okuyan öğrenciler çoğunluktadır.

III. 3. 3. Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyini (SED’ ini) Bulmaya Yönelik Bilgiler

Tablo 16

6. Sınıf Öğrencilerinin Yaşlarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu

Yaş	Frekans	%
10-11	50	14,2
12 ve Üzeri	303	85,8
Toplam	353	100

Tablo 16’da öğrencilerin yaş dağılımı görülmektedir. Öğrencilerin 50’si (%14,2) 10-11 yaşında iken, 303 öğrenci ise (%85,8) 12 yaş ve üzeridir. Öğrencilerin çoğunluğu 12 yaş ve üzeridir.

Tablo 17

6. Sınıf Öğrencilerinin Kardeş Sayılarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu

Kardeş Sayısı	Frekans	%
Yok	6	1,7
1	22	6,2
2	119	33,5
3	132	37,2
4	55	15,5
5 ve Üstü	21	5,9
Toplam	355	100

Tablo 17’de öğrencilerin kardeş sayı dağılımı görülmektedir. Öğrencilerin 6 tanesinin (%1,7) kardeşi yok iken 22 tanesinin (%6,2) 1, 119 tanesinin (%33,5) 2, 132 tanesinin (%37,2) 3, 55 tanesinin (%15,5) 4, 21 tanesinin (%5,9) 5 ve üstü sayıda kardeşi bulunmaktadır. Öğrencilerin çoğunluğunun 3 kardeşi vardır

Tablo 18

6. Sınıf Öğrencilerinin Okula Devam Eden Kardeş Sayılarına İlişkin

Frekans ve Yüzdeler Tablosu

Okula Devam Eden Kardeş Sayısı	Frekans	%
Yok	30	8,5
1	55	15,5
2	170	47,9
3	78	22,0
4 ve Üstü	22	6,2
Toplam	355	100

Tablo 18’de öğrencilerin okula devam eden kardeş sayıları gösterilmektedir. Öğrencilerin 30’unun (%8,5) okula devam eden kardeşi yok iken 55’inin (%15,5) 1, 170’inin (%47,9) 2, 78’inin (%22,0) 3, 22’sinin (%6,2) 4 ve üstü sayıda kardeşi okula devam etmektedir. Öğrencilerin çoğunluğunun 2 kardeşi okumaktadır.

Tablo 19
6.Sınıf Öğrencilerinin Anne Eğitim Durumlarına İlişkin Frekans ve
Yüzelik Tablosu

Anne Eğitim Durumu	Frekans	%
İlkokul terk	18	5,1
İlkokul mezunu	93	26,3
Ortaokul mezunu	93	26,3
Lise mezunu	103	29,2
Üniversite mezunu	46	13,0
Toplam	353	100

Tablo 19’da öğrencilerin anne eğitim durumu dağılımı görülmektedir. Öğrencilerin 18’inin (%5,1) annesi ilkokulu terk etmiş iken, 93’ü (%26,3) ilkokul ve ortaokul mezunu, 103’ü (%29,2) lise mezunu, 46’sı (%13,0) üniversite mezunudur. Öğrencilerin annelerinin çoğunluğu lise mezunudur.

Tablo 20

6. Sınıf Öğrencilerinin Baba Eğitim Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu

Baba Eğitim Durumu	Frekans	%
İlkokul terk	5	1,4
İlkokul mezunu	34	9,6
Ortaokul mezunu	59	16,7
Lise mezunu	121	34,2
Üniversite mezunu	135	38,1
Toplam	354	100

Tablo 20’de öğrencilerin baba eğitim durumu dağılımı görülmektedir. Öğrencilerin 5’inin (%1,4) babası ilkokulu terk etmiş iken, 34’ü (%9,6) ilkokul mezunu, 59’u (%16,7) ortaokul mezunu, 121’i (%34,2) lise mezunu, 135’i (%38,1) üniversite mezunudur. Öğrencilerin babalarının çoğunluğu üniversite mezunudur.

Tablo 21

6. Sınıf Öğrencilerinin Anne Çalışma Durumuna İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu

Annenin Düzenli İşte Çalışma Durumu	Frekans	%
Evet	63	17,8
Hayır	291	82,2
Toplam	354	100

Tablo 21’de öğrencilerin anne çalışma durumu dağılımı görülmektedir. Öğrencilerin 63’ünün (%17,8) annesinin düzenli bir işi var iken 291’inin (%82,2) yoktur. Öğrencilerin çoğunluğunun annesinin düzenli bir işi yoktur.

Tablo 22

6. Sınıf Öğrencilerinin Anne Mesleklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu

Annenin Mesleği	Frekans	%
Ev hanımı	18	24,3
Öğretmen	19	25,7
Sağlık çalışanı	8	10,8
Memur	7	9,5
Diğer meslekler	22	29,7
Toplam	74	100

Tablo 22’de öğrencilerin annelerinin meslek dağılımı görülmektedir. Öğrencilerin 18’inin (%24,3) annesi ev hanımı, 19’unun annesi (%25,7) öğretmen, 8’inin annesi (%10,8) sağlık çalışanı, 7’sinin (%9,5) memur, 22’sinin annesi %29,7’si diğer mesleklerdendir. Öğrencilerin annelerinin çoğunluğu öğretmendir.

Tablo 23

6. Sınıf Öğrencilerinin Baba Çalışma Durumuna İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu

Babanın düzenli işte çalışma durumu	Frekans	%
Evet	324	91,3
Hayır	31	8,7
Toplam	355	100

Tablo 23'te öğrencilerin baba çalışma durumu dağılımı görülmektedir. Öğrencilerin 324'ünün (%91,3) babasının düzenli bir işi var iken 31'inin (%8,7)yoktur. Öğrencilerin çoğunluğunun babasının düzenli bir işi vardır.

Tablo 24

6. Sınıf Öğrencilerinin Baba mesleklerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu

Babanın Mesleği	Frekans	%
Memur	50	15,5
Polis	12	3,7
Öğretmen	26	8,0
Serbest meslek	14	4,3
İşçi	64	19,8
Esnaf	47	14,6
Emekli	9	2,8
Şoför	12	3,7
Diğer meslekler	89	27,6

Toplam

323

100

Tablo 24’te öğrencilerin babalarının meslek dağılımı görülmektedir. Öğrencilerin %15,5’inin babası memur, %19,8’inin işçi, %14,6’sının esnaf, %27,6’sı diğer mesleklerdendir. Öğrencilerin çoğunluğunun babası işçidir.

Tablo 25

Öğrencilerin Ailedeki Birey Sayılarına İlişkin Frekans ve Yüzdeler

Tablosu

Ailedeki Birey Sayısı	Frekans	%
3 kişi	9	2,5
4-5 kişi	77	21,8
6-7 kişi	243	68,6
8 kişi ve üstü	22	6,2
Diğer	3	8
Toplam	354	100

Tabloda öğrencilerin ailedeki birey sayı dağılımları görülmektedir. Öğrencilerin ailesinin %2,5’inde 3 kişi, %21,8’inde 4-5 kişi, %68,6’sında 6-7 kişi, %6,2’sinde 8 ve üstü kişi yaşamaktadır. Öğrencilerin çoğunluğunun ailesinde 6-7 kişi yaşamaktadır.

Tablo 26

Öğrencilerin Aile Gelir Dağılımına İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu

Ailenin Ortalama Aylık Geliri	Frekans	%
500-750 TL	12	3,4

750-1000 TL	16	4,5
1000 TL	25	7,1
1250-1500 TL	91	25,9
1500 TL ve daha çok	208	59,1
Toplam	352	100

Tablo 26’da öğrencilerin aile ortalama gelir dağılımları görülmektedir. Öğrencilerin 12’sinin (%3,4) ailesinin 500-750 TL, 16’sının (%4,5) 750-1000 TL, 25’nin (%7,1) 1000 TL, 91’nin (%25,9) 1250-1500 TL, 208’nin (%59,1)1500 TL ve daha çok geliri bulunmaktadır. Öğrencilerin çoğunluğunun ailesinin 1500 TL ve daha çok aylık geliri bulunmaktadır.

Tablo 27

Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler Tablosu

Sosyo-Ekonomik Düzey	Frekans	%
Alt	28	7,9
Orta	116	32,7
Üst	211	59,4
Toplam	355	100

Tabloda öğrencilerin sosyo-ekonomik düzey dağılımları görülmektedir. Öğrencilerin 28’inin (%7,9) sosyo-ekonomik düzeyi alt, 116’sının (%32,7) orta, 211’inin (%59,4) üst düzeydedir. Öğrencilerin çoğunluğunun sosyo-ekonomik düzeyi üsttür.

III. 4. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada ele alınan esas değişkenler; değerlerin kazılması ve bu süreci etkileyen cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey ve okul türüdür. Merkezi esas aldığımızda evrenimiz 2069 öğrenci oluşturmakta ise %5'lik bir hata düzeyiyle örneklemimizi 355 öğrenci oluşturmaktadır. 355 öğrencinin tamamının ahlaki ikilem formu kayda alınmış ve değerlendirilmiştir. Programda yer alan yedi değer için 35 hikaye yazılmış olup bu hikayeler uzman görüşü alınarak değerlendirilmiştir. Belirlenen hikayelerin pilot uygulaması yapılmış ve gerekli düzeltmelerden sonra örneklem grubuna uygulanmıştır. Öğrencilere ait kişisel bilgiler, onlara uygulanan ahlaki ikilem formunda bulunan kişisel bilgi anketi ile elde edilmiştir.

III. 3. 4. 1. Ahlaki İkilem Formu

Değerlere ulaşım düzeylerini belirlemek uzun bir süre gerektirmektedir. Araştırma süresinin az olması nedeniyle öğrencilerin değerlere ulaşım düzeylerinin belirlenmesinde en uygun yöntemin, ahlaki gelişim düzeyi belirleme formunun kullanılmasının doğru olacağı düşünülmüştür.

Kohlberg, bireylerin ahlaki gelişim düzeyini belirlerken, bireylerin ahlaki çıkarımlarda bulunmasını sağlayan hikâyelerden yararlanmıştır. Ahlaki gelişim düzeylerini belirlemek için yapılan bu çalışmalara ahlaki ikilem denilmektedir. Farklı yaş grupları ve sosyo-ekonomik düzeylerdeki bireylere hikâyeler verildikten sonra, hikâyede anlatılan duruma ilişkin bir karar vermeleri istenmiştir. Kararın doğru ya da yanlış olması üzerinde durulmamıştır. Önemli olan bireyin hikâyede anlatılan probleme çözüm bulurken, ele aldığı sebepler ve ortaya koyduğu değerlendirmelerdir.

Kohlberg'in yaptığı çalışmalar örnek alınarak bu araştırma için ortaokul altıncı sınıf sosyal bilgiler dersi programında yer alan değerler ele alınmıştır. Yedi değer için hazırlanan yedi ikilem uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşünün değerlendirmesi ile düzeltmeleri yapılan çalışmadan sonra pilot uygulama yapılmıştır. Hikâyelerin uygulanabilirliğini ölçmek için yapılan pilot uygulamaya 90 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin anlamada zorlandıkları yerler not edilmiş ve gerekli

düzeltilmeler pilot uygulama sonrasında yapılmıştır. Düzenlenen ahlaki ikilem formları belirlenen okullarda yer alan örneklem grubuna uygulanmıştır. 355 öğrencinin ahlaki ikilem formu kayda alınmış ve değerlendirilmiştir. Kohlberg'in, ahlaki gelişim evre ve düzeylerine uygun davranışların yer aldığı, rubrik hazırlanmıştır. Öğrenci ahlaki ikilem formları; konuya hâkim iki araştırmacı tarafından hazırlanan rubrik ile analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan ikilemler Ek 2'de, öğrencilere ait örnek ahlaki ikilem formu Ek 3'te ve ahlaki ikilemleri çözümlerken kullanılan rubrik Ek 4'te sunulmuştur.

III. 3. 4. 2. Öğrenci Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın alt amaçlarına ulaşmak için öğrencilerin kişisel bilgilerine ihtiyaç duyulmuştur. Öğrencilere uygulanan ahlaki gelişim düzeyi belirleme formu dışında öğrencilere kişisel bilgi formu uygulanmıştır. Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerini belirlemede; Akbaş'ın 2004 yılında yeniden düzenlemesiyle kullanılan ve daha önce Bacanlı tarafından geliştirilmiş olan SED ölçeğinde yer alan maddeler, öğrenci kişisel bilgi formunda soru şeklinde yer almıştır. Araştırmada kullanılan sosyo-ekonomik düzey ölçeğinin maddeleri şunlardır:

1. Babanın öğrenim durumu,
2. Annenin öğrenim durumu,
3. Ailedeki birey sayısı,
4. Ailenin ortalama aylık geliri,
5. Anne-babanın düzenli işte çalışıp çalışmadığı,
6. Anne- baba mesleği,
7. Oturduğu ev.

Kişisel bilgi formunun uygulanması ile analiz sürecinde ahlaki gelişim kazanım düzeyi sonuçları birlikte çözümlenmiştir.

III. 5. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması, Erzincan ili merkezinde bulunan devlet-özel- imam hatip ortaokullarında 2015-2016 öğretim yılında eğitim gören ortaokul 6. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Okullarda kişisel bilgi anketi ve ikilem formu uygulamaları, 2015 yılı Nisan ayında gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin ahlaki gelişim düzeyini belirleme doğrultusunda verilen ahlaki ikilemlerin nasıl cevaplanacağı, araştırmacı tarafından öğrencilere açıklanmıştır. Öğrencilerden istenen cevapların açık ve anlaşılır olduğu belirtilmiş ve anlaşılmayan yerler açıklanmıştır. Öğrencilerden elde edilen cevaplar ahlaki gelişim kuramında yer alan üç düzey, altı evreye uygun olarak yorumlanmıştır. Öğrenci cevapları ahlaki gelişim kuramı doğrultusunda çözümlenmiştir.

III. 6. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Verilerin analizi araştırma yöntemine uygun olarak yapılmıştır. Nicel araştırma teknikleri ile toplanan öğrenci kişisel bilgi formları bilgisayarda istatistik programı ile çözümlenmiştir. Betimsel istatistik ile bulgulara ulaşılmıştır. İstatistiksel çözümlenmelerin yapılabilmesi için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizi SPSS 23 programı ile yapılmış ve %95 güven düzeyi ile çalışılmıştır.

Öğrencilerin kişisel bilgilerinin değerlendirilmesinde betimsel istatistiklerden frekans (f) ve yüzde (%) hesabı kullanılmıştır. Araştırmada test tekniklerinden Ki kare testi kullanılmıştır. Ki kare testi; bağımsız iki kategorik grup arasındaki ilişkinin belirlenmesinde kullanılan test tekniğidir.⁹⁵ Ayrıca, araştırmada ahlaki gelişim evrelerinin ve düzeylerinin demografik değişkenler arasındaki ilişki Ki kare testi ile analiz edilmiştir.

Ahlaki ikilemler doğrultusunda ulaşılan veriler üzerinde betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırma 355 öğrenci ile yapılmış verilen cevapların tamamı değerlendirmeye alınmıştır. Öğrencilerin cevapları ahlaki ikilem çözümlenme amaçlı

⁹⁵ Karasar, N. 2009.

hazırlanan rubrik doğrultusunda, Kohlberg'in ahlaki gelişim düzeylerine uygun olarak değerlendirilmiştir. Verilerin yorumlanmasını kolaylaştırmak amacıyla tablolar kullanılmıştır.

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde “6.sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlere Ahlaki İnkilem Formlarıyla Öğrencilerin Ulaşma Düzeylerinin İncelenmesi” amacıyla yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgular verilmiştir. Elde edilen bulgulara dayalı olarak açıklama ve yorumlar yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular aşağıdaki başlıklar altında sunulmuştur:

4.1. Ortaokul altıncı sınıf öğrencileri değerlerinin cinsiyetlere göre dağılımı incelenmiştir.

4.2. Ortaokul altıncı sınıf öğrenci değerlerinin sosyo-ekonomik düzeylere göre dağılımı incelenmiştir.

4.3.Ortaokul altıncı sınıf öğrenci değerlerinin okul türüne göre dağılımı incelenmiştir.

IV. 1. Öğrenci Değerlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Bu bölümde birinci alt amaç doğrultusunda ortaokul altıncı sınıf öğrencilerinin Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre değerlere ulaşma düzeyleri cinsiyetleri göz önüne alınarak verilmiştir. Öğrencilerin değerlere ulaşma düzeyleri Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramının 6 alt evresi kapsamında değerlendirilmiş olup, ahlak evrelerinin cinsiyete göre dağılımı ve aralarındaki ilişki Ki kare testi ile

belirlenmiştir. Ahlaki gelişim düzeyi belirleme formunda 7 değer doğrultusunda 7 ahlaki ikilem bulunmaktadır.

Tablo 28
Öğrencilerin Ahlak Evrelerinin Cinsiyete göre Dağılımları ve İlişki Testi

	Cinsiyet	İtaat-ceza		Araçsal görecelik		İyi çocuk		Yasa ve düzen		Sosyal anlaşma		Evrensel ahlak		Toplam		X ²	p
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
		Yardımseverlik Değeri	Kız	3	1,7	48	27,6	22	12,6	48	27,6	51	29,3	2	1,1		
	Erkek	1	,6	64	36,4	29	16,5	42	23,9	34	19,3	6	3,4	176	100		
Sorumluluk Değeri	Kız	3	1,7	29	16,7	90	51,7	45	25,9	7	4,0	0	0,0	174	100	**	
	Erkek	6	3,4	33	18,8	83	47,2	49	27,8	3	1,7	2	1,1	176	100		
Doğal Çevreye Duyarlılık Değeri	Kız	105	60,3	29	16,7	2	1,1	35	20,1	2	1,1	1	,6	174	100	**	
	Erkek	98	55,7	36	20,5	1	,6	39	22,2	1	,6	1	,6	176	100		
Bilimsellik Değeri	Kız	2	1,1	44	25,3	114	65,5	11	6,3	3	1,7	0	0,0	174	100	**	
	Erkek	4	2,3	40	22,7	115	65,3	16	9,1	1	,6	0	0,0	176	100		
Hak ve Özgürlüklere	Kız	18	10,3	5	2,9	44	25,3	102	58,6	5	2,9	0	0,0	174	100,0	4,928	0,295

Saygı Değeri		Erkek	26	14,8	8	4,5	41	23,3	100	56,8	1	,6	0	0,0	176	100,0
Çalışkanlık Değeri	Kız	97	55,7	40	23,0	15	8,6	22	12,6	0	0,0	0	0,0	174	100	
	Erkek	103	58,5	25	14,2	19	10,8	27	15,3	2	1,1	0	0,0	176	100	6,611 0,158
	Kız	0	0,0	44	25,3	75	43,1	0	0,0	54	31,0	1	,6	174	100	**
Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	Erkek	1	,6	47	26,7	95	54,0	3	1,7	28	15,9	2	1,1	176	100	

**** Gözenerlerin %20 ve daha fazlasında frekans 5 ve altında bulunduğundan Ki Kare analizi yapılamamıştır.**

Araştırma kapsamında kız ve erkek öğrencilerin ahlak evrelerinin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde **“Yardımseverlik”** değerine ilişkin sonuçlarda kız öğrencilerin %29,3’ü yani 51 kız öğrenci, Beşinci evre olan ‘Sosyal Anlaşma’ evresindedir. Bu evre ,‘Sözleşme ahlakı, bireysel haklar, demokratik olarak kabul edilen yasalar’ olarak ta adlandırılmaktadır. Erkek öğrencilerde ise %36,4’ü yani 64 erkek öğrenci ikinci evre olan ‘Araçsal Görecelik’ evresindedir. Bu evre ‘Bireysellik ve Araçsal Amaç Eğilimi’ olarak da adlandırılmaktadır. Araştırma bulgularına dayalı olarak kız öğrencilerin davranışlarında çoğunluğun yararını ön planda tutan yasa ve kurallara eğilimli olduğu görülmektedir.

“Sorumluluk” değerine ilişkin sonuçlarda; kız öğrencilerin %51,7’si yani 90 kız öğrenci üçüncü evre olan ‘İyi Çocuk’ evresindedir. Erkek öğrencilerin %47,2’si yani 83 erkek öğrenci ‘İyi Çocuk’ evresindedir. Araştırma bulguları iyi çocuk evresinin her iki cinsiyette daha çok tercih edildiğini göstermektedir.

“Doğal Çevreye Duyarlılık” değerine ilişkin sonuçlarda; 105 kız öğrenci yani kız öğrencilerin %60,3’ü, ikinci evre olan ‘İtaat-Ceza’ evresindedir. Erkek

öğrencilerin 98'i yani %55,7' si yine aynı evre olan 'İtaat-Ceza' evresinde bulunmaktadır. Araştırma bulguları kız ve erkek öğrencilerin kurallara cezadan kaçmak için uyma eğilimi gösterdiklerini göstermektedir.

"Bilimsellik" değerine ilişkin sonuçlarda; 114 kız öğrenci yani kız öğrencilerin %65,5'i, üçüncü evre olan 'İyi çocuk' evresindedir. Erkek öğrencilerin %65,3'ü yani 115 erkek öğrenci yine aynı evre olan 'İyi çocuk' evresindedir. Araştırma bulguları her iki cinsiyette de çok benzer bir sonucun çıktığını ve her iki cinsiyetin 'İyi Çocuk' evresinde daha ağırlıklı olduğunu göstermektedir. Yine araştırma sonuçlarına baktığımızda her iki cinsiyetin daha çok dâhil olduğu gruba göre hareket ettiklerini göstermektedir.

"Hak ve Özgürlüklere Saygı" değerine ilişkin sonuçlarda: kız öğrencilerin %58,6'sı yani 102 kız öğrenci 'Yasa ve Düzen' evresindedir. Erkek öğrencilerin %56,8'i yani 100 erkek öğrenci yine aynı evre olan 'Yasa ve Düzen' evresindedir. 'Hak ve Özgürlüklere Saygı' değeri doğrultusunda ahlak evreleri ile cinsiyet arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$). Araştırma sonucuna göre; 'Hak ve Özgürlüklere Saygı' değeri doğrultusunda ahlaki ikilem evreleri cinsiyete göre değişmemektedir.

"Çalışkanlık" değerine ilişkin sonuçlarda; kız öğrencilerin %55,7'si yani 97 kız öğrenci ikinci evre olan 'İtaat-Ceza' evresindedir. Erkek öğrencilerin %58,5'i 103 erkek öğrenci yine aynı evre olan, 'İtaat-Ceza' evresindedir. 'Çalışkanlık' değeri doğrultusunda ahlak evreleri ile cinsiyet arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$). Araştırma sonucuna göre 'Çalışkanlık' değeri doğrultusunda ahlaki ikilem evreleri cinsiyete göre değişmemektedir.

"Kültürel Çevreye Duyarlılık" değerine ilişkin sonuçlarda; kız öğrencilerin %43,1'i yani 75 kız öğrenci üçüncü evre olan 'İyi Çocuk' evresindedir. Erkek öğrencilerin %54,0'ü yani 95 erkek öğrenci yine aynı evre olan 'İyi Çocuk' evresindedir. Araştırma bulguları, her iki cinsiyetin 'İyi Çocuk' evresinde daha ağırlıklı olduğunu göstermektedir.

IV. 2. Öğrenci Değerlerinin Sosyo-ekonomik Düzeye (SED'e) Göre Dağılımı

Bu bölümde ikinci alt amaca dayalı olarak öğrencilerin değerlere ulaşma düzeylerinde Sosyo-ekonomik düzeyleri göz önüne alınarak verilmiştir. Öğrencilerin değerlere ulaşma düzeyleri Kohlberg'in Ahlaki gelişim kuramının 6 alt evresi kapsamında değerlendirilmiş olup, ahlak evrelerinin sosyo-ekonomik düzeye göre dağılımı ve ilişki testi sonuçları Tablo 29'da görülmektedir.

Tablo 29

Öğrencilerin Ahlak Evrelerinin Sosyo-Ekonomik Düzeye göre Dağılımları ve İlişki Testi

	SED	İtaat-ceza		Araçsal görecelik		İyi çocuk		Yasa ve düzen		Sosyal anlaşma		Evrensel ahlak		Toplam		X ²	p
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Yardımseverlik Değeri	Alt	0	0,0	7	25,0	2	7,1	11	39,3	8	28,6	0	0,0	28	100		
	Orta	1	,9	39	33,6	17	14,7	27	23,3	30	25,9	2	1,7	116	100	**	
	Üst	3	1,4	67	31,8	33	15,6	54	25,6	48	22,7	6	2,8	211	100		
Sorumluluk Değeri	Alt	0	0,0	5	17,9	16	57,1	7	25,0	0	0,0	0	0,0	28	100		
	Orta	5	4,3	20	17,2	51	44,0	36	31,0	4	3,4	0	0,0	116	100	**	
	Üst	4	1,9	39	18,5	106	50,2	54	25,6	6	2,8	2	,9	211	100		
Doğal Çevreye Duyarlılık Değeri	Alt	15	53,6	8	28,6	0	0,0	5	17,9	0	0,0	0	0,0	28	100		
	Orta	68	58,6	24	20,7	1	,9	22	19,0	1	,9	0	0,0	116	100	**	
	Üst	120	56,9	36	17,1	2	,9	48	22,7	3	1,4	2	,9	211	100		
Bilimsellik Değeri	Alt	0	0,0	6	21,4	20	71,4	2	7,1	0	0,0	0	0,0	28	100		
	Orta	2	1,7	25	21,6	78	67,2	10	8,6	1	,9	0	0,0	116	100	**	
	Üst	5	2,4	53	25,1	134	63,5	16	7,6	3	1,4	0	0,0	211	100		
Hak ve Özgürlüklere Saygı Değeri	Alt	2	7,1	1	3,6	6	21,4	19	67,9	0	0,0	0	0,0	28	100		
	Orta	15	12,9	7	6,0	31	26,7	62	53,4	1	,9	0	0,0	116	100	4,928	0,295
	Üst	28	13,3	5	2,4	50	23,7	123	58,3	5	2,4	0	0,0	211	100		

Çalışkanlık Değeri	Alt	18	64,3	3	10,7	2	7,1	5	17,9	0	0,0	0	0,0	28	100		
	Orta	75	64,7	16	13,8	14	12,1	10	8,6	1	,9	0	0,0	116	100	6,611	0,158
	Üst	110	52,1	47	22,3	19	9,0	34	16,1	1	,5	0	0,0	211	100		
Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	Alt	0	0,0	6	21,4	12	42,9	1	3,6	9	32,1	0	0,0	28	100		
	Orta	0	0,0	27	23,3	62	53,4	0	0,0	27	23,3	0	0,0	116	100		**
	Üst	1	,5	59	28,0	99	46,9	2	,9	47	22,3	3	1,4	211	100		

**** Gözeneklerin %20 ve daha fazlasında frekans 5 ve altında bulunduğundan Ki Kare analizi yapılamamıştır.**

Sosyo-ekonomik düzey açısından öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek için Ki kare analizi yapılmış, ancak gözeneklerin %20 ve daha fazlasında frekans beş ve beşin altında çıktığı için tüm değerlerin kazanım düzeyleri açısından sosyo-ekonomik düzeye göre bir anlamlılık testi yapılamamıştır. Bu nedenle tablolar halinde, değerler betimsel olarak sunulmuştur.

Tablo 29’ da **“Yardımseverlik”** değerine ilişkin sonuca baktığımızda tüm sosyo-ekonomik düzeyde öğrencilerin daha fazla ‘Araçsal Görecelik’ evresinde yer aldığı görülmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi alt olanların %39,3’ü ‘Yasa ve Düzen’ evresindedir. Sosyo-ekonomik düzeyi orta olanların %33,6’sı ve üst olanların %31,8’i ‘Araçsal Görecelik’ evresindedir. Her üç düzeye baktığımızda Birinci evre olan ‘İtaat-Ceza’ evresi ile en son evre olan ‘Evrensel ahlak’ evresi, alt sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrenciler tarafından verilen cevaplarda tercih edilmemiştir. Verilen cevaplar doğrultusunda orta sosyo-ekonomik seviyede ve üst sosyo-ekonomik seviyedeki öğrenciler daha çok ‘Araçsal görecelik’ ile ‘Yasa ve Düzen’ evresinde yer almıştır.

“Sorumluluk” değerine ilişkin sonuçlarda, sosyo-ekonomik düzeyi alt olanların %57,1’i, orta olanların %44,0’ü ve üst olanların %50,2’si ‘İyi Çocuk’ evresindedir. Ahlaki İkilere verilen cevaplar doğrultusunda Alt sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrenciler birinci evre olan ‘İtaat-Ceza’ evresi 5.evre olan ‘Sosyal Anlaşma’ ve son evre olan ‘Evrensel Ahlak’ evresini hiç tercih etmemiştir. Ağırlıklı

olarak her üç sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrenciler daha çok 3.evre olan ‘İyi Çocuk’ evresini tercih etmiştir.

“Doğal Çevreye Duyarlılık” değerine ilişkin sonuçlarda, sosyo-ekonomik düzeyi alt olanların %53,6’sı, sosyo-ekonomik düzeyi orta olanların %58,6’sı ve üst olanların %56,9’u ‘İtaat- Ceza’ evresindedir. Ahlaki İkilemlere verilen cevaplar doğrultusunda alt sosyo-ekonomik düzey ve orta sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrenciler 5.evre olan ‘Sosyal Anlaşma’ ve son evre olan ‘Evrensel Ahlak’ evresini hiç tercih etmemiştir. Ağırlıklı olarak her üç sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrencilerin %50’den fazlası ‘İtaat- Ceza’ evresini tercih etmiştir. Araştırma bulguları, her üç sosyo-ekonomik düzeyden gelen bireylerin kurallara cezadan kaçmak için uyma eğilimi gösterdiklerini göstermektedir.

“Bilimsellik” değerine ilişkin sonuçlarda; sosyo-ekonomik düzeyi alt olanların %71,4’ü, orta olanların %67,2’si ve üst olanların %63,5’i ‘İyi Çocuk’ evresindedir. Ahlaki İkilemlere verilen cevaplar doğrultusunda Alt sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrenciler birinci evre olan ‘İtaat-Ceza’ evresi 5.evre olan ‘Sosyal Anlaşma’ ve son evre olan ‘Evrensel Ahlak’ evresini hiç tercih etmemiştir. Ve yine verilen cevaplar doğrultusunda orta ve üst sosyo-ekonomik seviyedeki öğrencilerin hiçbiri son evre olan ‘Evrensel Ahlak’ evresini tercih etmemiştir.

“Hak ve Özgürlüklere Saygı” değerine ilişkin sonuçlarda; sosyo-ekonomik düzeyi alt olanların %67,9’u, orta olanların %53,4’ü ve üst olanların %58,3’ü ‘Yasa ve Düzen’ evresindedir. ‘Hak ve Özgürlüklere Saygı’ değeri doğrultusunda ahlak evreleri ile sosyo-ekonomik düzey arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0,05$). Araştırma sonucuna göre ‘Hak ve Özgürlüklere Saygı’ değeri doğrultusunda ahlaki ikilem evreleri sosyo-ekonomik düzeye göre değişmemektedir.

“Çalışkanlık” değerine ilişkin sonuçlarda; sosyo-ekonomik düzeyi alt olanların %42,9’u, orta olanların %53,4’ü ve üst olanların %46,9’u ‘İyi Çocuk’ evresindedir. ‘Çalışkanlık’ değeri doğrultusunda ahlak evreleri ile sosyo-ekonomik düzey arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0,05$). Araştırma sonucuna göre

‘Çalışkanlık’ değeri doğrultusunda ahlaki ikilem evreleri sosyo-ekonomik düzeye göre değişmemektedir.

IV. 3. Öğrenci Değerlerinin Okul Türüne Göre Dağılımı

Bu bölümde üçüncü alt amaca dayalı olarak, öğrencilerin değerlere ulaşma düzeyleri eğitim aldıkları “okul türü” göz önüne alınarak verilmiştir. Öğrencilerin değerlere ulaşma düzeyleri Kohlberg’in ahlaki gelişim kuramınının 6 alt evresi kapsamında değerlendirilmiş olup, hem ahlak evrelerinin hem de ahlaki düzeylerin okul türüne göre incelemesi yapılmıştır. Okul türü ‘devlet’ ve ‘özel’ olmak üzere genel olarak iki gruba ayrılarak incelenmiştir. Aynı zamanda devlet okullarının bir türü olan ‘İmam hatip ortaokulları’ da araştırma kapsamında incelenmiştir. İmam hatip ortaokullarının bazı derslerinin içeriğinde din derslerinin ağırlıklı olması ve daha çok mesleki eğitime yönelik olması araştırma kapsamında diğer devlet okulları ve imam hatip ortaokulları arasında öğrencilerin değerlere ulaşma düzeyleri tablollaştırılarak alt başlıklar şeklinde verilmiştir. Ahlaki gelişim kuramınının 6 alt evresi kapsamında değerlendirilmiş olup, ahlak evrelerinin-düzeylerinin okul türüne göre dağılımı ve aralarındaki ilişki Ki kare testi ile belirlenmiştir.

Tablo 30

Öğrencilerin Ahlak Evrelerinin Okul Türüne göre Dağılımları ve İlişki Testi (Özel-Devlet Okulu Dağılımları)

Okul türü	İtaat-ceza		Araçsal görecelik		İyi çocuk		Yasa ve düzen		Sosyal anlaşma		Evrensel ahlak		Toplam		X ²	p
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
	Özel	3	5,6	10	18,5	3	5,6	15	27,8	15	27,8	8	14,8	54		
Devlet	1	,3	103	34,2	49	16,3	77	25,6	71	23,6	0	0,0	301	100		

Yardımseverlik Değeri

**

	Özel	3	5,6	8	14,8	18	33,3	17	31,5	6	11,1	2	3,7	54	100	
Sorumluluk Değeri																**
	Devlet	6	2,0	56	18,6	155	51,5	80	26,6	4	1,3	0	0,0	301	100	
	Özel	17	31,5	17	31,5	0	0,0	18	33,3	0	0,0	2	3,7	54	100	
Doğal Çevreye Duyarlılık Değeri																**
	Devlet	186	61,8	51	16,9	3	1,0	57	18,9	4	1,3	0	0,0	301	100	
	Özel	5	9,3	25	46,3	17	31,5	5	9,3	2	3,7	0	0,0	54	100	
Bilimsellik Değeri																**
	Devlet	2	,7	59	19,6	215	71,4	23	7,6	2	,7	0	0,0	301	100	
	Özel	17	31,5	4	7,4	8	14,8	21	38,9	4	7,4	0	0,0	54	100	
Hak ve Özgürlüklere Saygı Değeri																38,790 0,000
	Devlet	28	9,3	9	3,0	79	26,2	183	60,8	2	,7	0	0,0	301	100	
	Özel	33	61,1	8	14,8	4	7,4	7	13,0	2	3,7	0	0,0	54	100	
Çalışkanlık Değeri																12,229 0,016
	Devlet	170	56,5	58	19,3	31	10,3	42	14,0	0	0,0	0	0,0	301	100	
	Özel	0	0,0	20	37,0	17	31,5	2	3,7	12	22,2	3	5,6	54	100	
Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri																**
	Devlet	1	,3	72	23,9	156	51,8	1	,3	71	23,6	0	0,0	301	100	

** Gözlenenlerin %20 ve daha fazlasında frekans 5 ve altında bulunduğundan Ki Kare analizi yapılamamıştır.

Tablo 30'da "**Yardımseverlik**" değerine ilişkin sonuca baktığımızda; özel okullara kayıtlı öğrencilerin %27,8'si 'Yasa ve Düzen' evresinde iken devlet okullarına kayıtlı öğrencilerin %34,2'si 'Araçsal Görecelik' evresindedir.

“Sorumluluk” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; özel okullara kayıtlı öğrencilerin %33,3’ü, devlet okullarına kayıtlı öğrencilerin de %51,5’i ‘İyi Çocuk’ evresindedir. Araştırma sonuçları devlet okullarında, **“Sorumluluk”** değeri için ‘İyi Çocuk’ evresinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

“Doğal Çevreye Duyarlılık” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; özel okullara kayıtlı öğrencilerin %33,3’ü ‘Yasa ve Düzen’ evresinde iken devlet okullarına kayıtlı öğrencilerin %61,8’i ‘Araçsal Görecelik’ evresindedir. Araştırma sonuçları devlet okullarında okuyan öğrencilerin daha çok bireysel çıkarlar ve amaçlar doğrultusunda hareket ettiğini gösterirken, özel okullarda okuyan öğrencilerin ise daha çok kurallara düzen için uyduklarını göstermektedir.

“Bilimsellik” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; özel okullara kayıtlı öğrencilerin %46,3’ü ‘Araçsal Görecelik’ evresinde iken devlet okullarına kayıtlı öğrencilerin %71,4’ü ‘İyi Çocuk’ evresindedir. Araştırma sonuçları devlet okullarında okuyan öğrencilerin yarısından fazlasının dâhil olmak istediği gruba göre hareket ettiğini, grupta kabul görme, onay alma gibi düşüncelerle hareket ettiğini göstermektedir. Özel okullarda okuyan öğrencilerin ise **“Bilimsellik”** değerine ilişkin sonuçlarda daha çok kendi çıkarlarına uygun bireysel amaçlar doğrultusunda hareket ettiğini göstermektedir.

“Hak ve Özgürlüklere Saygı” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; özel okullara kayıtlı öğrencilerin %38,9’u, devlet okullarına kayıtlı öğrencilerin ise %60,8’i ‘Yasa ve Düzen’ evresindedir. Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin **“Hak ve Özgürlüklere Saygı”** değerine ilişkin sonuçlarda, Kohlberg’in ahlak evreleri ile okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). Araştırma sonuçlarına göre **“Hak ve Özgürlüklere Saygı”** değeri doğrultusunda ahlak evreleri okul türüne göre değişmektedir.

“Çalışkanlık” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; özel okullara kayıtlı öğrencilerin %61,1’i, devlet okullarına kayıtlı öğrencilerin ise %56,5’i ‘İtaat-Ceza’ evresindedir. **“Çalışkanlık”** değerine ilişkin sonuçlarda, Kohlberg’in ahlak evreleri

ile okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). “*Çalışkanlık*” değeri doğrultusunda ahlak evreleri okul türüne göre değişmektedir.

“*Kültürel Mirasa Duyarlılık*” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; özel okullara kayıtlı öğrencilerin %31,5’i, devlet okullarına kayıtlı öğrencilerin ise %51,8’i ‘İyi Çocuk’ evresindedir. Araştırma sonuçları hem özel hem de devlet okullarında okuyan öğrencilerin daha çok içinde buldukları gruba uygun hareket ettiklerini, grupta kabul görme, sevilme ve onay alma gibi birtakım düşüncelerle birlikte hareket ettiklerini göstermektedir.

Tablo 31
Öğrencilerin Ahlak Düzeylerinin Okul Türüne göre Dağılımları ve İlişki Testi
(Özel- Devlet Okulu Dağılımları)

	Okul türü	Gelenek öncesi		Geleneksel		Geleneksel üstü		Toplam		X ²	p
		f	%	f	%	f	%	f	%		
Yardımseverlik Değeri	Özel	13	24,1	19	35,2	22	40,7	54	100	7,167	0,028
	Devlet	104	34,6	126	41,9	71	23,6	301	100		
Sorumluluk Değeri	Özel	11	20,4	35	64,8	8	14,8	54	100	25,651	0,000
	Devlet	63	20,9	234	77,7	4	1,3	301	100		
Doğal Çevreye Duyarlılık Değeri	Özel	34	63,0	17	31,5	3	5,6	54	100	9,503	0,009
	Devlet	236	78,4	62	20,6	3	1,0	301	100		
Bilimsellik Değeri	Özel	30	55,6	21	38,9	3	5,6	54	100	40,340	0,000
	Devlet	58	19,3	240	79,7	3	1,0	301	100		
Hak ve Özgürlüklere Saygı Değeri	Özel	21	38,9	29	53,7	4	7,4	54	100	38,349	0,000
	Devlet	37	12,3	262	87,0	2	0,7	301	100		

Çalışkanlık Değeri	Özel	40	74,1	11	20,4	3	5,6	54	100	17,031	0,000
	Devlet	228	75,7	73	24,3	0	0,0	301	100		
Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	Özel	20	37,0	19	35,2	15	27,8	54	100	6,428	0,040
	Devlet	72	23,9	160	53,2	69	22,9	301	100		

Tablo 31'e "**Yardımseverlik**" değerine ilişkin sonuca baktığımızda; özel okullara kayıtlı öğrencilerin %40,7'si 'Geleneksel Üstü' düzeyde iken devlet okullarına kayıtlı öğrencilerin %41,9'u 'Geleneksel' düzeydedir. "**Yardımseverlik**" değerine ilişkin sonuçlarda; Kohlberg'in ahlak evreleri ile okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). "**Yardımseverlik**" değeri doğrultusunda ahlak düzeyleri okul türüne göre değişmektedir.

"**Sorumluluk**" değerine ilişkin sonuca baktığımızda; özel okullara kayıtlı öğrencilerin %64,8'i, devlet okullarına kayıtlı öğrencilerin %77,7'si 'Geleneksel' düzeydedir. Araştırma sonuçlarına göre devlet okullarında okuyan öğrencilerin özel okullarda okuyan öğrencilere göre daha fazla 'Geleneksel' düzeyde olduklarını göstermektedir. "**Sorumluluk**" değerine ilişkin sonuçlarda, Kohlberg'in ahlak düzeyleri ile okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). "**Sorumluluk**" değeri doğrultusunda ahlak düzeyleri okul türüne göre değişmektedir.

"**Doğal Çevreye Duyarlılık**" değerine ilişkin sonuca baktığımızda; özel okullara kayıtlı öğrencilerin %63,0'ü, devlet okullarına kayıtlı öğrencilerin %78,4'ü 'Gelenek Öncesi' düzeydedir. Araştırma sonuçlarına göre devlet okullarında okuyan öğrencilerin özel okullarda okuyan öğrencilere göre daha fazla 'Gelenek Öncesi' düzeyde olduklarını göstermektedir. "**Doğal Çevreye Duyarlılık**" değerine ilişkin sonuçlarda; Kohlberg'in ahlak düzeyleri ile okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). "**Doğal Çevreye Duyarlılık**" değeri doğrultusunda ahlak düzeyleri okul türüne göre değişmektedir.

"**Bilimsellik**" değerine ilişkin sonuca baktığımızda; özel okullara kayıtlı öğrencilerin %55,6'sı, devlet okullarına kayıtlı öğrencilerin %79,7'si 'Geleneksel'

düzyededir. **“Bilimsellik”** değerine ilişkin sonuçlarda Kohlberg’in ahlak düzeyleri ile okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). **“Bilimsellik”** değeri doğrultusunda ahlak düzeyleri okul türüne göre değişmektedir.

“Hak ve özgürlüklere Saygı” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; özel okullara kayıtlı öğrencilerin %53,7’si, devlet okullarına kayıtlı öğrencilerin ise %87,0’si ‘Geleneksel’ düzeydedir. **“Hak ve özgürlüklere Saygı”** değerine ilişkin sonuçlarda; Kohlberg’in ahlak düzeyleri ile okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). **“Hak ve özgürlüklere Saygı”** değeri doğrultusunda ahlak düzeyleri okul türüne göre değişmektedir.

“alışkanlık” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; özel okullara kayıtlı öğrencilerin %74,1’i, devlet okullarına kayıtlı öğrencilerin ise %75,7’si ‘Gelenek ncesi’ düzeydedir. Araştırma sonuçlarına göre devlet okullarında okuyan öğrencilerin özel okullarda okuyan öğrencilere göre daha fazla ‘Gelenek ncesi’ düzeyde olduklarını göstermektedir. **“alışkanlık”** değerine ilişkin sonuçlarda, Kohlberg’in ahlak düzeyleri ile okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$) **“alışkanlık”** değeri doğrultusunda ahlak düzeyleri okul türüne göre değişmektedir.

“Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; özel okullara kayıtlı öğrencilerin %37,0’si ‘Gelenek ncesi’, devlet okullarına kayıtlı öğrencilerin %53,2’si ‘Geleneksel’ düzeydedir. **“Kültürel Mirasa Duyarlılık”** değerine ilişkin sonuçlarda, Kohlberg’in ahlak düzeyleri ile okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). **“Kültürel Mirasa Duyarlılık”** değeri doğrultusunda ahlak düzeyleri okul türüne göre değişmektedir.

Tablo 32

Öğrencilerin Ahlak Evrelerinin Devlet Okulu Türleri Arasında

Dağılımları ve İlişki Testi

(İmam Hatip ve Diğer Devlet Okulları Dağılımları)

Okul Türü	İtaat-ceza		Araçsal görecelik		İyi çocuk		Yasa ve düzen		Sosyal anlaşma		Evrensel ahlak		Toplam		X ²	p
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
	İmam hatip	0	0	28	15,5	139	76,8	14	7,7	0	0	0	0	181		
Yardımseverlik Değeri																**
Diğer devlet okulları	2	1,7	31	25,8	76	63,3	9	7,5	2	1,7	0	0	120	100		
İmam hatip	5	2,8	40	22,1	93	51,4	42	23,2	1	,6	0	0,0	181	100		
Sorumluluk Değeri																**
Diğer devlet okulları	1	,8	16	13,3	62	51,7	38	31,7	3	2,5	0	0,0	120	100		
İmam hatip	142	78,5	14	7,7	3	1,7	20	11,0	2	1,1	0	0,0	181	100		
Doğal Çevreye Duyarlılık Değeri																**
Diğer devlet okulları	44	36,7	37	30,8	0	0,0	37	30,8	2	1,7	0	0,0	120	100		
İmam hatip	0	0,0	28	15,5	139	76,8	14	7,7	0	0,0	0	0,0	181	100		
Bilimsellik Değeri																**
Diğer devlet okulları	2	1,7	31	25,8	76	63,3	9	7,5	2	1,7	0	0,0	120	100		
İmam hatip	4	2,2	3	1,7	51	28,2	123	68,0	0	0,0	0	0,0	181	100		
Hak ve Özgürlüklere Saygı																**
Diğer devlet okulları	24	20,0	6	5,0	28	23,3	60	50,0	2	1,7	0	0,0	120	100		
Çalışkanlık Değeri																
İmam hatip	87	48,1	46	25,4	25	13,8	23	12,7	0	0,0	0	0,0	181	100	20,532	

	Diğer devlet okulları	83	69,2	12	10,0	6	5,0	19	15,8	0	0,0	0	0,0	120	100
	İmam hatip	0	0,0	36	19,9	91	50,3	0	0,0	54	29,8	0	0,0	181	100
Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri															**
	Diğer devlet okulları	1	,8	36	30,0	65	54,2	1	,8	17	14,2	0	0,0	120	100

** Gözeneklerin %20 ve daha fazlasında frekans 5 ve altında bulunduğundan Ki kare analizi yapılamamıştır.

Tablo 32’ de **“Yardımseverlik”** değerine ilişkin sonuca baktığımızda; İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin %76,8’i, diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin ise %63,3’ü ‘İyi Çocuk’ evresindedir. Araştırma sonuçlarına göre, İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin diğer devlet okullarında okuyan öğrencilere göre daha fazla içinde bulunduğu gruptan onay alma ve içinde bulunduğu grupta sevilme, kabul görme gibi düşüncelerle hareket ettiği görülmektedir.

“Sorumluluk” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin %51,4’ü, diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin ise %51,7’si ‘İyi Çocuk’ evresindedir.

“Doğal Çevreye Duyarlılık” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin %78,5’i, diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin ise %36,7’si ‘İtaat–Ceza’ evresindedir. Araştırma sonuçlarına göre, İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin diğer devlet okullarında okuyan öğrencilere göre daha fazla cezadan kaçmak için kurallara uyma eğilimi göstermiştir.

“Bilimsellik” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin %76,8’i, diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin ise %63,3’ü ‘İyi Çocuk’ evresindedir. Araştırma sonuçlarına göre, imam

hatip ortaokulları ve diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin yarısından fazlası ‘İyi Çocuk’ evresinde yer almaktadır.

“*Hak ve Özgürlüklere Saygı*” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin %68,0’i, diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin ise %50,0’si ‘Yasa ve Düzen’ evresindedir.

“*Çalışkanlık*” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin %48,1’i, diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin ise %69,2’si ‘İtaat-Ceza’ evresindedir. Araştırma sonuçlarına göre, diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin ‘İtaat-Ceza’ evresi daha yüksektir. Araştırma sonuçları doğrultusunda Kohlberg’in ahlak evreleri ve okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). “*Çalışkanlık*” değeri doğrultusunda ahlak evreleri okul türüne göre değişmektedir.

“*Kültürel Mirasa Duyarlılık*” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin %50,3’ü, diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin ise %54,2’si ‘İyi Çocuk’ evresindedir.

Tablo 33

Öğrencilerin Ahlak Düzeylerinin Devlet Okulu Türleri Arasında

Dağılımları ve İlişki Testi

(İmam Hatip ve Diğer Devlet Okulları Dağılımları)

Okul Türü	Geleneksel öncesi		Geleneksel		Gelenek üstü ahlaksallık		Toplam		X ²	p	
	f	%	f	%	f	%	f	%			
Yardıms severlik Değeri	İmam hatip	74	40,9	61	33,7	46	25,4	181	100	13,131	0,001

	Diğer devlet okulları	30	25,0	65	54,2	25	20,8	120	100	
Sorumluluk Değeri	İmam hatip	46	25,4	134	74,0	1	,6	181	100	**
	Diğer devlet okulları	17	14,2	100	83,3	3	2,5	120	100	
Doğal Çevreye Duyarlılık Değeri	İmam hatip	156	86,2	24	13,3	1	,6	181	100	**
	Diğer devlet okulları	80	66,7	38	31,7	2	1,7	120	100	
Bilimsellik Değeri	İmam hatip	27	14,9	154	85,1	0	0,0	181	100	**
	Diğer devlet okulları	31	25,8	86	71,7	3	2,5	120	100	
Hak ve Özgürlüklere Saygı Değeri	İmam hatip	7	3,9	174	96,1	0	0,0	181	100	**
	Diğer devlet okulları	30	25,0	88	73,3	2	1,7	120	100	
Çalışkanlık Değeri	İmam hatip	133	73,5	48	26,5	0	0,0	181	100	1,270
	Diğer devlet okulları	95	79,2	25	20,8	0	0,0	120	100	0,260
Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	İmam hatip	36	19,9	92	50,8	53	29,3	181	100	11,553
	Diğer devlet okulları	36	30,0	68	56,7	16	13,3	120	100	0,003

**** Gözeneklerin %20 ve daha fazlasında frekans 5 ve altında bulunduğundan Ki kare analizi yapılamamıştır.**

Tablo 33'te **“Yardımseverlik”** değerine ilişkin sonuca baktığımızda; İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin ise %40,9'u 'Gelenek Öncesi' düzeyde iken diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin ise %54,2'si 'Geleneksel' düzeydedir. **“Yardımseverlik”** değerine ilişkin sonuçlarda, Kohlberg'in ahlak düzeyleri ile okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). **“Yardımseverlik”** değeri doğrultusunda ahlak düzeyleri okul türüne göre değişmektedir.

“Sorumluluk” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin %74,0'ü, diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin ise %83,3'ü 'Geleneksel' düzeydedir.

“Doğal Çevreye Duyarlılık” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin %86,2'si, diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin ise %66,7'si 'Gelenek Öncesi' dönemdedir.

“Bilimsellik” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin %85,1'i, diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin ise %71,7'si 'Geleneksel' düzeydedir.

“Hak ve Özgürlüklere Saygı” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin %96,1'i, diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin ise %73,3'ü 'Geleneksel' düzeydedir.

“Çalışkanlık” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin %73,5'i, diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin ise %79,2'si 'Gelenek Öncesi' düzeydedir. **“Çalışkanlık”** değerine ilişkin sonuçlarda, Kohlberg'in ahlak düzeyleri ile okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p > 0,05$). Araştırma sonucunda 'Çalışkanlık' değeri doğrultusunda ahlak düzeyleri okul türüne göre değişmemektedir.

“Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin %50,8'i, diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin ise %56,7'si 'Geleneksel' düzeydedir. Araştırma sonuçlarına göre, diğer devlet okullarında okuyan öğrencilerin 'Geleneksel' ahlak düzeyi daha yüksektir.

Araştırma sonuçları “*Kültürel Mirasa Duyarlılık*” değerine ilişkin sonuçlarda, Kohlberg’in ahlak düzeyleri ile okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). Araştırma sonuçlarına göre, “*Kültürel Mirasa Duyarlılık*” değeri doğrultusunda ahlak düzeyleri okul türüne göre değişmektedir.

IV. 4. Öğrenci Değerlerinin Ahlaki Düzeylere ve Ahlaki Evrelere Göre Dağılımı

Ortaokul altıncı sınıf öğrencilerinin Kohlberg’in ahlaki gelişim kuramına göre değerlere ulaşma düzeyleri göz önüne alınarak tablolar oluşturulmuştur. Öğrencilerin değerlere ulaşma düzeyleri Kohlberg’in ahlaki gelişim kuramının 3 temel düzey ve 6 alt evresi kapsamında değerlendirilmiş olup, değerlerin, ahlak evrelerine ve düzeylerine göre dağılımı frekans ve % olarak gösterilmiştir.

Tablo 34

Öğrenci Değerlerinin Ahlak Düzeylerine göre Dağılımı

	Gelenek öncesi		Geleneksel		Geleneksel üstü		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Yardımseverlik Değeri	117	33,0	145	40,8	93	26,2	355	100
Sorumluluk Değeri	74	20,8	269	75,8	12	3,4	355	100
Doğal Çevreye Duyarlılık Değeri	270	76,1	79	22,3	6	1,7	355	100
Bilimsellik Değeri	88	24,8	261	73,5	6	1,7	355	100
Hak ve Özgürlüklere Saygı Değeri	58	16,3	291	82,0	6	1,7	355	100
Çalışkanlık Değeri	268	75,5	84	23,7	3	0,8	355	100
Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	92	25,9	179	50,4	84	23,7	355	100

Tablo 34’te ortaokul altıncı sınıf öğrencilerinin Kohlberg’in ahlaki gelişim kuramına göre değerlere ulaşma düzeyleri f ve % olarak incelenmiştir.

Tablo 34’te **“Yardımseverlik”** değerine ilişkin sonuca baktığımızda; öğrenci değerlerinin ahlak düzeyinin %40,8’i, ‘Geleneksel’ düzeydedir. % 33,0’ü ise ‘Gelenek Öncesi’ düzeyde iken %26,2’de ‘Geleneksel üstü’ düzeyde yer almaktadır.

“Sorumluluk” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; öğrenci değerlerinin ahlak düzeyinin %75,8’i yani 269 öğrenci değer düzeyi ‘Geleneksel’ düzeydedir.

“Doğal Çevreye Duyarlılık” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; öğrenci değerlerinin ahlak düzeyinin %76,1 ‘Gelenek Öncesi’ düzeydedir. %22,3’ü ise ‘Geleneksel’ düzeyde yer almaktadır.

“Bilimsellik” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; öğrenci değerlerinin ahlak düzeyinin %73,5’i ‘Geleneksel’ düzeyde yer almaktadır. %24,8 ‘Gelenek Öncesi’ düzeyde ve %1,7 si de ‘Geleneksel Üstü’ düzeydedir.

“Hak ve Özgürlüklere Saygı” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; öğrenci değerlerinin ahlak düzeyinin %82,0’si ‘Geleneksel’ düzeyde yer almaktadır.

“Çalışkanlık” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; öğrenci değerlerinin ahlak düzeyinin %75,5’i ‘Gelenek Öncesi’ düzeyde yer almaktadır. %23,7’si ‘Geleneksel’ düzeydedir.

“Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; öğrenci değerlerinin ahlak düzeyinin %50,4’ü ‘Geleneksel’ düzeydedir. %25,9’u ‘Gelenek Öncesi’ düzeyde yer almaktadır.

Tablo 35

Öğrenci Değerlerinin Ahlak Evrelerine göre Dağılımı

İtaat-ceza		Araçsal görecelik		İyi çocuk		Yasa ve düzen		Sosyal Anlaşma		Evrensel Ahlak		Toplam	
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%

Yardımseverlik Değeri	4	1,1	113	31,8	52	14,6	92	25,9	86	24,2	8	2,3	355	100
Sorumluluk Değeri	9	2,5	64	18,0	173	48,7	97	27,3	10	2,8	2	0,6	355	100
Doğal Çevreye Duyarlılık Değeri	7	2,0	84	23,7	232	65,4	28	7,9	4	1,1	0	0,0	355	100
Bilimsellik Değeri	7	2,0	84	23,7	232	65,4	28	7,9	4	1,1	0	0,0	355	100
Hak ve Özgürlüklere Saygı Değeri	45	12,7	13	3,7	87	24,5	204	57,5	6	1,7	0	0,0	355	100
Çalışkanlık Değeri	203	57,2	66	18,6	35	9,9	49	13,8	2	0,6	0	0,0	355	100
Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	1	0,3	92	25,9	173	48,7	3	0,8	83	23,4	3	0,8	355	100

Tablo 35’te ortaokul altıncı sınıf öğrencilerinin Kohlberg’in ahlaki gelişim kuramına göre değerlere ulaşma evreleri f ve % olarak incelenmiştir.

Tablo 35’te “*Yardımseverlik*” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; öğrenci değerlerinin %31,8’i ‘Araçsal Görecelik’ evresindedir. % 24,2’si ise ‘Sosyal Anlaşma’ evresindedir.

“*Sorumluluk*” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; öğrenci değerlerinin %48,7’si ‘İyi Çocuk’ evresindedir. %27,3’ü ise ‘Yasa ve Düzen’ evresindedir.

“*Doğal Çevreye Duyarlılık*” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; öğrenci değerlerinin %65,4’ü ‘İyi Çocuk’ evresindedir. Hiçbir öğrenci ‘Evrensel Ahlak’ evresinde yer almamıştır.

“*Bilimsellik*” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; öğrenci değerlerinin %65,4’ü ‘İyi Çocuk’ evresindedir. ‘Evrensel Ahlak’ evresinde yer alan öğrenci bulunmamaktadır.

“Hak ve Özgürlüklere Saygı” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; öğrenci değerlerinin %57,5’i ‘Yasa ve Düzen’ evresindedir. % 24,5’i ‘İyi Çocuk’ evresindedir. Hiçbir öğrenci ‘Evrensel Ahlak’ evresinde yer almamıştır.

“Çalışkanlık” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; öğrenci değerlerinin %57,2’si ‘İtaat-Ceza’evresindedir.%18,6’sı ise ‘Araçsal Görecelik’ evresindedir. ‘Evrensel Ahlak’ evresinde yer alan öğrenci bulunmamaktadır.

“Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerine ilişkin sonuca baktığımızda; öğrenci değerlerinin %48,7’si ‘İyi Çocuk’ evresindedir. Sadece 3 öğrenci (%0,8) ‘Evrensel Ahlak’ evresinde yer almıştır.

V. BÖLÜM

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu bölümde araştırma “6.sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlere, Ahlaki İkilem Formlarıyla Öğrencilerin Ulaşma Düzeylerinin İncelenmesi”ne ilişkin elde edilen sonuçlara ve araştırmacının yorumlarına yer verilmiştir. Kohlberg’in ahlaki gelişim kuramı örnek alınarak öğrencilere ahlaki ikilem durumları verilmiş ve daha sonra öğrenci cevapları ahlaki gelişimin üç düzey ve altı evresine göre değerlendirilmiştir.

Araştırmanın sonuçları ile literatür sonuçları karşılaştırıldığında uyumsuz ve uyumlu sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Araştırmanın sonuçları ile benzer olmayan çalışmalar olmasının nedeni yöntem ya da örneklemin farklılığı olabilir.

Araştırma bulgularından hareketle ulaşılan ilk sonuç şu şekildedir;

Ortaokul 6.sınıf öğrencilerinin ahlaki gelişim düzeyi genel olarak geleneksel düzeydedir. Araştırma sonuçlarına baktığımızda, ‘Yardımsızlık’, ‘Sorumluluk’, ‘Bilimsellik’, ‘Kültürel Mirasa duyarlılık’, ‘Hak ve Özgürlüklere Saygı’ değerlerinde öğrencilerin ahlaki gelişim düzeyleri ‘Geleneksel’ düzeyde yer almıştır. Geriye kalan ‘Doğal Çevreye Duyarlılık’ ve ‘Çalışkanlık’ değerleri ise birinci düzey olan

‘Gelenek Öncesi’ düzeyde yer almaktadır. Ortaokul Sosyal bilgiler dersi 6.sınıf programında yer alan değerler doğrultusunda öğrencilerin hiçbiri ‘Gelenek Üstü Ahlaksallık’ düzeyinde yer almamıştır. Ortaokul 6.sınıf öğrencilerinin, yaş seviyelerine göre ahlaki gelişim düzeyleri açısından aralarında fark bulunmamıştır. Buna göre araştırma sonucu, araştırmaya katılan 11-14 yaş arası öğrencilerin benzer bilişsel gelişim göstermeleriyle açıklanabilir. Bu sonuç, Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramının yaş seviyelerinin günümüzde de geçerli olduğunu göstermektedir.

Genel olarak araştırma sonuçlarına baktığımızda 3.düzye olan ‘Gelenek Üstü Ahlaksallık’ en az rastlanan düzeydir. Gelenek Üstü düzey diğer düzeylere göre daha az görülmekle birlikte bu düzeyin kazanılması daha çok 20’li yaşları kapsamaktadır.⁹⁶

Yardımsverlik’, ‘Sorumluluk’, ‘Bilimsellik’, ‘Kültürel Mirasa Duyarlılık’, ‘Hak ve Özgürlüklere Saygı’ değerleriyle günlük hayatta daha çok karşılaşabilme olasılığı bulunmaktadır. Bu doğrultuda öğrencilerin ahlaki ikilemlerdeki sorulara daha duygusal bir bakış açısıyla cevap verebilir şeklinde yorumlanabilir. Kültürel Mirasa Duyarlılık değerini içeren ahlaki ikileme daha mantıklı cevaplar verdiği görülebilir. Bu durumu doğrulayan nitelikte bir çalışma da Yiğittir tarafından yapılmıştır. Yiğittir tarafından yapılan bir araştırmada “Tarihsel Mirasa Duyarlılık” değeri en üst düzeyde kazanıldığı sonucuna varılmıştır.⁹⁷ Ayrıca Keskin ve diğerleri “5. sınıf öğrencilerinin bazı evrensel değerleri kazanım düzeylerinin karşılaştırılması” adlı araştırmalarında benzer bir sonuca ulaşmıştır. Bu araştırmada “Kültürel Değerleri Koruma ve Geliştirme” değeri en yüksek seviyede kazanılan değer olmuştur.⁹⁸

6.sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlere Ahlaki İkilem Formlarıyla Öğrencilerin Ulaşım düzeylerine ilişkin elde edilen sonuçlara baktığımızda ‘Doğal Çevreye Duyarlılık’ ve ‘Çalışkanlık’ değerleri ise birinci düzey

⁹⁶ Çileli, N. 1986.

⁹⁷ Yiğittir. 2009.

⁹⁸ Keskin, Y, Öksüz, Y., Gelen, İ., Yılmaz ve H. B. Yılmaz, “İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Bazı Evrensel Değerleri Kazanım Düzeylerinin Karşılaştırılması.” *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 31, S.2, 2012, s.351-374.

olan ‘Gelenek Öncesi’ düzeyde yer almaktadır. Buna göre öğrenciler, ‘Doğal Çevreye Duyarlılık’ değerinde bir mesafe kat edememiştir. Öğrencilere çevre sorunlarının çözümünde kendilerinin de katılım sağlamalarını anlatan çevre eğitimlerinin verilmemesi, bu değerle ilgili yazılı kaynaklar (Kitap, dergi, okul gazetesi vb.) hazırlanmaması, öğrencilerin bu kaynaklardan yararlanmasının sağlanmaması gibi durumlar ‘Doğal Çevreye Duyarlılık’ değerinin ‘Gelenek Öncesi’ düzeyde yer almasının nedenlerinden olabilir. Ayrıca öğrencilerde çevreyi koruma bilincini yerleştirmek için, okullarda yakın çevre temizliğine katkı sağlama, ağaç dikme gibi gönüllü çalışmaların pek yapılamaması ‘Doğal Çevreye Duyarlılık’ değerinin ‘Gelenek Öncesi’ düzeyde yer almasının nedenlerinden sayılabilir. Benzer sonuçların olduğu diğer bir çalışmada Çelik, değerlere yönelik öğrenci ve öğretmen görüşlerini incelemiştir. Çelik’in, öğretmen görüşlerinin oluşturduğu sonuçlarda; öğrencilerin doğal çevreye duyarlılık değerlerine yönelik uygun davranışları genellikle yanlarında bir otoriteye sahip kişi olduğunda yerine getirdiklerini, tek başına kaldıklarında bu davranışları yerine getirmediklerini belirtmiştir.⁹⁹ Yine Çelik’in yaptığı bu araştırma sonucu, öğrencilerin Doğal Çevreye Duyarlılık değerinin en düşük düzey olan ‘Gelenek Öncesi’ düzeyde sahip oldukları sonucunu desteklemektedir. Yine buna benzer bir sonuç veren, Öğretici’nin, “İlköğretim 6.sınıf sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimine yönelik uygulamaların etkililiğinin araştırılması” adlı araştırmasına baktığımızda, Öğretici, yaptığı bu çalışmada öğrencilerin Doğal Çevreye Duyarlılık değeri kazanım düzeylerinin düşük olduğunu tespit etmiştir. Yetişkinlerin doğal çevreye duyarlılık konusunda çocuklara örnek olmaması, her şeyi hazır olarak doğadan karşılıksız bir şekilde elde etmenin daha kolay olması, öğretmenlerin derslerde çevre duyarlılığına yönelik etkinliklere yer vermemesi, çocuklarla birebir iletişim kurmanın kalabalık sınıflarda zor olması ‘Doğal Çevreye Duyarlılık’ değerine yönelik farkındalık düzeyinin düşük olma sebeplerinden olabilir.

⁹⁹ Çelik, F, “5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Sorumluluk, Estetik ve Doğal Çevreye Duyarlılık Değerlerinin Kazandırılmasına İlişkin Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, 2010.

V. 1. Öğrenci Değerlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı Sonuçları

Araştırmanın birinci alt amacı, Ortaokul altıncı sınıf öğrencilerinin cinsiyetlerine göre değerlere ulaşma düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmektir.

Cinsiyet farklılığının ortaya koyduğu ve sosyal topluma katılım sürecinde ortaya çıkan rol farklılıklarından dolayı değerlerin kazanılma düzeyinde de farklılıklar bulunmaktadır.¹⁰⁰ Bu doğrultuda yapmış olduğum araştırmada, Ortaokul altıncı sınıf öğrencilerinin cinsiyetlerine göre değerlere ulaşma düzeylerini incelediğimizde ‘Hak ve Özgürlüklere Saygı’ ve ‘Çalışkanlık’ değerlerinde ahlak evreleri ile cinsiyet arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Araştırma sonucuna göre iki cinsiyet de daha çok geleneksel düzeyde yer almıştır. Bu araştırmada ulaşılan sonucun şu kişilerin çalışmalarıyla örtüştüğü görülmektedir. Aktaş’ın ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin Değerler Eğitimi Ölçeği alt boyutları ve toplamı ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yaptığı t-testinde; vatanseverlik, tarihsel mirasa duyarlılık ve dayanışma değerlerine ait puanların cinsiyete göre farklılaşmadığını tespit etmiştir.¹⁰¹ Ayrıca Dilmaç’ın “İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi vVerilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği ve Eğitimin Sınanması” adlı çalışmasında insani değerler eğitim programına katılan öğrencilerin ahlaki olgunluk düzeylerinin gelişmesinde cinsiyete göre bir farklılaşma bulunmaması da araştırmamızın sonuçlarını desteklemektedir.¹⁰²

¹⁰⁰ Özensel, E. Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 1S.3, 2003, s.217-239.

¹⁰¹ Aktaş, N. “İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Programında Verilen Değerleri Edinme Düzeyleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, 2010.

¹⁰² Dilmaç, B. “İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlâki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Marmara Üniversitesi, 2009.

Akbaş'ın¹⁰³ cinsiyet ve değerlere ulaşım düzeyiyle ilgili yaptığı çalışma sonucu cinsiyet ile geleneksel değerlere ulaşım düzeyleri arasında bir farklılık görülmediğini göstermiştir.

V. 2. Öğrenci Değerlerinin Sosyo-Ekonomik Düzeye (SED'e) Göre Dağılımı Sonuçları

Araştırmanın ikinci alt amacına dayalı olarak; ortaokul altıncı sınıf öğrencilerinin değerlere ulaşım düzeylerinde Sosyo-ekonomik düzeyleri verileri göz önüne alınmıştır.

Araştırma sonucunda genel anlamda alt ve orta Sosyo-ekonomik düzeye göre öğrenci dağılımları normal iken üst Sosyo-ekonomik düzeye bağlı öğrenci dağılımının düşük olduğu söylenebilir.

Sosyo-ekonomik düzey açısından öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek için Ki kare analizi yapılmış, ancak gözlenenlerin %20 ve daha fazlasında frekans beş ve beşin altında çıktığı için tüm değerlerin kazanım düzeyleri açısından sosyo-ekonomik düzeye göre bir anlamlılık testi yapılamamıştır. Bu nedenle çapraz tablolar oluşturularak, değerler betimsel olarak sunulmuştur.

Ortaokul altıncı sınıf Sosyal bilgiler programında yer alan 7 değerden biri olan 'Hak ve Özgürlüklere Saygı' değeri doğrultusunda ahlak evreleri ile sosyo-ekonomik düzey arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. ($p>0,05$). Bu durumda sosyo-ekonomik düzeydeki farklılıkların öğrencilerin 'Hak ve Özgürlüklere Saygı' değerinin kazanımını etkilemede ayırt edici bir etken olmadığı, ancak alt sosyo-ekonomik düzey öğrencilerinin dördüncü evreye uygun cevaplarının diğer öğrencilere göre biraz daha yüksek olduğu söylenebilir.

'Çalışkanlık' değerini içeren ahlaki ikilemde alınan yanıtlar Kohlberg'in ahlaki gelişim evrelerinden sosyo-ekonomik düzey farkı olmaksızın birinci evrede yoğunlaşmaktadır. Bu durumda sosyo-ekonomik düzeydeki farklılıkların öğrencilerin

¹⁰³ Akbaş, O. , s. 227, 2004.

'Çalışkanlık' değerinin kazanımını etkilemede ayırt edici bir etken olmadığı, ancak orta sosyo-ekonomik düzey öğrencilerinin birinci evreye uygun cevaplarının diğer öğrencilere göre biraz daha yüksek olduğu söylenebilir. Farklı değerlerin kazanımlarına yönelik yapılan Akbaş'ın araştırmasında yine sosyo-ekonomik durumun bazı değerler üzerinde önemli farklılıklar yaratırken, kimi değerler üzerinde bir etken olmadığı göstermiştir.¹⁰⁴

V. 3. Öğrenci Değerlerinin Okul Türlerine Göre Dağılım Sonuçları

Bu bölümde araştırmanın üçüncü alt amacına dayalı olarak ortaokul altıncı sınıf öğrencilerinin öğrencilerin değerlere ulaşma düzeylerinde eğitim aldıkları "okul türü" göz önüne alınarak verilmiştir. Okul türü 'devlet' ve 'özel' olmak üzere genel olarak iki gruba ayrılarak incelenmiştir. Aynı zamanda devlet okullarının bir türü olan 'İmam Hatip Ortaokulları' da araştırma kapsamında incelenmiştir. İmam Hatip Ortaokullarının bazı derslerinin içeriğinde din derslerinin ağırlıklı olması ve daha çok mesleki eğitime yönelik olması araştırma kapsamında diğer devlet okulları ile imam hatip ortaokulları arasında öğrencilerin değerlere ulaşma düzeylerini incelememiz için bir sebep oluşturmuştur.

İlk olarak araştırma kapsamında devlet-özel okullar arasındaki değerlere ulaşım düzeyine bakacak olursak, genel olarak 'İyi Çocuk' evresine uygun cevapların daha yüksek olduğu görülmektedir.

Sosyal bilgiler dersi altıncı sınıf programında yer alan: 'Yardımseverlik', 'Sorumluluk', 'Doğal Çevreye Duyarlılık', 'Bilimsellik', 'Hak ve Özgürlüklere Saygı', 'Çalışkanlık' ve 'Kültürel Mirasa Duyarlılık' değerlerine ilişkin sonuçlarda Kohlberg'in ahlak düzeyleri ile okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). Devlet okullarında öğrenim gören öğrencilerin cevapları daha çok 'Geleneksel' düzeyde iken, özel okullarda öğrenim gören öğrencilerin cevapları daha çok 'Gelenek Öncesi' düzeyde yer almaktadır. İkinci olarak araştırma

¹⁰⁴ Akbaş, O. "Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim İkinci Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 2004.

kapsamında yer alan İmam Hatip ve diğer devlet okulları arasında öğrencilerin ahlak düzey ve evrelerinin dağılımları incelenmiştir.

Sosyal bilgiler dersi altıncı sınıf programında yer alan ‘Yardımseverlik’ değerine ilişkin sonuçlarda, Kohlberg’in ahlak düzeyleri ile okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). ‘Yardımseverlik’ değeri imam hatip ortaokullarında öğrenim gören öğrencilerin cevaplarına göre daha çok ‘Gelenek Öncesi’ düzeyde yer almaktadır. Devlet okullarında öğrenim gören öğrencilerin cevapları ise daha çok ‘Geleneksel’ düzeyde yer almaktadır. Bu sonuca göre ‘Yardımseverlik’ değeri için devlet okulları ve imam hatip ortaokulları arasında anlamlı bir farklılığın olduğunu göstermiştir.

‘Çalışkanlık’ değerine ilişkin sonuçlarda, Kohlberg’in ahlak düzeyleri ile okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Öğrencilerin ikilemlere verdiği cevaplar her iki okul türünde de ‘Gelenek Öncesi’ düzeyde yer almaktadır.

‘Kültürel Mirasa Duyarlılık’ değerlerine ilişkin sonuçlarda, Kohlberg’in ahlak düzeyleri ile okul türleri arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). Ancak her iki okul türünde öğrenim gören çocukların verdiği cevaplar daha çok ‘Geleneksel’ düzeyde olup, ‘İyi Çocuk’ evresinde yer almaktadır. Ebeveynlerin gelenek, göreneklerine ve kurallara bağlı olarak çocuk yetiştirilmesi, toplumsal kültürel özelliklere önem verilmesi ve çocukların da toplumda sevilen bir birey olmak istemesi bu durumun sebeplerinden olabilir. Genel olarak araştırma kapsamında yer alan imam hatip ve diğer devlet okulları arasında öğrencilerin ahlak düzeyleri ‘Geleneksel’ düzeyde yer almakta olup değerlere göre okul türü doğrultusunda istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Okul türüne göre; okullarda uygulanan eğitim programlarında yer alan derslerin içeriği ve saatleri, ek ders öğretimi, seçmeli derslerin içeriği, eğitim hizmetlerinin kalite farklılığı, teknolojik donanım, öğretmenin kullandığı öğretim stratejisi ve yöntemi yine öğretmenin kullandığı ölçme stratejisi, öğretmen-öğrenci iletişimi, sınıf iklimi, öğrenci ve veli profili değişmektedir. Bu değişim öğrencilerin değerlere ulaşma düzeylerini de etkileyebilmektedir. Yapılan bu araştırma ve buna benzer araştırmalarda da bu düşüncüyü destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.

VI. ÖNERİLER

Aşağıda bu araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda daha sonra gerçekleştirilecek uygulamalara ve gelecekte yapılacak çalışmalara yönelik önerilere yer verilmiştir:

6.1. Değer kazanım sürecinde, değerlerin sadece programda bulunması ve ders kitaplarında yer alması yeterli değildir. Öğretmenlerin ve ailelerin bu konuda daha duyarlı olup öğrencilerin bu değerleri kazanmalarına yönelik davranışlarda bulunmaları, değer eğitiminin daha etkili ve kalıcı olmasını sağlayacak onların daha iyi kararlar almalarına yardımcı olacaktır.

6.2. Okullarda değerlerin öğretimi sadece öğretmenlerin emeğine yönelik olmamalı bütün öğrencileri ve sınıfları ele alacak aynı zamanda üzerinde farklı türdeki ortaokulları da kapsayacak şekilde etkili olabilecek, kısa vadeli programlar oluşturulmalıdır.

6.3. Program geliştirme uzmanları değer eğitimiyle alakalı aylık, yıllık planlar oluşturulmalı ve planı esnek bir şekilde ayarlayabilmelidir. Toplumsal değerlerde ve sosyo-ekonomik düzeyde farklılıklar olabilir ve de buna yönelik değişiklikler yapılması gerekebilir.

6.4. Programlarda değer eğitiminin nasıl uygulanacağı açık ve anlaşılır bir şekilde belirtilmelidir. Değer eğitimine yönelik yeterli sayıda ölçme ve değerlendirme araçları oluşturulmalıdır.

6.5. Bu araştırmada öğrencilerin ahlaki gelişim düzeyi Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre belirlenmiştir. Yapılacak araştırmalarda farklı ahlaki gelişim kuramları doğrultusunda öğrencilerin ahlaki gelişim düzeyleri incelenebilir.

6.6. Bu araştırmada okullar farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip olan öğrencilerin eğitim gördüğü okullardan seçilmiştir. Sadece alt, sadece orta veya üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan okullardaki öğrencilerin değer kazanım düzeyleri ve süreci etkileyen etmenler yeni bir çalışma konusu olabilir.

6.6. Bu araştırmada öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerinin değerlere ulaşma düzeyleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyi öğrencilere uygulanacak ahlaki ikilem formları ile farklı sınıf düzeylerinde başka bir araştırmada ele alınabilir.

6.7. Bu araştırmada farklı okul türünde eğitim gören öğrenciler seçilmiştir. Farklı okul türünde eğitim gören öğrencilerin değer kazanım düzeylerini ve süreci etkileyen etmenler yeni bir çalışma konusu olabilir.

6.8. Bu araştırma, öğrencilerin değer kazanım düzeylerini belirlemek amaçlı yapılmıştır. Öğrencilerin değer kazanımını etkileyen öğretmenlerin de değerlere bakış açıları yeni bir araştırma konusu olabilir.

6.9. Bu araştırma, Erzincan ili merkezinde bulunan devlet-özel-imam hatip ortaokullarında 2015-2016 öğretim yılında eğitim gören ortaokul 6. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmanın evreni genişletilerek, çok sayıda araştırmacı tarafından ülke çapında yeni bir araştırma yapılabilir.

KAYNAKLAR

AKBABA ALTUN, Sadegül; “Eğitim Yönetimi ve Değerler”, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt: 1 Sayı: 1, 2003, s.7-18.

AKBAŞ, Oktay; “ Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2004.

AKBAŞ, Oktay; “Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış”, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt: 6 Sayı: 16, 2008, s.30-40.

AKBAŞ, Oktay; “İlköğretim Okullarında Görevli Branş Öğretmenlerinin Değer Öğretimi Yaparken Kullandıkları Etkinlikler: 2004 ve 2007 Yıllarına İlişkin Bir Karşılaştırma”, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt: 17 Sayı: 2, 2009, s.403-417.

AKTAŞ, N; “İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Programında Verilen Değerleri Edinme Düzeyleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2010.

AYDIN, S. A; “Ergenlerde Stresle Basa Çıkma Tarzları ile Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerini Arasındaki İlişki”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2003.

AYDIN, Mustafa; “Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği”, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt:1 Sayı: 3, 2003, s.121-144.

AYDIN, Y; “İlköğretim 4, 5 ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyetler Açısından Sahip Oldukları Değerlerin İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 1997.

AYKAÇ, Necdet; “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Eğitim Öğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşleri”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 22 Sayı: 22, 2007, s.46-73.

BACANLI, Hasan ; “Duygusal Davranış Eğitimi”, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 1999.

BACANLI, Hasan; “Psikolojik Kavram Analizleri”, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2002.

BALCI, Ali; Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler, 5.b.s, Ankara, 2005.

BALCI, Nuray; “İlköğretim Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitiminin Etkililiği”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2008.

BAŞAL, Handan Asude; Gelişim ve Psikoloji, “Nasıl Mutlu Bir Çocuk Yetiştirebiliriz? ”, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2003.

BAYDAR, Pelin; “İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri ve Bu Süreçte Yaşanılan Sorunların Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi, 2009, s.15-35.

BİLGİN, Nuri; Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar, İstanbul, 1995.

BOLAT, Yavuz; “Bir Değer Ölçme Aracı: Çok Boyutlu Sosyal Değerler Ölçeği”, Turkish Journal of Education, Cilt 2, S:4, 2013, s.13-27.

CANATAN, Kadir; “Avrupa Birliği Ülkelerinde Değerler Yönelimi”, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 2 Sayı:7-8, 2004, s.41-63.

ÇAĞLAR, A; Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi, SEVİNÇ, M (Edt), Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar, İstanbul: Morpa Yayınları, 2005.

ÇENGELCİ, Tuba; “İlköğretim 5.sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitiminin Gerçekleştirilmesine Yönelik Bir Durum Çalışması”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010.

ÇELİK, F; “5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Sorumluluk, Estetik ve Doğal Çevreye Duyarlılık Değerlerinin Kazandırılmasına İlişkin Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2010.

ÇIRAK KARAKAVAK, Gönül; “Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yetenekleri ve Ahlaki Yargı Yetenekleri İle Kendini Gerçekleştirme Düzeylerinin Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2006.

ÇİFTÇİ, Nermin; “Kohlberg’in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi Eğitimi”, Değerler Eğitimi Dergisi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi, s.1, Bursa, 2003,

ÇİLELİ, Meral; “14-18 yaş arasında Öğrencilerde Ahlaki Yargının Zihinsel Gelişim Psikolojisi Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, 1981.

ÇOBAN İPEK, Gülay ve TÜRER, Sinem; “Ahlaki Gelişim ve Hemşirelik”, Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, Cilt 3 Sayı: 3, 2014, s. 951.

DEVECİ, Handan ve AY SELANİK, Tuğba; “İlköğretim Öğrencilerinin Günlüklerine Göre Günlük Yaşamda Değerler”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 2 Sayı: 6, 2009, s.167-181.

DEVİRANİ KORKMAZ, Tülay; “Kişisel Değerlerin Kuramsal Yapısı ve Pazarlamadaki Uygulamalar”, Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 5 Sayı:1, 2010, s.49-70.

DİLMAÇ, Bülent; “İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitiminin Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği ile Eğitimin Sınanması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 1999.

DİLMAÇ, Bülent; “Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği ile Sınanması”, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2007.

DİLMAÇ, B, ERTEKİN, E. ve YAZICI, E; “Değer Tercihleri ve Öğrenme Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 7 Sayı: 17, 2009, s.27-47.

DOĞANAY, Aydın; “Değerler Eğitimi”. C. Öztürk (Ed.), Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi, Ankara: Pegem A Yayıncılık, s.255-286, 2007.

DOĞANAY, Aydın; Değerler Eğitimi. C. Öztürk, (Ed.) Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi, b.s.2, s.225-256, Ankara, 2012.

ERCAN, Evin, İlke ; “İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarında Ulusal ve Evrensel Değerler”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi, 2001.

ERDEN, Münire ve AKMAN, Yasemin; “Gelişim, Öğrenme, Öğretme”. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 1998.

ERDEN, Münire; Sosyal Bilgiler Öğretimi. (Tarih yok), İstanbul: Alkım yayınları.

ERGÜN, Mustafa; “Eğitim Sosyolojisine Giriş (Eğitim ve Toplum)”, Ankara: Ocak Yayınları, 1994.

EKŞİ, Halil; “Temel İnsanî Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları”, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 1 Sayı:1, 2003, s.79-96.

EVİN, İlke ve KAFADAR, Osman ; “ İlköğretim Sosyal Bilgiler Programının ve Ders Kitaplarının Ulusal ve Evrensel Değerler Yönünden İçerik Çözümlemesi”, 2004.

FİDAN KURTDEDE, Nuray; “Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi: Nitel Bir Araştırma”, International Journal of Social Science, Cilt 6 Sayı: 3, 2013, s.361-388.

FİŞEK, G. O. ve YILDIRIM S; Çocuk gelişimi, İstanbul: Milli Eğitim Devlet Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, 1983.

GÖKÇEK, Seval; “5-6 Yaş Çocukları İçin Hazırlanan Karakter Eğitimi Programının İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2007.

GÜNGÖR, Erdal; “Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar”, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1993.

GÜNGÖR, Erdal; “Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar”, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000.

GÜMÜŞ, Esra; “Kohlberg’in Ahlaki Gelişim Kuramına Göre Ortaokul Öğrencilerinin Ahlaki Gelişim Düzeyi İle Cinsiyet Rollerinin İncelenmesi” Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, s.23.

İNANÇ, B, Bilgin M., Atıcı, M. “Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi”, Adana: Nobel Kitabevi, 2004.

İŞCAN, DEMİRHAN, Canay; “İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2007.

İZ, BAŞARAN Fatma; “Kohlberg’in Bilişsel Ahlak Gelişimi Kuramına Göre Hemşire Öğrencilerin Ahlaki Yargı Yeteneklerinin Belirlenmesi”, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2009.

KALE, N; “Nasıl Bir Değerler Eğitimi”, Kaymakcan, R., Kenan, S., Hökelekli, H., Arslan, Ş., Zengin, M. (Edt). Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, s.215-240, 2007, İstanbul: Dem yayınları

KARASAR, Niyazi; Bilimsel Araştırma Yöntemi, b.s.19, Ankara, 2009.

KARATAY, Halit; Karakter Eğitiminde Edebi Eserlerin Kullanımı. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt 6 Sayı:1, 2011, s.1398-1412.

KENAN, S; “Modern Eğitimde Kaybolan Nokta: Değerler Eğitimi”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, S: 9, 2009, s.275.

KESKİN, Y., Öksüz, Y., Gelen, İ., Yılmaz ve H. B. Yılmaz ,“İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Bazı Evrensel Değerleri Kazanım Düzeylerinin Karşılaştırılması”, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 31 Sayı: 2, 2012, s.351-374.

KILCAN, Bahadır; “ İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri (Kırşehir Örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.40.

KILCAN, Bahadır; “Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere İlişkin Öğrenci Algılarının İncelenmesi”, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2013, s.11.

KOHLBERG, Lawrence; 1971. Akt: AKBABA, 2008, s.109.

KÜÇÜKAHMET, Leyla; Öğretimde Planlama ve Değerlendirme, Ankara, 2004.

MEB. “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6.-7. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu”, Ankara, Devlet Kitapları Müdürlüğü, 2005.

MEB. “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı”, (4-5-6-7 ve 8.Sınıf). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2010.

MEB, Örgün Eğitim İstatistikleri, 2010.

MEB, İlk Ders Hakkında Genelge/(2010/53).

MEB, (2005a); İlköğretim Sosyal Bilgiler 4.-5. Sınıf Programı. Ankara, MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 03.07.2014.

MEB, (2005b); İlköğretim Sosyal Bilgiler 6.-7. Sınıf Programı. Ankara, MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 03.07. 2014.

MEMİŞ, A. ve GÜNEY, Gedik E; Sınıf Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 8 Sayı: 20, 2010, s. 123-145.

MERCİN, Levent; Piaget ve Kohlberg’in Ahlak (Moral) Gelişim Kuramlarının Özellikleri ve Karşılaştırılması, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Cilt 5, 2005, s.73-86.

MEMİŞ, Aysel ve GÜNEY GEDİK, Esmâ; Sınıf Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 8 Sayı: 20, 2010, s. 123-145.

MİNNAMEİER G; “Ahlaki Gelişim Teorisinde Yarımlardan Bütünlere”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Çev. İbrahim Kapaklıkaya, Cilt 1 Sayı:1, 2003, s.160.

ÖNÜR, N; “Modernleşme Sürecinde Okul, Aile ve Medya Kavşığında Toplumsal Değerler”, “Değerler ve Eğitimi”, R. KAYMAKCAN ve diğerleri, (Edt) “Değerler ve Eğitimi” Uluslararası Sempozyumu. İstanbul: DEM Yayınları; 2007, s.157–176.

ÖZENSEL, Ertan; “Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 1 Sayı: 3, 2003, s.217-239.

ÖZENSEL, Ertan; “Liseli Kız ve Erkek Öğrencilerin Değer Yargıları ve Türk Toplumunun Temel Toplumsal Kurumlarına Bakış Açıları”, KAYMAKCAN R., KENAN, S., HÖKELEKLİ, H., ARSLAN, Ş. ve ZENGİN, M. (Edt), *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul, 2007, s.743-772.

ÖZTÜRK, Cemal; *Küreselleşme ve Bilgi Çağında Sosyal Bilgiler Öğretimi*. OKTAY, A. ve POLATUNUTKAN, Ö, (Edt.), *İlköğretimde Alan Öğretimi*, İstanbul, 2007, s.101-142.

PARLAK, A. Esmâ; “Ortaöğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatında Ahlak Ve Değerler Eğitimi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.28.

SAFRAN, Mustafa; *Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış*, TAY, B. ve ÖCAL, A (Edt.) *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara, 2008, s.1-19.

SANCAK, Y; “Mevlana'nın Mesnevi Adlı Eserinin Sosyal Bilgilerde Değer Kazanımındaki Rolü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde, 2011.

SENEMOĞLU, Nuray; *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, bs.16, Ankara, 2010.

SÖNMEZ, Veysel; Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuz Kitabı.

İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1999.

SARI, Enver; “Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi Örneği”. Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 3 Sayı:10, 2005, s. 73-88.

ŞİRİN, Ahmet; “Gençlerin Değerler Sıralaması Üzerine Bir Araştırma”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1983.

TOPBAŞI, F; “Okul Öncesi Dönem 6 Yaş Grubu Çocukların Törel (Ahlâkî) Gelişiminde Dramanın Yeri ve Önemi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

YAZICI, Kubilay; “Değerler Eğitimine Genel Bakış”, TÜBAR, 2006, Cilt 19, s.499-522.

YAZICI, Kubilay; “Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış”, Türklük Dergisi. Cilt 19, s.499-522, 2007.

YAZICIOĞLU, Y. ve ERDOĞAN, S; SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri, 2.b.s, Ankara, 2007.

YILDIRIM, Kasım; Türk Sınıf Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine İlişkin Deneyimleri: Fenomonolojik Bir Yaklaşım. Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research, 2012, Sayı: 35, s.165-184.

YILDIZ, A; “Sokakta Çalışan Çocuklarda Ahlaki ve Dini Duyguların Gelişimi”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, Kapaklıkaya, Cilt 1, Sayı: 1, 2003, s.160.

YİĞİTTİR, Süleyman ve ÖCAL, Adem; ”İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 24, 2010, s. 409.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>.

<http://www.tdk.gov.tr>.

EK-1

ÖĞRENCİ KİŞİSEL BİLGİ ANKETİ

Sevgili öğrenciler,

Bu çalışma sizin kişisel bilgilerinizle birlikte ortaokul 6.sınıf öğrencilerinin sahip oldukları sosyal değerlerin ölçülmesinde kullanılacaktır. Bilgileriniz doğru olacak bir şekilde parantez () içlerine çarpı X işareti koyunuz. İsminizi yazmanıza gerek yoktur. Araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği sizin sorulara vereceğiniz cevaplara bağlıdır. Bu nedenle soruları dikkatli okuyarak cevaplayınız. Birden fazla seçeneği işaretlemeyiniz ve cevaplanmamış soru bırakmayınız. Sizinle ilgili hiçbir

kişisel değerlendirme yapılmayacak ve cevaplarınız kesinlikle gizli tutulacak sadece bu araştırma için kullanılacaktır. Lütfen tüm sorularınızı yanıtlayınız. Katkılarınız için teşekkür ederim.

ESİN EREL

Okulunuz :

Sınıfınız :

1- Cinsiyetiniz: K () E ()

2- Yaşınız: 10-11 () 12 ve üzeri ()

3- Kardeş sayınız(sizinle birlikte): ()

4- Okula devam eden kardeşlerin sayısı (sizinle birlikte): ()

5- Anne ve babanızın öğrenim durumu :

	ANNE	BABA
Okuma-yazma bilmiyor	()	()
Sadece okumayı biliyor	()	()
İlkokul terk	()	()
İlkokul mezunu	()	()
Ortaokul Mezunu	()	()
Lise mezunu	()	()
Üniversite Mezunu	()	()

7- Anneniz düzenli bir işte çalışıyor mu? : Evet () Hayır ()

Cevabınız evet ise mesleğini yazınız :

8- Babanız düzenli bir işte çalışıyor mu? : Evet () Hayır ()

Cevabınız evet ise mesleğini yazınız :

9- Ailenizle beraber mi kalıyorsunuz? : Evet () Hayır ()

10-Ailenizdeki birey sayısı (siz dâhil)

() 3 kişi () 4-5 kişi

() 6-7 kişi () 8 kişi ve yukarısı Diğer ()

11-.Ailenizin ortalama aylık geliri

() 500 TL ve daha az () 500-750 TL () 750-1000 TL

() 1000 TL () 1250-1500 () 1500 TL ve daha

12- Oturduğunuz ev:

Kendi evimiz () Kira () Aile büyüklerimizle beraber yaşıyoruz ()

13- Eviniz: Bahçeli () Apartman dairesi ()

EK-2

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programında Belirlenen Değerlere Yönelik Ahlaki İkilem Formu Örnekleri

ÖRNEK 1 (Yardımseverlik)

Ali'nin gayrimenkul inşaat üzerine çalışmalar yapan bir şirketi vardır. Ancak ekonomik krizin etkileri Ali'nin şirketine de yansımıştır. Ali uzun zamandır şirketini kurtarmak için çeşitli şirketlere beraber iş yapma teklifinde bulunmuştur. Kısa bir zaman sonra bir şirket tarafından Ali'nin yaptığı teklif kabul edilir ve sözleşmenin

imzalanması için bir hafta sonraya gün verilir. Ali bir an önce sözleşmenin imzalanacağı günü bekler. Sözleşmenin imzalanacağı gün gelir ve Ali önceki geceden saatini ayarlamadığı için toplantıya yarım saat kala kalkar. Hızlıca hazırlanır ve arabasının yanına gider. Arabasının kapısını açıp arabasına biner. Ancak tam arabanın kapısını kapatacağı sırada arabasının kapısına bir taş fırlatılır. Ali arabadan inip taşın fırlatıldığı yere bakar. Küçük bir çocuğun taşı fırlattığını görür ve hemen o çocuğun yanına gider. Ali çocuğun kolundan tutarak bağırır:

-Neden arabama taş attın? Ne yaptığının farkında mısın? Fırlatmış olduğun taş arabama zarar verdi. Hem senin yüzünden toplantıma geç kalacağım.

Çocuk yalvararak cevap verir.

-Lütfen efendim, çok üzgünüm. Başka ne yapacağımı bilmiyordum. Eğer taşı atmasaydım kimse durmayacaktı.

Çocuk park edilmiş bir arabanın arkasını işaret eder ve gözyaşları içinde konuşmasına devam eder:

-Ağabeyim tekerlekli sandalyesinden düştü. Kaldırımın kenarından yuvarlandı. Benim için çok ağır. Ağabeyimi kaldıramıyorum. Lütfen onu tekerlekli sandalyesine oturtmam için yardım eder misiniz?

Ali saatine bakar, toplantısına yirmi dakika kaldığını görünce telaşlanır. Ama trafiğin yoğun olduğu bu yerde çocuğu da yalnız başına bırakmak istemez. Ali bu toplantıya geç kalırsa sözleşmeyi imzalamayacak ve batmak üzere olan şirketini kurtaramayacak. Ayrıca büyük bir maddi kayba uğrayacaktır. Ancak çocuğu da orada bir başına bırakırsa da vicdan azabı çekecektir.

1. Ali çocuğu orada öylece bırakıp gitmeli midir?

2. Siz Ali'nin yerinde olsaydınız ne yapardınız? Cevabınızı nedeni ile açıklayarak yazınız.

ÖRNEK 2 (Sorumluluk)

Vaktiyle her türlü maddi imkâna sahip olmasına rağmen can sıkıntısından, hayatın yaşanmaya değmez olduğundan yakınan bir bilge vardı. Bir gün yaşadığı köyden sıkılıp başka bir köye doğru gitmeye karar verdi. Yolda bir köyün yakınında koyunlarını, keçilerini otlatan küçük yaşta bir çobanla bir süre ahbablık etti. Bundan cesaret alan küçük çoban yaşlı dostuna “Amca şu hayvanlarıma biraz göz kulak oluver de, ben de şu görünen köyden azık alıp geleyim, bugün azık almayı unutmuşum” dedi. Bilge de zevkle kabul etti. Bilge, kafası karışık ve can sıkıntısıyla meşgul bir halde hayvanlara göz kulak olurken, bir keçi yavrusu kenarında oynamakta olduğu uçurumdan aşağı yuvarlanıverdi. Aşağı inip onu kurtarmadıkça kendi kendine kurtulması da mümkün değildi. Ayrıca hem hayvanlara bakma sorumluluğunu yerine getirmese çok utanacaktı ve mahcup olacaktı. Bilge hem aşağı inme korkusu yaşıyordu hem de keçi yavrusunu kurtarmak istiyordu. Ancak bu durum karşısında ne yapacağını bilemiyordu.

1.Yaşlı Bilge bu durum karşısında ne yapmalıdır?

2.Siz yaşlı bilgenin yerinde olsaydınız ne yaptınız? Cevabınızı nedeni ile açıklayarak yazınız.

ÖRNEK 3 (Doğal Çevreye Duyarlılık)

Murat, soyu tükenmiş hayvanları inceleyen bir bilim insanıdır. Uzun bir süredir soyu tükenmekte olan ağaç kangurusu üzerinde çalışmaktadır. Dünya üzerinde yaşayan sadece 7 tane ağaç kangurusu vardır. Murat bu hayvan türünü dünyaya tanıtmak ister. Aynı zamanda bu hayvan uzun süre incelediği için çalışmasında kullanacak ve dünyaca tanınmış biri olacaktır. Bu amaçla Murat ağaç kangurularının yaşadığı coğrafyaya yani Yeni Gine'ye gider. Ağaç kangurularının bulunduğu bölgeye giderken yanında kesici, delici aletlerle birlikte bir fotoğraf makinesi ve bir tüfek alır. Uzun bir süre ağaç kangurularının ortaya çıkmasını bekler.

Bir süre sonra uzun bir ağaca tırmanan 3 tane ağaç kangurusu görür. Heyecanlanır, onları korkutmadan ilk olarak birkaç tane fotoğraflarını çeker. Sonra arkasını döndüğünde 1 tane ağaç kangurusunun kendisine doğru gelmekte olduğunu görür. Hayvan oldukça saldırgan görünmekte olup Murat'a doğru hızlıca ilerler. Murat birden çantasına koyduğu tüfeği çıkarır ve kendisine doğru gelmekte olan ağaç kangurusuna doğru uzatır. Eğer onu öldürürse büyük olasılıkla kendi elleriyle türün yaşayan son örneklerinden birini ortadan kaldırmış olacaktır. Eğer ateş etmezse hayatı tehlikeye girecektir.

1.Murat bu durum karşısında ne yapmalıdır?

2.Siz Murat'ın yerinde olsaydınız ne yapardınız? Cevabınızı nedeni ile açıklayarak yazınız.

ÖRNEK 4 (Bilimsellik)

Hasan, derslerinde oldukça başarılı bir öğrencidir. Sosyal Bilgiler dersi öğretmeni öğrencilerin bu dersten başarılı bir şekilde geçmeleri için onlara ödev verir. Ödev tesliminden bir gün önce Hasan'ın en yakın arkadaşı Ali trafik kazası geçirir ve hastaneye kaldırılır. Hasan, Ali'nin trafik kazası geçirdiğini öğrenince hemen hastaneye gider. Ali, başka bir şehirden okumak için geldiğinden Hasan'dan başka yakın bir kimsesi yoktur. Hasan ise Ali'nin yanında durup bakımıyla ilgilenir. Ertesi gün ödevler teslim edilecektir. Hasan gidip dersin hocasıyla konuşup arkadaşının trafik kazası geçirdiğini ve kimsesi burada olmadığı için bakımıyla ilgilendiğini söyler. Ancak dersin hocası yapılabilecek bir şeyin olmadığını herkese not vermesi gerektiğini ve ona bir ayrıcalık tanıyamayacağını söyler. Hasan durumu anlatmaya çalışsa da dersin hocası bu durumu kabul etmez. Hasan ödevi birkaç gün sonra teslim etme teklifinde bulunur. Dersin hocası ise notları girmek için son günün

bugün olduğunu söyler. Eğer bugün içinde halledebilirse kabul edeceğini söyler. Hasan, bu ödevi bugün teslim edemeyeceğini bilmektedir. Hasan hocanın odasından çıkar, kara kara düşünmeye başlar ve arkadaşı Aylin'e giderek ondan ödevini ister. Hasan, Aylin'in ödevini aynen kopyalayıp ödevini teslim edecektir. Aylin bu duruma karşı çıktığında ise Hasan yaşadığı durumdan ve neden yapamadığından bahseder. Aylin, Hasan'ın yaşadığı durumu dinler ve ne yapacağına karar veremez.

1. Aylin bu durum karşısında ne yapmalıdır?

2. Siz Aylin'in yerinde olsaydınız ne yapardınız? Cevabınızı nedeni ile açıklayarak yazınız.

ÖRNEK 5 (Hak ve Özgürlüklere Saygı)

Hakan ile Can çok iyi anlaşan iki arkadaştır. Bu iki arkadaş aynı sınıfta birlikte okur, boş zamanlarında birlikte oyun oynayıp eğlenir. Okulların başladığı hafta öğretmenleri sınıf başkanı seçimi yapılacağını belirtir. Can sınıf başkanlığına adaylığını koyar. Can ile birlikte sınıf başkanı olmak için Hakan da adaylığını koyar. Can'ın Babası Sınıf başkanı olup bu sorumluluğu başarıyla yerine getirirse Can'ın aylardır istediği bisikleti alacağına söz verir. Can buna çok sevinir ve sevincini en yakın arkadaşı olan Hakan'la paylaşır. Hakan, Can'ın bu bisikleti çok istediğini bilir. Çünkü Can, her teneffüs arasında bisikletin özelliklerinden bahseder ve onu ne kadar çok istediğini arkadaşlarıyla paylaşır. Can aylardır sürmek için hayalini kurduğu bisiklete kavuşmak için ne olursa olsun bu sınıf başkanlığı seçimini kazanmayı ister. Seçimin yapılacağı gün gelir ve oylamalar yapılır. Teneffüs arası verildiğinde herkes teneffüse çıkar. Hakan su almaya kantine iner ve tekrar suyunu alıp sınıfına geldiğinde Can'ın sınıf başkanlığı için seçim sandığı içindeki oyları çıkarıp kendi adının yazılı olduğu kağıtları sandığa koyar. O sırada sınıfa Hakan gelir ve Can'ın sandıkları karıştırdığını görür. Hakan, Can'a sınıfta tek başına seçim sandığı başında

ne yaptığını sorar ancak Can cevap vermez. Ancak Hakan bu durumu öğretmenine gidip söylemek ister ancak bir yandan da Can'ın bu bisikleti ne kadar çok istediğini bilir. Hakan, bu durumu öğretmenine gidip derse Can, kendisini Hakan'ın şikayet ettiğini anlayacak, Can bu durumda bisiklete kavuşamayacak ve Hakanla bir daha konuşmayacak. Böylece Hakan en sevdiği arkadaşının dostluğunu kaybedecek. Ancak Hakan bu durumu öğretmenine demezse bu sefer de başkanlık için aday olan hem kendisinin hem de sınıftaki diğer arkadaşlarının hakkı çiğnenmiş olacaktır. Hakan bu durum karşısında kararsız kalır.

1.Hakan bu durum karşısında ne yapmalıdır?

2.Siz Hakan'ın yerinde olsaydınız ne yapardınız? Cevabınızı nedeni ile açıklayarak yazınız.

ÖRNEK 6 (Çalışkanlık)

Selim ile Seda birbiriyle çok iyi anlaşan iki kardeştir. Bir sonbahar günü ödevlerini yapan iki kardeş biraz dinlendikten sonra bahçeye çıkıp oyun oynamak istemiş. Annelerinden izin alan Selim ve Seda bahçeye çıkmış. Sonbaharın gelmesi ile birlikte bahçelerinde bulunan ağaçlar yapraklarını dökmüş, hafif bir rüzgar o yaprakları bahçenin her yanına dağıtmış. Selim ile Seda hazırlandıktan sonra oyun oynamak için mutfaktaki bahçe kapısından dışarıya çıkmış. Anneleri iki kardeşi dışarı çıkmadan önce bahçe kapısını kapatmaları gerektiğini aksi halde kapatmazlarsa bir haftalık harçlıklarından kesinti yapacağını söylemiş. Çocuklar çıkarken bahçe kapısını tam olarak kapatmamışlar. Haliyle rüzgar yüzünden kapı açılmış ve bahçedeki yaprakların bir kısmı açık kapıdan içeri girmiş. Selim bu duruma aldırış etmeden arkadaşlarının yanına gitmiş ve oyun oynamaya başlamış.

Seda ise annelerinin bu duruma kızacağını bildiği için panik yapmış. Sonra Selim'i çağırıp birlikte yaprakları toplamaları gerektiğini söylemiş. Ancak Selim arkadaşlarıyla oyun oynadığını ve oyununu bölmek istemediğini söylemiş. Bunun yanında Seda'ya 'sen benim yerime de yaprakları toplayabilirsin' demiş. Seda hem harçlığından kesinti yapılmasını istemediği için hem de kendi üzerine düşen görevi yerine getirmek için yaprakların bir kısmını toplamış. Selim üzerine düşen görevi yapıp yaprakları toplamazsa harçlığı kesilecek ve bu durumdan Seda da etkilenecekti. Selim tembellik ederek yaprakları toplamamış. Seda ise harçlığının kesilmesini istemiyormuş ve bu durum karşısında ne yapacağına karar verememiş.

1.Seda bu durum karşısında ne yapmalıdır?

2.Siz Seda'nın yerinde olsaydınız ne yapardınız? Cevabınızı nedeni ile açıklayarak yazınız.

ÖRNEK 7 (Kültürel Mirasa Duyarlılık)

Halil'in İstanbul'un en güzel yerlerinden birinde babasından kalma tarihi eser bir evi vardır. Yıllardır birçok kişi bu eve yüklü miktarlarda paralar vererek satın almak istemelerine rağmen Halil, evi kimseye satmamıştır. Tarihi eser bu evi gözü gibi koruyan Halil, bu evin zarar görmemesi için bir çivi bile çakmamıştır. Bir gün Sosyal Hizmetler Kurumundan birkaç görevli Halil'in evinin bulunduğu yere Çocuk esirgeme ve koruma yurdu yapmak ister. Halil ile konuşmak isteyen görevlilerle Halil konuşmak istemez. Bir kaç gün sonra görevliler tekrar Halil ile konuşmak ister. Halil en sonunda görevlilerle konuşmayı kabul eder. Görevliler Halil'in evinin bulunduğu yere bir Çocuk esirgeme ve koruma yurdu yapmak istediklerini onun evinin bulunduğu yerin hem okula hem de hastaneye yakın olmasından dolayı kendilerinin tercih ettiğini anlatırlar. Halil, görevlileri dinler ancak herhangi bir yanıt

vermez. Çünkü Halil'in evi babasından kalma tarihsel bir evdir ve Halil bu eve yıllardır gözü gibi bakmıştır. Ancak bu evde Halil hiç oturmamıştır, kısacası bu evin Halil'e olumlu bir katkısı olmamıştır. Fakat evi bağış olarak verdiğinde ise babasından kalma bu kültürel miras yok olacaktır. Eğer bağış olarak vermezse de çocuklar için Çocuk esirgeme ve koruma yurdu yapılamayacaktır. Halil bu durum karşısında ne yapacağını bilemez.

1.Halil bu durum karşısında ne yapmalıdır?

2.Siz Halil'in yerinde olsaydınız ne yapardınız? Cevabınızı nedeni ile açıklayarak yazınız.

EK-3

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programında Belirlenen Değerlere Yönelik Ahlaki İkilem Formlarına Öğrencilerin Verdiği Cevaplardan Örnekler

ÖRNEK 1 (Yardımseverlik)

Ali'nin gayrimenkul inşaat üzerine çalışmalar yapan bir şirketi vardır. Ancak ekonomik krizin etkileri Ali'nin şirketine de yansımıştır. Ali uzun zamandır şirketini kurtarmak için çeşitli şirketlere beraber iş yapma teklifinde bulunmuştur. Kısa bir

zaman sonra bir şirket tarafından Ali'nin yaptığı teklif kabul edilir ve sözleşmenin imzalanması için bir hafta sonraya gün verilir. Ali bir an önce sözleşmenin imzalanacağı günü bekler. Sözleşmenin imzalanacağı gün gelir ve Ali önceki geceden saatini ayarlamadığı için toplantıya yarım saat kala kalkar. Hızlıca hazırlanır ve arabasının yanına gider. Arabasının kapısını açıp arabasına biner. Ancak tam arabanın kapısını kapatacağı sırada arabasının kapısına bir taş fırlatılır. Ali arabadan inip taşın fırlatıldığı yere bakar. Küçük bir çocuğun taşı fırlattığını görür ve hemen o çocuğun yanına gider. Ali çocuğun kolundan tutarak bağıırır:

-Neden arabama taş attın? Ne yaptığının farkında mısın? Fırlatmış olduğun taş arabama zarar verdi. Hem senin yüzünden toplantıma geç kalacağım.

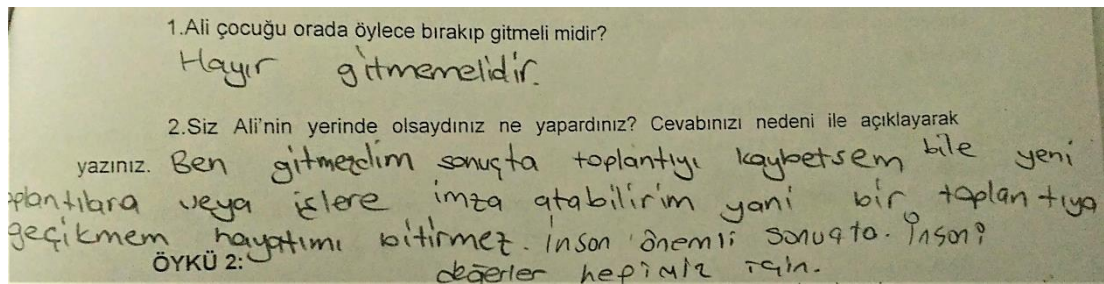
Çocuk yalvararak cevap verir.

-Lütfen efendim, çok üzgünüm. Başka ne yapacağımı bilmiyordum. Eğer taşı atmasaydım kimse durmayacaktı.

Çocuk park edilmiş bir arabanın arkasını işaret eder ve gözyaşları içinde konuşmasına devam eder:

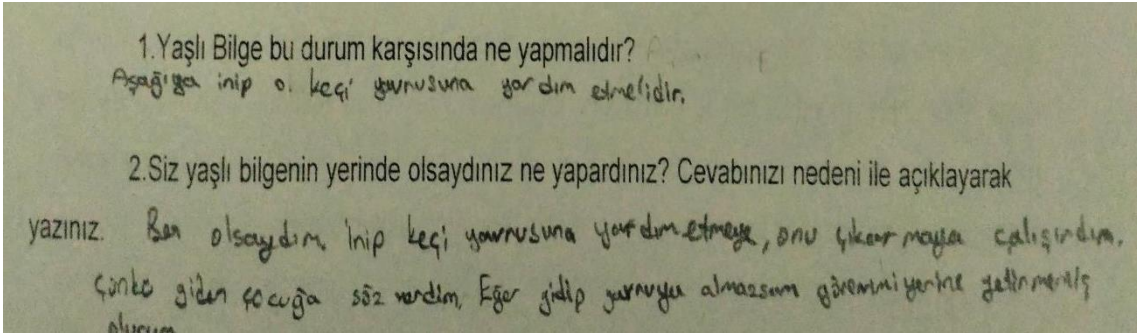
-Ağabeyim tekerlekli sandalyesinden düştü. Kaldırımın kenarından yuvarlandı. Benim için çok ağır. Ağabeyimi kaldıramıyorum. Lütfen onu tekerlekli sandalyesine oturtmam için yardım eder misiniz?

Ali saatine bakar, toplantısına yirmi dakika kaldığını görünce telaşlanır. Ama trafiğin yoğun olduğu bu yerde çocuğu da yalnız başına bırakmak istemez. Ali bu toplantıya geç kalırsa sözleşmeyi imzalayamayacak ve batmak üzere olan şirketini kurtaramayacak. Ayrıca büyük bir maddi kayba uğrayacaktır. Ancak çocuğu da orada bir başına bırakırsa da vicdan azabı çekecektir.

ÖRNEK 2 (Sorumluluk)

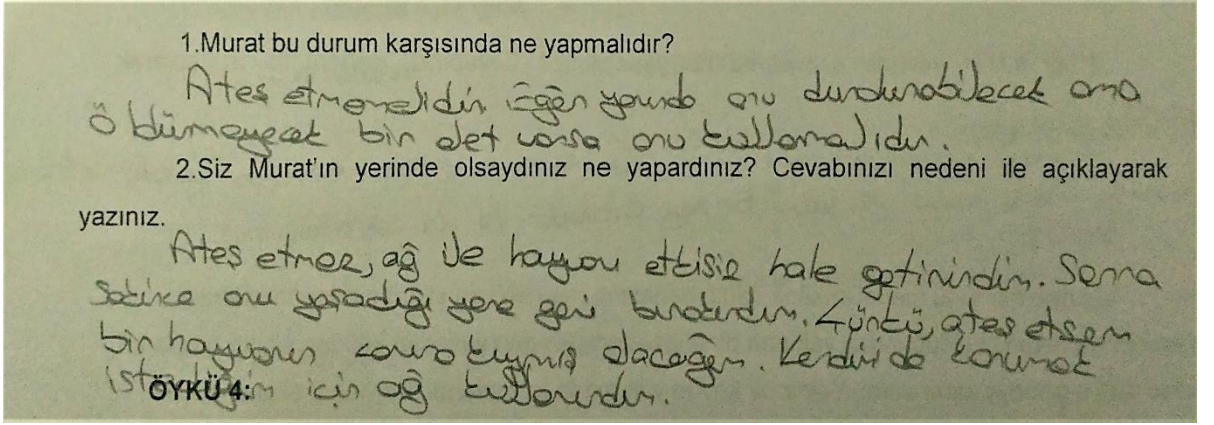
Vaktiyle her türlü maddi imkâna sahip olmasına rağmen can sıkıntısından, hayatın yaşanmaya değmez olduğundan yakınan bir bilge vardı. Bir gün yaşadığı köyden sıkılıp başka bir köye doğru gitmeye karar verdi. Yolda bir köyün yakınında koyunlarını, keçilerini otlatan küçük yaşta bir çobanla bir süre ahbablık etti. Bundan cesaret alan küçük çoban yaşlı dostuna “Amca şu hayvanlarıma biraz göz kulak oluver de, ben de şu görünen köyden azık alıp geleyim, bugün azık almayı unutmuşum” dedi. Bilge de zevkle kabul etti. Bilge, kafası karışık ve can sıkıntısıyla meşgul bir halde hayvanlara göz kulak olurken, bir keçi yavrusu kenarında oynamakta olduğu uçurumdan aşağı yuvarlanıverdi. Aşağı inip onu kurtarmadıkça kendi kendine kurtulması da mümkün değildi. Ayrıca hem hayvanlara bakma sorumluluğunu yerine getirmezse çok utanacaktı ve mahcup olacaktı. Bilge hem aşağı inme korkusu yaşıyordu hem de keçi yavrusunu kurtarmak istiyordu. Ancak bu durum karşısında ne yapacağını bilemiyordu.

ÖRNEK 3 (Doğal Çevreye Duyarlılık)

Murat, soyu tükenmiş hayvanları inceleyen bir bilim insanıdır. Uzun bir süredir soyu tükenmekte olan ağaç kangurusu üzerinde çalışmaktadır. Dünya üzerinde yaşayan sadece 7 tane ağaç kangurusu vardır. Murat bu hayvan türünü dünyaya tanıtmak ister. Aynı zamanda bu hayvan uzun süre incelediği için çalışmasında kullanacak ve dünyaca tanınmış biri olacaktır. Bu amaçla Murat ağaç kangurularının yaşadığı coğrafyaya yani Yeni Gine'ye gider. Ağaç kangurularının bulunduğu bölgeye giderken yanında kesici, delici aletlerle birlikte bir fotoğraf

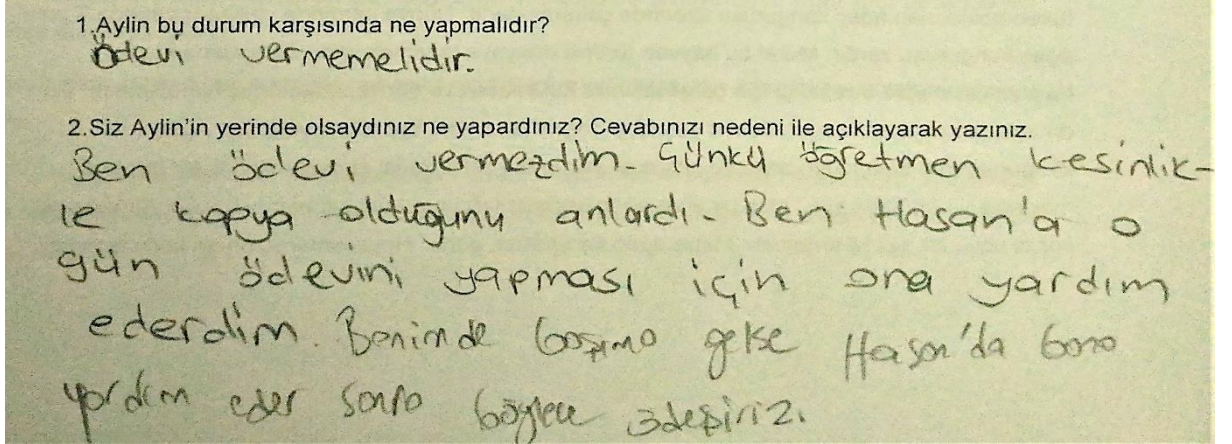
makinesi ve bir tüfek alır. Uzun bir süre ağaç kangurularının ortaya çıkmasını bekler. Bir süre sonra uzun bir ağaca tırmanan 3 tane ağaç kangurusu görür. Heyecanlanır, onları korkutmadan ilk olarak birkaç tane fotoğraflarını çeker. Sonra arkasını döndüğünde 1 tane ağaç kangurusunun kendisine doğru gelmekte olduğunu görür. Hayvan oldukça saldırgan görünmekte olup Murat'a doğru hızlıca ilerler. Murat birden çantasına koyduğu tüfeği çıkarır ve kendisine doğru gelmekte olan ağaç kangurusuna doğru uzatır. Eğer onu öldürürse büyük olasılıkla kendi elleriyle türün yaşayan son örneklerinden birini ortadan kaldırmış olacaktır. Eğer ateş etmezse hayatı tehlikeye girecektir.

ÖRNEK 4 (Bilimsellik)

Hasan, derslerinde oldukça başarılı bir öğrencidir. Sosyal Bilgiler dersi öğretmeni öğrencilerin bu dersten başarılı bir şekilde geçmeleri için onlara ödev verir. Ödev tesliminden bir gün önce Hasan'ın en yakın arkadaşı Ali trafik kazası geçirir ve hastaneye kaldırılır. Hasan, Ali'nin trafik kazası geçirdiğini öğrenince hemen hastaneye gider. Ali, başka bir şehirden okumak için geldiğinden Hasan'dan

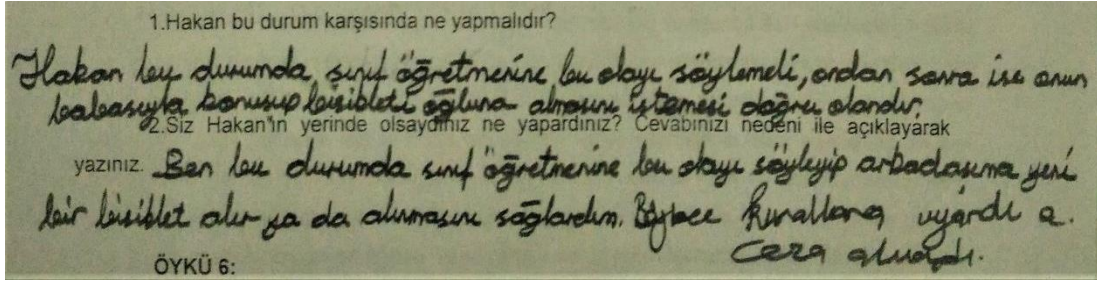
başka yakın bir kimsesi yoktur. Hasan ise Ali'nin yanında durup bakımıyla ilgilenir. Ertesi gün ödevler teslim edilecektir. Hasan gidip dersin hocasıyla konuşup arkadaşının trafik kazası geçirdiğini ve kimsesi burada olmadığı için bakımıyla ilgilendiğini söyler. Ancak dersin hocası yapılabilecek bir şeyin olmadığını herkese not vermesi gerektiğini ve ona bir ayrıcalık tanıyamayacağını söyler. Hasan durumu anlatmaya çalışsa da dersin hocası bu durumu kabul etmez. Hasan ödevi birkaç gün sonra teslim etme teklifinde bulunur. Dersin hocası ise notları girmek için son günün bugün olduğunu söyler. Eğer bugün içinde halledebilirse kabul edeceğini söyler. Hasan, bu ödevi bugün teslim edemeyeceğini bilmektedir. Hasan hocanın odasından çıkar, kara kara düşünmeye başlar ve arkadaşı Aylin'e giderek ondan ödevini ister. Hasan, Aylin'in ödevini aynen kopyalayıp ödevini teslim edecektir. Aylin bu duruma karşı çıktığında ise Hasan yaşadığı durumdan ve neden yapamadığından bahseder. Aylin, Hasan'ın yaşadığı durumu dinler ve ne yapacağına karar veremez.

ÖRNEK 5 (Hak ve Özgürlüklere Saygı)

Hakan ile Can çok iyi anlaşan iki arkadaştır. Bu iki arkadaş aynı sınıfta birlikte okur, boş zamanlarında birlikte oyun oynayıp eğlenir. Okulların başladığı hafta öğretmenleri sınıf başkanı seçimi yapılacağını belirtir. Can sınıf başkanlığına adaylığını koyar. Can ile birlikte sınıf başkanı olmak için Hakan da adaylığını koyar. Can'ın Babası Sınıf başkanı olup bu sorumluluğu başarıyla yerine getirirse Can'ın

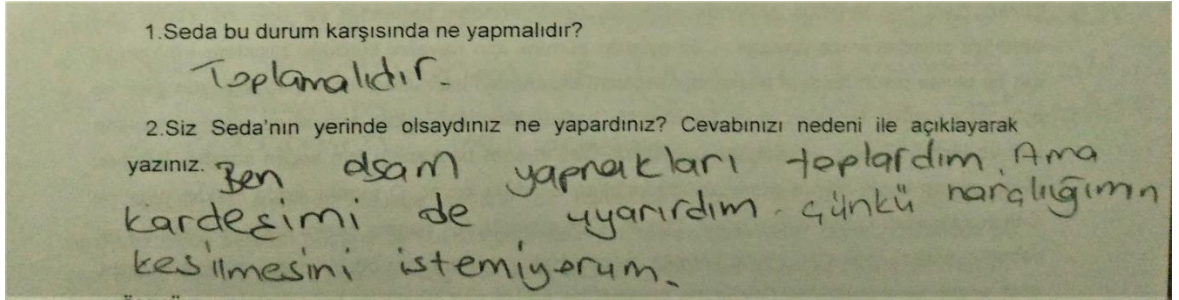
aylardır istediği bisikleti alacağına söz verir. Can buna çok sevinir ve sevincini en yakın arkadaşı olan Hakan'la paylaşır. Hakan, Can'ın bu bisikleti çok istediğini bilir. Çünkü Can, her teneffüs arasında bisikletin özelliklerinden bahseder ve onu ne kadar çok istediğini arkadaşlarıyla paylaşır. Can aylardır sürmek için hayalini kurduğu bisiklete kavuşmak için ne olursa olsun bu sınıf başkanlığı seçimini kazanmayı ister. Seçimin yapılacağı gün gelir ve oylamalar yapılır. Teneffüs arası verildiğinde herkes teneffüse çıkar. Hakan su almaya kantine iner ve tekrar suyunu alıp sınıfına geldiğinde Can'ın sınıf başkanlığı için seçim sandığı içindeki oyları çıkarıp kendi adının yazılı olduğu kağıtları sandığa koyar. O sırada sınıfa Hakan gelir ve Can'ın sandıkları karıştırdığını görür. Hakan, Can'a sınıfta tek başına seçim sandığı başında ne yaptığını sorar ancak Can cevap vermez. Ancak Hakan bu durumu öğretmenine gidip söylemek ister ancak bir yandan da Can'ın bu bisikleti ne kadar çok istediğini bilir. Hakan, bu durumu öğretmenine gidip derse Can, kendisini Hakan'ın şikayet ettiğini anlayacak, Can bu durumda bisiklete kavuşamayacak ve Hakanla bir daha konuşmayacak. Böylece Hakan en sevdiği arkadaşının dostluğunu kaybedecek. Ancak Hakan bu durumu öğretmenine demezse bu sefer de başkanlık için aday olan hem kendisinin hem de sınıftaki diğer arkadaşlarının hakkı çiğnenmiş olacaktır. Hakan bu durum karşısında kararsız kalır.

ÖRNEK 6 (Çalışkanlık)

Selim ile Seda birbiriyle çok iyi anlaşılan iki kardeştir. Bir sonbahar günü ödevlerini yapan iki kardeş biraz dinlendikten sonra bahçeye çıkıp oyun oynamak istemiş. Annelerinden izin alan Selim ve Seda bahçeye çıkmış. Sonbaharın gelmiş olması ile birlikte bahçelerinde bulunan ağaçlar yapraklarını dökmüş, hafif bir rüzgar

o yaprakları bahçenin her yanına dağıtmış. Selim ile Seda hazırlandıktan sonra oyun oynamak için mutfaktaki bahçe kapısından dışarıya çıkmış. Anneleri iki kardeşi dışarı çıkmadan önce bahçe kapısını kapatmaları gerektiğini aksi halde kapatmazlarsa bir haftalık harçlıklarından kesinti yapacağını söylemiş. Çocuklar çıkarken bahçe kapısını tam olarak kapatmamışlar. Haliyle rüzgar yüzünden kapı açılmış ve bahçedeki yaprakların bir kısmı açık kapıdan içeri girmiş. Selim bu duruma aldırış etmeden arkadaşlarının yanına gitmiş ve oyun oynamaya başlamış. Seda ise annelerinin bu duruma kızacağını bildiği için panik yapmış. Sonra Selim'i çağırıp birlikte yaprakları toplamaları gerektiğini söylemiş. Ancak Selim arkadaşlarıyla oyun oynadığını ve oyununu bölmek istemediğini söylemiş. Bunun yanında Seda'ya 'sen benim yerime de yaprakları toplayabilirsin' demiş. Seda hem harçlığından kesinti yapılmasını istemediği için hem de kendi üzerine düşen görevi yerine getirmek için yaprakların bir kısmını toplamış. Selim üzerine düşen görevi yapıp yaprakları toplamazsa harçlığı kesilecek ve bu durumdan Seda da etkilenecekti. Selim tembellik ederek yaprakları toplamamış. Seda ise harçlığının kesilmesini istemiyormuş ve bu durum karşısında ne yapacağına karar verememiş.

ÖRNEK 7 (Kültürel Mirasa Duyarlılık)

Halil'in İstanbul'un en güzel yerlerinden birinde babasından kalma tarihi eser bir evi vardır. Yıllardır birçok kişi bu eve yüklü miktarlarda paralar vererek satın almak istemelerine rağmen Halil, evi kimseye satmamıştır. Tarihi eser bu evi gözü gibi

koruyan Halil, bu evin zarar görmemesi için bir çivi bile çakmamıştır. Bir gün Sosyal Hizmetler Kurumundan birkaç görevli Halil'in evinin bulunduğu yere Çocuk esirgeme ve koruma yurdu yapmak ister. Halil ile konuşmak isteyen görevlilerle Halil konuşmak istemez. Bir kaç gün sonra görevliler tekrar Halil ile konuşmak ister. Halil en sonunda görevlilerle konuşmayı kabul eder. Görevliler Halil'in evinin bulunduğu yere bir Çocuk esirgeme ve koruma yurdu yapmak istediklerini onun evinin bulunduğu yerin hem okula hem de hastaneye yakın olmasından dolayı kendilerinin tercih ettiğini anlatırlar. Halil, görevlileri dinler ancak herhangi bir yanıt vermez. Çünkü Halil'in evi babasından kalma tarihsel bir evdir ve Halil bu eve yıllardır gözü gibi bakmıştır. Ancak bu evde Halil hiç oturmamıştır, kısacası bu evin Halil'e olumlu bir katkısı olmamıştır. Fakat evi bağış olarak verdiğinde ise babasından kalma bu kültürel miras yok olacaktır. Eğer bağış olarak vermezse de çocuklar için Çocuk esirgeme ve koruma yurdu yapılamayacaktır. Halil bu durum karşısında ne yapacağını bilemez.

1. Halil bu durum karşısında ne yapmalıdır?
İyici düşünmeli ve evinin yakınında bir yere yapılmasını ister.

2. Siz Halil'in yerinde olsaydınız ne yapardınız? Cevabınızı nedeni ile açıklayarak yazınız.
Ben evimin yakınındaki bir yeri alırdım ve çocuk esirgeme kurumunu oraya yapmasını söylerdim. Çünkü babamdan kalmış ev manevidir ve çocukları düşündüğüm için yeni bir yer alırdım.

EK-4

KOHLBERG'İN AHLAKİ İKİLEM FORMU

Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Düzeyleri	Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Evreleri	Ahlaki Gelişim Düzey ve Evrelerine Uygun Davranışlar
---	--	---

1. Gelenek Öncesi (Pre-conventional)	1.1. Ceza ve İtaat Evresi	Cezadan kaçar, fiziksel sonuçları önemser, başkalarını göz ardı eder.
	1.2. Ödül (Araçsal Görecelik Evresi)	Çıkarına uygun davranır, bireysellik söz konusudur. Ödüle ulaşmak her türlü makbuldür.
2. Gelenekse Düzey (Conventional)	2.1. İyi Çocuk Evresi	Dâhil olmak istediği gruba uygun hareket eder. Arkadaşları tarafından sevilme ister. Toplumsal ceza, ödül, kural önemsizdir.
	2.2. Yasa ve Düzen Evresi	Toplumsal kurallara, yasalara dışlanmak istemediği için uyar. Sisteme uygun bir bakış açısına sahiptir.
3. Gelenek Üstü Ahlaksallık (PostConventional)	3.1. Sosyal Anlaşma Evresi	İnsanları değerli görür. İnsan haklarına saygı gösterir. Toplumsal kuralları ve insani değerleri çakıştırır.
3. Gelenek Üstü Ahlaksallık (PostConventional)	3.2. Evrensel Ahlak İlkeleri Evresi	Evrensel ilkelere (özgürlük, eşitlik, insan hakları) uygun davranışlar.

